

HELGÅDAL'S NYTT

UTGITT AV HELGÅDAL I.L.

11. ÅRGANG

1982

PRIS: KR. 35,—

SMÅBRUKET RØNNINGEN I VERA

RØNNINGEN. VERA.

Akvarell av Steinar Berg.

Halvor Nessemo 100 år

Halvor er en sprek 100-åring som daglig er i ved-skjolet så fremt det er arbeid å utføre. Nå om dagen kom det to store vedlass til gårds, og Halvor var som vanlig i sving i flere dager med å klyve og stable ved til oppdraget var utført. Han forteller med et lurt smil at han er litt glemsk, for det er ofte at han går et godt stykke ut på gårdsplassen før han husker at kjeppen står igjen ved hoggstabben ---.

Julaften fyller Halvor Nessemo 100 år. Det gjør han i en utrolig fin form og som et bevis på at en 100-åring langt fra behøver å føle seg overflødig. Engasjert på mange områder er Halvor både ute og inne, og ikke minst i det som rører seg ute i den store verden.

Han innrømmer at han ikke lenger er noen ungdom, men at 100 år er noen alder å snakke om, det kan han i grunnen ikke forstå. Men likevel er det naturlig ved et slikt punkt i livet å se tilbake, og følger en vegen til Halvor, i en slitsom men rik livsvandring, så er det lett å forstå at få har opplevd en slik samfunnsutvikling som han. Karakteristisk er det også for Halvor, med sterke inntrykk fra barne- og ungdomsåra, at han har klart å justere sine tanker og oppfatninger i tråd med dagens faktiske ut-

vikling. Det beviser spennvidde over jubilentens alderdom og tanker. Om Halvor kan en vel også si at det er ved de nære ting i livet han har skapt sin livsstil. I fellesskapet i det bygdemiljøet han har levd, og ikke minst ved sine tanker om det som for han gav hverdagen et rikt og riktig innhold. For Halvor fant tidlig livsmelodien, og han har aldri siden mistet tonen.

Halvors oppvekst var en tid med fattigdom og stort klasse-skille, og tanken om å følge sine søsken og kamerater til en annen verdensdel, Amerika, var heller ikke for han ukjent, for han var tross alt en sønn av de små stuer og de store barneflokkers land. Men Halvor ble ikke med på ferdene, for han gav sin bygd og sin slekt nye muligheter i lag med andre likesinnede som tok farens plass bak plog og ljå. Den tid da

så mange «vandret ut» fra Helgådalen, minnes han med liten glede.

Halvors yrkesaktive liv omfatter mange felt. Det meste av tiden som skogsarbeider for Værdalsbruket og småbruker på Grindstad, som han kjøpte i 1924, da han giftet seg med Karoline Kulsti.

Gjetergutt var han på Åkervollen i syv år, siden gårdskar i Midt-Holmen med gårdsarbeidens mange og ulike gjøremål. Etter den tid skogsarbeid, tømmerhogging, fløyting og bygging av dammer og skogskoier. Glemmes skal heller ikke vegarbeid, arbeid i Kanalvesenet og kjøring med kis i sleden fra Åkervollgruva og til Skånes, turer som en da brukte et lite døgn på.

Enkelt og detaljert knytter Halvor forbindelsen tilbake til en fjern og ukjent fortid, slik at samtaler med han fører oss til de åra da røyken steg opp fra smelteovnen ved Skjækerfossen, der gruvefolket skapte liv og røre. Etter den tid kom skogsfolket, drivere og rallere til bygda, til den ene store drifta etter den andre i en tidsepoke som skapte to verdenskriger med elendighet og nedgangstider. Nye veger ble bygget, ikke minst Veresvegen som Halvor husker som den siste gjenlevende av arbeidsgjengen der, med mye slit og lita for tjeneste.

Den tid da sykkelen og bilen kom og da parafinlampa ble utskiftet med glødelampa, minnes Halvor som store begivenheter som for han og mange andre løftet hverdagen ut fra sitt vanlige gjenge.

Halvor har levd et enkelt og strevsomt liv med hverdagslige glæder og sorger. Og som mennesker flest et liv med mange ubrukte og forsømte muligheter. Men det forringer aldri det faktum at Halvor har forvaltet sin stund på denne jord godt, derfor håper vi nå at våre ønsker og gratulasjoner for 100 årsdagen når fram.

H. E.

I REDAKSJONEN:

Lasse Johnson sen.
Håvard Elnes
Arnt Kjesbu
Brit Næss
Johs. Overmo

Trykt i Verdal Boktrykkeri A/S

Forord

Atter et år er gått, og vi har med dette gleden av å presentere 11. årgang av *Helgådals-Nytt*. En utgave i normal størrelse etter fjorårets mer innholdsrike jubileumsnummer.

Selv om årets utgave ikke er så stort i volum, håper vi våre lesere vil finne stoff av interesse her. Utgaven er ikke viet til noe bestemt tema.

I år har vi kuttet ut annonsene. Fra å være en økonomisk ryggrad de første årene, har våre annonser ikke fulgt prisutviklingen, og i fjorårsutgaven representerte de nærmest en tapsforretning. Derfor bestemte vi oss i år til heller å fylle ut sidene med småartikler og bilder, stoff som skulle være både interessant og av lokalhistorisk verdi.

Vi takker våre bidragsytere for velvillig bistand. En takk også til alle som har hjulpet oss i redaksjonen med våre artikler.

Til slutt vil vi ønske alle våre lesere

EN RIKTIG GOD JUL!

FORMANNEN HAR ORDET

Så har atter et år gått. Og når vi nå kort skal se tilbake på 1982, så har det kanskje ikke vært et toppår for Helgådals i.l., men et absolutt brukbart et.

Skiseongen kom noe sent igang da snøen lot vente på seg. Men etter jul ble da forholdene brukbare og trening og konkurranser gikk greit unna. Vi fikk en kretsmester på ski i år også, og som i fjor var det ei ungjente som sto for den bragden. Nina Sørli ble kretsmester i 12-årsklassen.

Ellers ble skisesongen amputert i begge ender, først kom den sent i gang, så måtte alle vårrennene avlyses på grunn av snømangel.

Sommeridretten var nesten ikke kommet i gang før vi fikk en ny kretsmester. Erik Fålstad gikk til topps i terrengløp 18-19 år etter en knallhard dyst med en annen verdaling.

Fotballsesongen startet nok noe famlende, men laget spilte senere bra og hadde ingen problemer med å berge plassen i 5. divisjon.

Ellers vil nok sommeren 1982 bli husket som en av de mest travle på arrangements- og dugnadsfronten. Foruten de terminfestede arrangement i friidrett og orientering hadde laget også ansvaret for reising og riving av martnasboder, teknisk arrangør av Spelmannstreffet, Digrefestivalen og Arnljotspelen, videre grøtdag på Tin, Veresfestivalen, Sommercupen i fotball og for første gang Helgådalsmaraton.

På anleggssektoren er det og blitt utført en del. Klubbhuset er blitt malt, belegg i garderobene er lagt, tracé for lysløypa på Bjørstadhøgda er ryddet, og kanskje det viktigste av alt: Arbeidet med friidrettsanlegget på Elnesshøgda er i full gang.

Skal kanskje også i den forbindelse komme inn på et tema som nok er ømtålelig: Dannelsen av en ny friidrettsklubb for Verdal. Det er jo en kjent sak at friidretten er en idrettsgren som gjennom flere tiår har vært et stebarn for de fleste idrettslag i bygda. Så noe må gjøres, det er helt opplagt, men hva?

Mange teorier er ute og går. Jeg har også min.

For meg virker det utopisk å tro at å danne en ny klubb i seg selv vil løse alle friidrettsproblemer. Jeg tror friidretten i bygda vil være best tjent med at det dannes en eliteklubb, og at det bevisst blir satset mer av de allerede bestående klubber på utbygging av friidrettsanlegg m.v. Tror ikke at å slå sammen alle friidrettsgrupper eller å danne en vanlig friidrettsklubb for bygda på sikt vil tjene friidretten.

Erfaringer fra tidligere sammenslutninger har lært oss at vi ikke må neglisjere de store avstandene vi har. Håper at dette emnet blir diskutert i tiden fremover.

Ellers er det med blandede følelser jeg nå tar fatt på mitt 8. år som formann i Helgådals i.l. Som kjent heter det at nye koster feier best, derfor synes jeg at det nesten er en falitterklæring av laget at det må brukes gamle koster som det nesten ikke er bust igjen på. Iveren og entusiasmen er ikke den samme som tidligere år. Men dersom alt går etter planen vil det fra neste år for første gang sitte en kvinne ved roret i Helgådals i.l.

Til slutt vil jeg få takke alle som har støttet opp om vårt arbeid i 1982. Håper også at dere er villige til å ta et tak neste år.

Jon Overmo

Bureising først på 1900 tallet

Av Lasse Johnson

Denne historie tar for seg hvorledes arbeidet og livet artet seg for de som valgte å satse på nybrottsbruk like etter århundreskiftet, med den tids primitive hjelpemidler og hvor de stort sett bare hadde sin egen vilje og styrke og stole på. Arbeidet var slitsomt og langtrukket, men arbeidsleden var stor. En hver fremgang ble sett på

som en seier, og tilfredsheten over hver kvadratmeter jord som ble lagt under plogen var nok den gang like stor som hos de som i dag i løpet av kort tid, ved hjelp av bulldosere og annet moderne utstyr, rydder og planerer store arealer ferdig til kultivering. Familien som her omtales får stå som representant for alle de andre som på denne tiden fristet samme skjebne.

En sensommerdag i året 1906 kommer en enslig mann langs stranden på nordsiden av Helgaa, like nedenfor Tronsmoen i fjellbygda Vera. Mannen er i sin beste alder, er stor og spenstig og går med raske steg over elvegrusen. Her og der må han smygge gjennom tette bjørk- og vierkjerr. Enkelte steder ligger svære grantrær som har røket over ende i stormkastene forrige høst. I blant blir han tvunget til å vasse litt i elven for å komme forbi hindringene. Dette enser han ikke. Han vet at de hjemmelagete lærstøvlene er helt vanntette. Senest kvelden før fikk støvlene en ny omgang med nybrent tjære oppkokt i rikelig med sauetaig. Dette var smurning som holdt vannet utestengt. Mannen har ellers ingen vanskeligheter med å ta seg frem i terrenget. Alt ser så naturlig ut der han vipper over vindfallene, eller smyer seg under en nedtrykt bjørkestamme. Det ser ut som han går i ett med naturen. På ryggen bærer han en gammel velbrukt skinnsekk. Over høyre skulder ligger en selvlaget fiskestang, utstyrt med hestetaggel-snøre og krok. I belteremmen, på motsatt side av tollekniven, henger markstokken med nyplukket metemark. Her og der stopper han, gjør noen kast og nok en ørret blir vippet på land og hengt på fiskesniken sammen med de andre. Mannen er Ole Fergeberget.

Omsider er han nede ved Bomlunet. Men det later ikke til at han er spesielt opptatt av fisket lenger, gjør et kast her og der, går rundt nordenden av lunet. Kommet et stykke langs vestsiden, hvor stor og gammel gran-skog står tett i tett helt ned til stranden, tar han av etter et kreaturtrakk som går fra elven og opp på flate granmoen. Her setter han fra seg fiskestang og sekk, rasker sammen noe tørrkvist og tenner bål ved en gammel fauskstubbe. En sotsvart kaffikjele henges over varmen, og fra sekkelommen finner han frem neverkonten med nymalt kaffe. Mannen virker noe ivrig og rastløs, og mens han venter på at kaffikjelen koker, tar han småturer ut til sidene. Her og der sparker han vekk moselaget for liksom å undersøke jordsmonnet. Etter kafferasten tar han seg god tid til nøye å gjennomgå hele granmoen. På et sted er han særdeles omhyggelig med undersøkelsene. Her skritter han ut små firkanter, setter ned en og annen trestikke, kontrollerer lommeuret med solen for å finne nøyaktig nord-syd retningen, korrigerer trestikkene litt her og der for til sist å ta det hele i øyesyn på nytt.

Ole Fergeberget har lenge gått med drømmer om å få seg et nybrott i Vera, og akkurat nå har han fått til-

Rønningen 1941 sett fra syd.

sagn om leie av nettopp denne moen. Mange slags tanker passerer gjennom hodet der han nu går og vurderer mulighetene for fremtidig livberging. Han ser klart for seg at det ventes ham et stort og slitsomt arbeid over mange år. Skogen er gammel og stor, og stubbene blir tunge å ta med øks og sag, spett og hakke. Det er også tydelig å se at her er mye stor stein som må brytes opp og fraktes vekk. Men han ser også at det her kan komme til å bli fine engstykker, og spesielt vil sydhellingen ned mot elven gi muligheter for tidlig barmark og godt beite. Han vet fra før at terrenget ut over til alle sider er enestående for en som har lyst og interesse for skog og fjell, jakt og fangst. Når Ole sent på kvelden vandrer hjemover til Tronsmoen, har han tatt sin beslutning. Dette vil han gi seg i kast med så snart leiekontrakten er i orden, kanskje allerede til neste sommer.

Hvem var så denne Ole Fergeberget? Han var eneste barnet til Johan Fergeberget fra Vuku og Ingeborg Olsdatter Sveet i Vera. Farfaren til Ole Rønningen hette Johannes Olsen Nerholmsvald. Han var født på Verdalsøra i 1801, gift med Boletta Johansdatter Kulstad, født på Østnesvald i 1804. De bodde på Fergeberget i Vuku, hadde ni barn og ernærte seg for det meste med fergetrafikk over Helgaa før Holmsbrua ble bygget. I tillegg drev de små jordlapper som de fikk leiet i nabolaget.

Barna var:

Marta Johannesdatter, født 1825. Marit Johannesdatter, født på Vukuvald i 1830. Johan Johannessen,

født på Nerholmsvald i 1833, gift med Ingeborg Olsdatter Sveet, født på Sveet i Vera i 1850. Oline Johannesdatter født på Vukuvald i 1836, gift med Magnus Esingen i Gråvika i Sverige. Mortinus Johannessen Vatterholm, vegvokter, født på Vukuvald i 1839, gift med Ane Andersdatter fra Beitstad. Jonas Johannessen Fergeberg, senere Sandbergvald i Skogn, født på Vukuvald i 1842, gift med Anna. Ane Marta Johannesdatter, født på Fergeberget i 1846. Beret Maria Johannesdatter, født på Vukuvald i 1849. Nikolai Johannessen, født på Vukuvald i 1851, død i 1852.

Johan Fergeberget kom til Vera og drev gården Sveet fra ca. 1870. Han ble gift med Ingeborg Olsdatter Sveet, datter til Ole Olsen som til da hadde drevet gården. Ole Fergeberget var født og oppvokst på Sveet. Han ble gift med Beret Benjaminsdatter Sisselvold. Den første tiden bodde de på Sisselvolden, men etter hvert som familien økte ble det trangt om plassen, og de flyttet senere til Iver Tronsmo på gården Tronsmoen.

På Tronsmoen var det bra med plass, men det var også flere familier som bodde der, og Ole forsto at dette ikke kunne fortsette. Allerede sommeren 1907, i den beste sevjetiden, hørtes det fra granmoen ved Bomluntjønna kjappe øksehogg fra grytidlig morgen til sene kveld. Stokkene ble nøyaktig vurdert, målt, kappet og økebarket, for senere å bli opplagret til tørk. Arbeidet gikk med liv og lyst, og dagene syntes mange ganger å bli for korte. Ved kaffebålet høgdags kunne det høres plystring og sang. Det var tydelig å høre at her var det nok av iver og pågangsmot. Kanskje summet en undertone i hodet når arbeidet gikk på sitt beste og barkstrimlene ble lange som kjøretømmer. Kanskje nynet han på en velkjent sang om å «brøyte seg rydning i svartaste skog». Alt gikk så lekende lett. Krefter og mot var det i overflod, og etter hvert som stortrærne måtte over ende, ble åpningen større slik at sollyset kunne komme ned til bakken. Det tok ikke svært mange dager før åpningen var stor nok til å romme både stue og uthus. Men Ole var ikke fornøyd med det. Særlig var han ivrig etter å få til en glenne ned mot elva, og før vinteren kom var det en liten åpen gate helt ned til stranden. Her ble også stubbene møysommelig fjernet og jorden oppspadet slik at det til våren kunne isåes med grasfrø.

Den påfølgende vinter var det heller liten virksomhet på nybrottet. Mye annet måtte gjøres. Arbeidet i tømmerkogen måtte passes for å få noen etterlengtede kroner til livets opphold. En del arbeid på gårdene rundt om ble det også. Myrslåttene som sto i små stakker ute i fjellet måtte fraktes ned på kjelke. Tyrived for tjærebrenning sto opprasket utover i skoggrensen og måtte fraktes hjem på samme måte. Det måtte også ordnes med ved til husbruk, og det var ikke ubetydelige mengder som gikk med i løpet av vinteren i den tids boliger. Ellers var det nok av andre gjøremål om en bare hadde tid til overs. Redskap og båter skulle ettersees og repareres, fiskegarn måtte settes i stand til neste sommer, hestetaggelsnører til rypefangst skulle tvinnes. Sko, ski, staver og truger var det alltid et stort behov for. Kanskje ble det også tid til litt snarefangst når værforholdene var ideelle. I det hele var det mer enn nok å ta seg til med over vinteren. Men i tankene var Ole hele vinteren igjennom oppe på granmoen vest for Bomlunet. Han såg for seg hvorledes tømmerstuen ville bli, med kjøkken, stue og gang. Likeledes såg han for seg

uthuset med båser for melkekyr og ungnaut, geitefjøs, grisebinge og vedskjul. I løpet av vinteren fikk han også forberedt og lagt til rette mye av det som måtte til for å komme i gang med bygging neste sommer.

Våren kom sent det året. Arbeidet i tømmerkogen varte til langt ut i mai. Isen på Veressjøen ble liggende ut til juni måned. Tømmerrullingen kom sent i gang, og når tømmerlussene skulle fraktes over sjøen til Tronsmooset, ble det vestavær og motbør. Dette forsinket arbeidet betydelig, og det ble langt ut på sommeren før tømmeret var sluppet gjennom Storlundammen og fløtet elven nedover til Bekkalunet, hvor fløtermannskap fra Helgådalen kunne ta over transporten videre. Så, endelig kunne Ole ta seg tid til det han aller mest ivret for, nemlig oppsetting av husene på den lille rydningen han hadde opparbeidet sommeren før. Tidlig en søndag tar han på seg helgeklær, går ned til stranden for å sette seg i båten og ro de tre kilometrene til Sør-Vera for å treffe Elling Ellingsen. Han måtte ha hjelp til husbyggingen. Da han ut på ettermiddagen rodde samme veien til Tronsmoen, var avtalen med Elling brakt i orden. Nu ble det igjen liv og røre på granmoen. Grunnen måtte bearbeides, kjeller måtte graves, og fundamentet måtte for all del gjøres skikkelig. Novsteinene ble omhyggelig utmålt, nedsatt og vatret. Karene var enige om at skulle de lykkes, måtte de sette alt inn på et skikkelig grunnarbeid. Da den første ringen av blanke solstekte tømmerstokker omsider var ihophugget og nøyaktig plassert på grunnmuren, kom det noe høytidelig over Ole. Han satte seg på en mosegrodd sten like bortenfor, og liksom suget følelsene inn i seg, «bygg seg hjem hvor det før var fjell, bygg det selv». Men her var det ikke tid til å drømme seg bort. Arbeidet måtte gå foran alt. Her var sommeren kort, og skulle de få tak på bygget før vinteren kom måtte de bare drive på det de orket. Øks og sag, meddrag og bile var flittig i bruk, og det ene omfaret ble lagt oppå det andre med myk, fin mose i måddåfarene. En ettermiddag er de kommet så langt at de holder på å måle ut åpninger for vinduene. Da sier Ole at Elling må forsøke å greie seg alene et par dager. Det er i den beste sevjetiden, og bjørka er løyp. Det er på tide å flekke never til takteking. Elling mener det kan bli vanskelig å være alene om alt, og det blir til at Johan, eldstegutten til Beret og Ole som da er 12 år, skal hjelpe til med bygget. Dagen etter er Ole i full gang med å flekke never. Med tollekniven gjør han et risp langs etter bjørkestammene, løsner litt i kantene og store, fine neverflaker blir løsnet fra trestammen, ofte med små smell, for bjørka løyper på sitt aller beste. Disse flakene blir omhyggelig lagt oppå hvarandre på flatt underlag, og til sist legges sten på toppen for å presse neveren. Etter to-tre dagers arbeid er det blitt mange hauger med never oppe i bjørkelia nord for Bomlunet, og Ole mener det vil være nok til å tekke taket på stuen, selv om neveren må legges i tre lag. Men det blir ikke tak av bare never, og resten av uken går med til å stikke torv og lagre denne for tørk.

Arbeidet på bygget har i mellomtiden gått sin gang, og Elling gir god attest til læregutten. Når så Ole igjen er på plass, er de tre mann på bygget, som alle er like ivrige. Samtidig med at de første snefillene daler nedover karene i begynnelsen av oktober, legges også de siste torvbitene på plass oppe på mønsåsen. Ole blir nu en tid opptatt med å snekre vinduer og dører, og før kirkeklokkene i det lille kapellet ringer julen inn, har han

fått tett til alle åpninger. En ny vinter er kommet. Selv om mya annet arbeid måtte gjøres, ble det likevel tid til noe innvendig arbeid på bygget i sene kvelds- og natte-timer i skinnen fra parafinlampen.

En tidlig søndagsmorgen i 1908 ved jonsoktider er det et yrende liv på Tronsmoen. Det er flyttedag. Ole Fergeberget har fått lånt hest og langvogn av Iver Tronsmoen for å flytte sine eiendeler til den nyoppbygde stuen på den lille nyrydningen ve Bomlunet. En del mindre husgeråd er allerede fraktet på plass, og det er ikke så overveldende stort et flyttelass som svinger ut fra gårdsplassen på Tronsmoen. De minste ungene hopper og danser og synes det er stor stas, og Beret har nok med å passe på så de ikke kommer under hest og vogn. Sist kommer eldstegutten Johan trekkende med en middelsstor kukalv som de har fått kjøpt av Iver Tronsmoen. Uthuset er ennå ikke oppsatt, men de har fått løfte om å få sette inn kalven på Tronsmoen over vinteren. En del fjellslått har de også sikret seg til vinterfor, og Iver hadde ymtet om at de kanskje kunne få kjøpe nok en kalv ut på høsten.

Før kveldssolen sank over Fagerlifjellet, sto en fin røkstråle opp fra gråsteinsmuren på nystuen til Beret og Ole. På kjøkkenet var det ordnet til gjestebod med velkomstmat av det beste de kunne skaffe frem. Beret og Ole satt i benken ovenfor kjøkkenbordet med ungene rundt om. Et nytt hjem var opprettet i fjellbygda. Fra denne dag mistet Beret og Ole etternavnet Fergeberget, og kalte seg siden Rønning. Blant sambygdingene het de alltid Beret og Ole Rønninga.

FAMILIEN PÅ RØNNINGEN

Familien til Beret og Ole ble tallrik. Da de ble gift hadde Beret et barn fra før som var døpt Benjamin, med kjelenavnet «Binni». Han døde 22 år gammel. I ekteskapet fikk de tolv barn, seks jenter og seks gutter. To av disse var tvillinger og døde tidlig. En jentunge døde også som spebarn. Resten av barneflokken vokste opp og ble etterhvert livskraftige mennesker som tidlig fikk lære seg til selvbergelse og sparsomhet. Disse var:

Johan, født 1895.

Helmer, født 1901.

Jon, født 1904.

Benjamin, født 1914.

Ingeborg, født 1898.

Margrete, født 1901.

Nella født 1909

Signe født 1911

Ingeborg døde i 1954 og Helmer i 1974.

De andre syv lever i beste velgående.

Gift med Maren Holmen fra Helgådalen.

Ugift.

Gift med Olga Arntsen fra Medstugan.

Gift med Dagrun Stubbmo fra Levanger.

Gift med Albert Ward i Strådalen.

Gift med Håkon Melhus

Gift med Harald Haugen, fra Tveråholman.

Gift med Helger Hjalmarsson fra Sverige.

Som det fremgår av denne liste var også Helmer og Margrete tvillinger. Det andre tvillingparet var to gutter som ble født to-tre måneder for tidlig i 1896, og de levde bare et par dager. De ble hjemmedøpt av lærer Johannes Kulslø og fikk navnene Iver og Mekal. Jentungen som døde var født i 1905 og ble ca. halvårs-gammel. Hun het Olea Bertine og var døpt i Vera kapell.

Beret og Ole strevde som best de kunne for å livberge seg og den store barneflokk. Etter hvert som barna vokste opp ble det god hjelp å få til videre utbygging av småbruket. Uthus ble oppsatt året etter innflyttingen, og etter hvert ble det flere naut på båsen. De hadde på det meste fire melkekyr, endel ungnaut, høns, sauer og geiter. Stabbur var en nødvendighet i de tider, og Ole fikk også ordnet med dette. Nydyrking hørte med hver sommer i mange år fremover. De grønne engstykkene ble større med årene, og ble til sist ca. 40 da. I tillegg til det de kunne høste på gården, drev de slått i myrene like ved. Myrslått hadde de også rundt Flyseteren og Svensklunet. Halvparten av slått på setervollen fikk de også. Den andre halvparten ble slått av Martin Kleppen. I Sørveresvassdalen fikk de leiet myrslått av Ole Olsen i Sørvera. Der var det også en

FAMILIEN PÅ RØNNINGEN

Beret og Ole Rønning på gullbryllupsdagen 21. januar 1945.

Familien på Rønningen. Bak fra v.: Johan, Benjamin, Jon, Helmer. I midten fra v.: Nella, Ingeborg, Margrete, Olga, Signe. Foran: Beret og Ole Rønning.

FEM GENERASJONER

Ingeborg Fergeberget, Ole Rønning, Johan Rønning, Torfinn Rønning, Odd Rønning.

slåttbustad som de fikk benytte til overnatting. Da de drev slått i traktene rundt Flyseteren, overnattet de delvis på seteren og delvis i en tømmerkoie ved Svensklunet.

En ting var det å berge slått i myrene sommers tid med breiing, snuing, raking og staking. En annen og vel så slitsom jobb var det å frakte foret hjem om vinteren. Det var lang og tung veg, og transportmidlet var skikjelke. Ole var stor og kraftig og kunne på godt skareføre om vinteren dra bortimot hestelass på kjelken. Men han fikk da også merke etter dragtauets nedover ryggen på begge sider, treller så grove og store som repetau.

Mye av høystakkene, særlig ved Flyvollen og Svensklunet sto slik til at det var håpløst å dra foret hjem på kjelke. De måtte leie hestetransport, og for det meste var det Petter Pettersen og Sigurd Væren som var behjelpelige. Johannes Tronsmo var også delvis med på dette.

Ikke bare fjellforet ble fraktet hjem til småbruket på kjelke. Alt som skulle hjem måtte draes. Det var brensel, tyrived for tjærebrenning, og selvfølgelig måtte mye proviant fraktes fra bygda på vinterføre. Det var i første rekke mel, salt, poteter og mye annet. Varene ble kjøpt delvis i Vuku og delvis på Verdalsøra, så det var lang veg hjem. Det forekom også at hele fjellbygda slo seg sammen og leiet hesteskyss fra Helgådalen, bl. a. fra Ottmoen og Brattåsen.

I det heletatt var all oppmerksomhet rettet mot det å skaffe mat og klær til livets opphold. Mat var det for det meste bra med. Skogen og fjellet gav kjøtt, fisk og bær. Fra egen produksjon fikk de melk, smør, ost og egg. Sommers tid kunne de også ha naut på «foret» fra gårdene lenger ute i bygda. Fra Bjartan hadde de kyr og kviger, fra Johan Holmen ku og geit. Geiter hadde de også fra Ola Røsten og Per Hansen. Til klær og sko ble for det meste brukt av det som naturen gav. Det var veving og strikking av ull som på forhånd var kardet og spunnet til garn. Til fottøy var treskoene flittig i bruk. Men sko av rein- og elghud var også gode å ha når vinterkulden var på det verste. Til vinterbruk i tømmer-skogen var lærslabbene de sikreste, laget av hjemmevevd vadmél.

Ingeborg Fergeberget, Ole Rønning, Ingeborg Ward, Beate Haldorsen, Jorit Haldorsen.

Beret og Ole bygget et harmonisk hjem på Rønningen. Selv om familien ble stor, var gjestfriheten ikke mindre. Her var det plass nok for alle som kom innom for kortere eller lengre opphold. Ungdommene i nabolaget trivdes særdeles godt på Rønningen og var ofte på besøk. Det var alltid noe å fordrive tiden med her. Det var trekkspillmusikk, leik og dans, gode historier og kjappe replikker. Sjøfolket deltok gjerne i ungdommens leik og diskusjoner. Snakker du med eldre og middelaldrende folk i Vera i dag, og som selv har opplevd denne tidsepoke som ungdommer, får du høre mye rosende omtale av livet omkring Beret og Ole sin storhetstid på Rønningen. Det var alltid en snev av høytid å komme på besøk dit. Var det en solskinnsdag og du traff Beret og Ole sittende ute på verandaen, var det som om hele dagen for deg var vellykket. Etter at eldstegutten Johan stiftet familie, ble også de boende på Rønningen i mange år.

Helmer var en utmerket trekkspiller, her i militær-uniform.

PÅ VERANDAEN

Etter Oles 70-årsdag. Nå er det striskjorta igjen.

Bak fra v.: Ole Rønning, Beate Haldorsen, Knut Haldorsen, Harald Haugen, Dagrun Rydning, Nella Haugen. Foran fra v.: Beret Rønning, Berit og Mathilde Haugen.

JOHAN-LOFTET

Stuebygningen på Rønningen var av vanlig størrelse, med kjøkken, stue og gang. I andre etasje var det et rom over kjøkkenet, og et stort rom over resten av bygningen. På kjøkkenloftet bodde Maren og Johan med sin familie. De ble også etter hvert tallrik, og syv barn vokste opp på det lille kjøkkenloftet. Loftet var ca. 20 m² stort og hadde ett vindu mot nord. Innredningen var som seg hør og bør etter den tid. Det var kjøkkenbord med benk langs veggen og trekrakker fremfor. På motsatt side var komfyr, kjøkkenbenk og vedkasse.

Innredningen var sparsom. Først og fremst måtte det være plass til de som skulle oppholde seg der. Soverommet delte de med sjølfolket, oppe på det store rommet over resten av bygningen. Den tid var det plass nok til alle, selv om det mange ganger var kamp om plassene på det lille loftet. Vi kan også tenke oss hvordan det var for de som oppholdt seg nedenunder når livsglade unger hadde det som mest trøysomt oppe på kjøkkenloftet, og når treskoene klapret mot gulvplankene. Johan fikk senere kjøpt et nybrottsbruk i Leksdalen. Dette bruket opparbeudet han etter hvert til et pent og godt hjem.

På Rønningen 1942. Fra venstre: Margit Rønning, Odd, Torfinn, Oskar, Maren, Johan, Beret, Ole, Ingeborg Fergerget, Nella og Harald Haugen. Foran: Sverre Rønning, Mathilde og Berit Haugen.

Ole Rønning sammen med et av sine oldebarn, Ivar Asbjørn Rønning.

FRA HVERDAGSLIVET

Som alle andre steder på den tid hadde hverdagen på Rønningen et eneste stort formål: Det å skaffe mat og klær til familien. Året gjennom var Beret og Ole alltid opptatt med dette. Så snart det bød seg en ledig stund fra de daglige gjøremål, var Beret i virksomhet med ett eller annet. Ullen måtte vaskes, kardes, drilles, spinnest og tvinnes til garn. Strømper, sokker og gensere skulle strikkes. I vevstolen var det alltid ett eller annet under bearbeidelse. Det var vadmél til ytterklær, lerret til undertøy, gulvmatter av kasserte klær og annet tøy, løpere og mye mer. Til stadighet var det klær som måtte ettersees, vaskes og lappes. Mat måtte lagres på spesiell måte. Etter slakting var det alltid et stort arbeid å ivareta maten for senere bruk. Noe skulle stekes eller kokes og konserveres på glass. Mesteparten ble nedsaltet og lagret på stabburet i store saltbauner. Fisk som ble tatt sommerstid måtte renses, saltet og nedlegges for senere bruk gjennom hele vinteren. Flatbrød- og lefsebaking ble for det meste foretatt to-tre ganger i året, og store spenninger ble for hver gang oppstallet på stabburet. I tillegg til alt dette hadde alle dager sin egen rytme. Grytidlig opp for foring, vannbæring, melking og annet fjøsstell. Unger måtte vekkes, stelles og utrustes for skolegang. Sommerstid måtte noen til skogs for gjeting, andre for fisking, hogst av ved og tyrispiker. Og etter hvert som guttene vokste til, ble det utover høsten alltid utrusting for kortere og lengre jaktturer.

For Ole var arbeidet vel så variert. Han var også «nevenyttig», og hadde spesiell interesse for alt trearbeid. Til verksted benyttet han for det meste vedskjulet, og selv om det vinters tid var trekkfullt og kaldt, var nok mangelen på belysning det største handikap. Parafinlampen var ikke alltid det beste hjelpemiddel i et gissent vedskur, og ofte måtte han inn i stuen for å få til den siste finpussen. Alt redskap og annet husgeråd av tre til eget bruk laget han selv. Utover dette hadde han alltid oppdrag fra oppsitterne rundt om i Vera, men også fra folk utover i bygda. Spesielt var han berømt for sine saltbauner, smørdaller, ostekjørell, neverkonter,

ottinger, stamper og andre trekopper, sirlig sammen-smidd med fine vidjeband rundt. Utover dette snekret han alt annet etter behov. Det var gårdsredskap, skogsredskap, båter, ski, kjelker, truger, vidjedrag og mye annet, også likkister. Han hadde en spesiell interesse for tjærebrenning, noe som også ga noen kroner i utkomme når tjæren neste sommer omsider var ferdig til salg. Da ble det aldri opptellet de dager og uker som var gått med fra tyriveden i fjellet var hugget, hjemdradd, oppfliset, ordnet i mile og utbrent.

Vinterfor fra myrene rundt om måtte omhyggelig samles, tørkes, stakkes og hjemfraktes. Vedforbruket var stort i et så værhardt klima, med sen vår og tidlig høst og dermed lange vintre. Hest hadde de aldri på Rønningen, det måtte de være selv.

Elg- og reinsfekjer som om høsten var oppspikret til tørk på stabbursveggen, ble om vinteren omdannet til pene og varme fottøy. Hvor mange par treskor som ble laget i vedskjulet på Rønningen vinters tid vet vi ikke, og får heller aldri vite det. Turene ned til bygda for proviantering var noe for seg. Sommers tid måtte alt bæres på ryggen, mens det om vinteren var lettere å bruke kjelke. Ofte måtte de ha både to og tre overnattinger på en slik tur.

Som fjellfolk flest drev også Ole mye jakt og fangst. Det finnes ingen fortegnelse over mengden av vilt han i sitt mangeårige jegerliv brakte hjem. Det var for det meste matnyttig vilt, men også pelsdyr og rovfugl kunne den gang gi god fortjeneste. Særlig var pelsen av skogsmår ettertraktet og særdeles godt betalt. Det fortelles at et prima mårskind kunne verdsettes likt med verdien av en «nybærku», så historiene om at jegerne bokstavelig talt lå på sporet i dagevis, opp til hele uken, har nok sin berettigelse.

Beret og Ole hadde et langt og rikt liv sammen på Rønningen. De var hardføre og strevsomme mennesker som aldri sparte på sine kjempekrefter. De lå aldri til byrde for noen, og etter datidens krav og forutsetninger kan det trygt sies at de klarte seg meget bra. Beret levde til hun var 83 år, mens Ole oppnådde en alder på 95.

JAKT OG FISKE VAR ALLTID I FOKUS

Jon er en som så absolutt har ført tradisjonen videre. Her i velkjent positur på ørretfiske ved Tørgranvola i senere tid.

Bak: Benjamin, Petter Pettersen, Martin Kleppen, Jon, Johannes Væren, Helmer. I midten: Nella, Mathilde Sellæg, Beret, Maren, Oskar, Johannes Sellæg, Torfinn, Julian. Foran: Ivar, Borgny, Melvin. På veggen: 16 reveskinn og 10 røyskattskinn.

SMÅHISTORIER

Fraukjøring

Ole Rønningen var kjent for å være heit og hissig i alt arbeid. Var han først gått i gang med noe, måtte det fullføres på kortest mulig tid. Per A. Ward var engang hos bestefaren for å kjøre ut frau. Ole var da over 80 år, men drev fortsatt småbruket sammen med Helmer. Hesten til Per var yr og kåt, og den gamle frausleden fikk hardhendt behandling. Vidjedraget som forbandt sleden med skjekene rauk i stykker, og bestefar fikk det travelt med å finne frem nye vidjer fra vedskjullemmen. Så inn på kjøkkenet for å bløte de opp i varmt vann, ut igjen for å få de festet i sleden. Dette gikk veldig raskt, for han kunne handverket. Så gikk det ikke bedre enn at sledekarmen rauk. Helmer fikk øyeblikkelig beskjed om å hente hammer og spiker. Av en eller annen grunn tok dette lenger tid enn Ole regnet med. Han ble da utålmodig og rastløs, sto hele tiden og såg etter om Helmer kom med redskapen. Da han endelig såg han komme forbi hushjørnet, ropte han øyeblikkelig: «Du må da sjynn dæ litte du å da Helmer.»

Arbeidet gikk siden problemfritt og fraulassene kom kvikt utover enga. Ole var i perlehumør, ropte i all iveren. «Me de hen farsta heill vi itj på læng å spreng ut kasa.

* Kasa: Det samme som fraukula. Uttrykket var vanlig brukt i Vera, men kan også være dialektuttrykk fra Meråker.

Pløying

En av de første som anskaffet seg jordbrukstraktor i Helgådalen var Petter Varslot. Han drev da en god del leiekjøring for gårdbrukerne i Helgådalen og Vera. I 1951 var han på Rønningen for å snu et engstykke. Det var langt på kveld før han kom dit, og arbeidet ble for det meste gjort om natta. Jorda var full av stor stein som Ole og Helmer skulle forsøke å få til side etter hvert som de ble oppløyet. Men med traktor og toskjærs plog var det ikke råd å makte all steinen under pløyinga. Mye av stenen ble nedrotet på nytt, og de hadde arbeid utover hele høsten helt til vinteren satte stopper for dem. Sommeren etter fortsatte de på nytt der de sist slapp. Dette var et voldsomt arbeid for to eldre mennesker uten annet redskap enn sine egne muskler. Ole ble etter hvert både klar og lei av all stenen som skulle brytes opp og fraktes vekk. En varm sommerdag mens karene drev på det hardeste kom Birger Sisselvold forbi. Da rettet Ole seg opp, tørket pannen med skjorteermen og sa: «Æ ha ailler bynt på me nån teng som det itj ha vyrti nå ta, men nu ska e sta om e.» Stenen kom likevel omsider opp og vekk fra enga.

* Sta om e: Stå om det. Nu ser det ut til at så kan skje.

Fra krigstiden

Beret Rønningen var kjent for sin skarpe tunge og sine kappe replikker. Under siste verdenskrig hadde tyskerne periodevis vakthold i Vera, spesielt for overvåkning av trafikk over svenskegrensen. De hadde stasjon på Tronsmoen. Mange av tyskerne kom igjen flere gan-

ger og ble etter hvert godt kjent med forholdene i Vera. En kveld bestemte de seg for å besøke folket på Rønningen. Om de fikk noe traktering vet vi ikke, men Beret snakket også da sitt eget språk hele tiden. Tyskerne på sin side snakket like mye, og ingen forsto så mye av hverandre. Da de senere på kvelden skulle gå tilbake til Tronsmoen, ble Beret med ut i gangen for å se dem vel av gårde i mørkret. Da de slamret ned trappa, sa Beret høyt med seg selv: «Få sjå nu om dæm beill dætt å brøt av nakken utpå trappen hen'n henn styggheitin.»

Rømmehandel

Det skulle være rømmegrøttest på Storlunvollen en gang under krigen. Per Ward og Birger Sisselvold skulle på samme tur innom Rønningen å kjøpe rømme å ha med. Det ble noe sent på kvelden før de kom seg av sted, og da de gikk vegen utover til Rønningen planla de hvorledes handelen skulle foregå. De hadde med seg en tre liters spann og skulle kjøpe to liter rømme. Vanlig pris på rømme var da kr. 10,— pr. liter, og det var de enige om å betale. Men de regnet med at når Beret fikk så mye penger, ville de få godt mål. Da de kom til Rønningen hadde folket lagt seg, men de dundret bare på døra. Det høstes harde tramp i trappen og Beret kom og åpnet. Så fikk de en skikkelig overhaling for at de fór og vekket gammelt folk midt på natta. Men ungdommene sa de hadde svært viktig ærend, de skulle kjøpe rømme. Å nei da, rømme fantes ikke der i gården, de va itj nå nere heill. Men de gav seg ikke med det og sa hun måtte bli med ut på kjøkkenet så skulle de se ned i rømmedallen, rart om det ikke fantes noe. Jo da, rømme var det. Så forlangte de to liter og la samtidig frem to tikronere som betaling. Beret mente dette var meningsløs pris, men skulle de absolutt betale så mye for en rømmeskvett skulle de i hvertfall ha full spann. Strategien til Per og Birger hadde lyktes.

Vinters-tid

Vinteren kan være hard for mange av oss, men i fjellbygdene er det ekstra strabasiøst. Rønningen var intet unntak, og det var mye arbeid med å holde vegene farbare. Mellom stuen og uthusene var det vanlig å måke opp smale stier. nordover til hovedvegen var det for langt og værhardt til å holde åpent, men fremkommelig måtte det være bl.a på grunn av vanntransport. Vannet tok de om vinteren for det meste i en bekk nordmed hovedvegen. I mildværsperioder kunne de også finne vann til husdyrene i en domp i enga mellom husene og hovedvegen, og det ble da kortere veg å dra. I stokkbekken ved husene var vannet ustabil slik at det ble bare kortere perioder helst om sommeren, de fikk noe nytte av den. Vannvegene og gårdsvegen ble fottråkket med truger. Dette tok lang tid og vegene måtte ofte prepareres. Det var mange ganger hardt å fintråkke lange strekninger når østavind og kuldegrader var på sitt verste. Men menneskene var tålmodige og fremfor alt hardføre. Det fortelles at Beret ofte gikk berrføtt innendørs også om vinteren, og at hun da ikke alltid tok sko på bena for å springe en snartur over gårdsplassen til stabburet.

Tidsfordriv

Det var dobbeltbryllup på Sisselvolden. Hele fjellgrenda var innbedt, men for det meste var sjølfolket fra hver gård som fikk bli med. På Rønningen gikk ungene å isjass. *) Men de var oppfinnsomme og aktive og fant løsningen i en stor furustubbe som Ole hadde fraktet hjem for senere bruk til tjærebrekking. De borret et stort hull i stubben, fyllte hullet med krutt og satte lunte i. Så inn på stabburet og hentet et fange med flatbrød som ble smuldret og strødd utover hele stubben. Hele hønseflokket ble så lokket til høytidsmåltid og tjæreluntent. Ungene fant dekning bak husnovene hvor de i sikkerhet ventet på utfallet. For i sitere en av utøverne: «Dæken anamma de va i speinnane aublekk. Hønan hakka å åt, la hauet på sjeiven å keik oppi røykjen. Når de small så va e så fjeri lava utover heile daln. Einasten som berga va hanin, hain vart staur tullåt og flaug beint te skogs.

— Men da ha hauken virri fram ja når sjølan kom heim. Vi kom oss i frå di gett.»

*) isjass: Hadde lite å fordrive tiden med.

Jegerinnstinkt

Fjellfolk flest har i alle tider vært interesserte og flinke jegere. Dette var i høyeste grad tilfelle med etterkommerne til Beret og Ole. Kanskje enkelte av dem var særs tidlig utviklet, hvilket denne historie vitner om. Gutten var fem-seks år gammel og vi mener at navnet var Jon. Han hadde etter mye gnål og mas overtalt far sin til å lage en pilbørse. Samme våren hadde de lagt en klukkhone på Rønningen, og syv kremgule kyllinger kom til verden. En tidlig søndagsmorgen mens hønemor gikk morgentur med avkommet langs fastbandgjerdet, kom en jeger smygende på motsatt side. Det var en meget stolt jeger som litt senere vandret hjem med børsa over skulderen og syv små kyllinger festet på rad og rekke i belteremma.

Om jegeren fikk mest ros eller ris av mor si vites ikke, men vi har en mistanke om at det ble mest det siste.

Matauke ca. 1910

Multesanking hørte med til den årlige høstønn, og gav i gode år både mat og mynt. Terrenget var stort og konkurransen fra beboere lenger utefra var ubetydelig med datidens fremkomstmidler. En høst gikk Ole og Johan bygdevegen nedover til Djupdalen. Området mellom Bringåsvollen, Stortjønnebekken, Karitjønna og Djupdalsbekken har navet Kåren, ukjent av hvilken grunn. Her sto multene store og fullmodne rundt kanten av hele platået. Det monnet fort i treskreppen utover dagen. Men Johan, som da var i konfirmasjonsalderen, hadde også andre og større interesser. Han var lidenskapelig fisker. Allerede før skreppa var helt full stakk han ned til Karitjønna med fiskestanga. Ole hadde børse med, noe som var vanlig når de først skulle til skogs. Når så skreppa omsider var fullstappet med multer, la han en patron i børsa og gikk den bratte og kronglete fløterstien ned til Karitjønna. Han hadde også en patron til i trøyelomma. De øvrige patroner lå i matsekken som Johan hadde med seg. Da Ole kom ned til Karitjønndammen, fikk han se to store gulbrune dyr på veg opp Djupdalsbekken. Johan som var helt opptatt med fisket hørte plutselig et skudd, og snart etter ett til. Han kom da i tanker om at resten av ammunisjonen befant seg i sekken. Han sprang da øyeblikkelig ned til

dammen. Der sto Ole ved siden av et stort dyr som Johan ikke med en gang visste hva det var. Det viste seg å være en ulv. Ole sa selv etterpå at han ble litt for ivrig. Hadde han ventet til det bakerste dyret var kommet litt nærmere, kunne han ha fått begge. Da han skjøt den nærmeste ulven, ble den andre urolig og søkte dekning. Etter å ha ladet om fikk han slengt i veg skuddet etter denne, men det traff ikke. Han gikk da bort til ulven som låg der og oppdaget da at denne ennå var i live. Han hadde ikke flere patroner og avlivet da ulven med et slag av børsekolben, noe som resulterte i at kolben gikk tvers av.

Nu ville Ole få ulven for å få med seg skinnen, men Johan ville ha med hele dyret hjem. Samtidig med at de skulle ta fatt på den harde oppstigningen til Kåren, kom en gås og slo seg ned på tjønna. Ole skaut gåsa, på tross av at børsekolben var brukket. Det var to slitne karer som senere på dagen kom hjem med skreppa full av multer, en stor fiskeknipe, en gås og en ulv. Ulven ble liggende på «lid de parade» på gårdsplassen på Rønningen, og det ble en den rene folkevandring dit for å se nærmere på udyret.

Toppjakt

Det fortelles at Beret også jaktet orrfugl vinters tid. Når mannfolka dro til fjells for å se etter rypesnarene, måtte de alltid gjøre istand geværet til Beret. Det var mye orrfugl som beitet i bjørketoppene rundt husene. En vinterdag skogvokter Oskar Figenschou var på inspeksjonstur i Vera kom han innom på Rønningen. Karene var i Rypefjellet, og som Beret og Figenschou satt ved kaffebordet og pratet kom en orrhane og slo seg til i en av bjørkene utenfor. Figenschou sa da at han hadde hørt fortalt at Beret også skaut fuggel, men han hadde ikke så stor tro på det. Han ville at hun måtte bevise dette. Beret var tilbakeholden og nektet i første omgang, men han klarte å overtale henne. Da skuddet smalt og fuglen datt i bakken sa Figenschou: «Detta hadde jeg ikke trodd.»

Provisianering

Ole Rønningen og Iver Tronsmoen hadde vært til bygds for innkjøp av nødvendig livsmedel, og ryggsekene var veldig tunge. Vegen over Djupdalen gikk den gang via Karitjønna til Bringåsvollen. Da de satt ved Karitjønndammen og pustet på, ble de enige om å ta fjellet over, heller enn å gå den noe lengre vegen til Vera. Den leia de tok fra Karitjønna og opp i Norgrennli er så bratt og kronglete at det er med nød og neppe at elgen tar seg fram. Videre gikk de da terrenget forbi Svartholtjønne, langs Brannaldalen og Beverlunet til Rønningen og Tronsmoen. Vel ble vegen noe kortere, men samtidig mange ganger så tung.

Meltransport

Martinius Antonsen fra Tveråholman og Ole Rønningen kom en gang fra bygda med hver sin melsekk på ryggen. Da de sent på kvelden kom frem til Storlundammen, foreslo Ole at Martinus måtte bli med til Rønningen for å hvile natten over. Men Martinus sa at han var glad for å ha så mye mel «hjemme» at han skulle fortsette med en gang. Det var ennå ca. tre timers marsj til Tveråholman.

Disse tilfeldig utvalgte småhistorier får stå som et tverrsnitt av de uttallige historier som fortelles om oppsitterne på Rønningen og den øvrige befolkning i fjellbygda Vera i gammel tid.

Da Beret og Ole flyttet til Rønningen i 1908, kom de fra nabogården Tronsmoen hvor de da hadde bodd og virket noen år. Siden ofret de all sin arbeidskraft på småbruket. Etter krigen fikk de kvittet seg med leiekontrakten og kjøpte da eiendommen av Verdal kommune for kr. 1 200,—. Opdyrket areal var som tidligere nevnt ca. 40 da. I tillegg var det også en bra skogteig med stor og nyttbar skog.

Kjøpesummen kan for oss i dag virke temmelig lav, men Verdal kommunestyre såg nok klart for seg det blodslit som hadde gått forut for å få småbruket i hevd, og de handlet deretter.

Etter at Ole ble enkemann drev han i mange år eiendommen sammen med sønnen Helmer. Disse flyttet se-

nere til Strådalen. Helmer ble boende der resten av sitt liv, mens Ole etter en tid i Strådalen flyttet til Østre Helgåsen og bodde sammen med datteren Olga. Sine aller siste år tilbrakte han på Verdal aldersheim. Han var da meget svaksynt, og da han var 90 år tok han operasjon i øynene på Namdal sykehus. Han hadde etter dette litt syn på det ene øyet, men ble etter hvert helt blind. Han sovnet rolig inn på Verdal aldersheim.

Småbruket Rønningen er i dag tillagt gården Tronsmoen som tilleggsjord. Husene er for det meste borte. Det som ennå står igjen og minner om livsverket til Beret og Ole er stabburet. Stuebygningen ble overtatt av en av sønnesønnene og er nu oppbygget som hytte i Sørvera. Ringen er sluttet.

Kilder:

Maren Rønning, Johan Rønning, Nella Haugen, Jon Rydning, Per A. Ward, Reidar Prestmo.

VI TO

Vi drøynde så mykje dei lukkelege dagar
da livet og verda var vår.
Det grodde på enger, det blømde i hagar,
det kviskra om romslege kår.

Men snart kravde garden kvar stund som vi hadde,
det vart inga fritid å få,
frå tidlege morgon til kveldssola glatte,
og ofte ei økt etterpå.

Det blir inga tid no til kjæling og klapping.
Vi strevar frå morgon til kveld.
Eg trur snart eg gror ned i stopping og lapping
og vasking og styr og stell.

Du kjem inn frå åkeren, svolten og sliten,
og ansar snaut maten du får.
Da hender det stundom eg kjenner meg liten,
så bortgløymd og hjelpelaus sår.

Og likevel veit eg at du er den same
som den gong da alt var ein draum.
Det gjer ingen ting om det daglege slitet
har døyvd litt den brusande flaum.

For når vi ei kveldsstund går tagale saman
og bøyer vårt hovud i bøn,
da veit vi: Det finst ikkje sælare gaman.
Det finst inga rikare løn.

Randi Schjølberg.

*Litt nostalgi og litt rimeri
om heilårsskoen frå gamal tid.*

Barndommens tresko

Vi sprang i tresko då vi var små,
dei gjekk så lett både av og på.
Og vesle foten vart sterk og god
når han fekk kvila i slike sko.

Vi sprang på vårblaute, blanke is
og skreik og huja på ungars vis,
og slitte tresko glei like lett
som fine skeiser og akebrett.

Vi satt og huska i hagen vår
når sommarhimmelen var blå og klår.
Det var ein leik som vi der fann på:
Å spennast skorne så langt som råd.

Det small i tresko mot frosthård jord
der vi sprang ærend for far og mor
når svarte haustmørket kring oss stod
og sjølv uhygge mot oss lo.

Vi gjekk i nysnø med tresko på
og lo og datt for det klabba så.
Ja, snøen la seg i tjuke lag
innunder sålen ein vinterdag.

Så mykje moro vi hadde då
i slitte klede og tresko på.
No lever vi på ein større fot.
Men kvar er barndommens friske mot?

Randi Schjølberg.

Historien om Claus Hanson Sethers familie, pionerer fra Helgådalen

Av Joar Olav Nessemo

Denne historien er basert på det som sønnen Hans Sether fortalte i 1928 og som da ble skrevet ned. Historien forteller om familiens liv i Norge, om turen til Amerika og om deres nye liv i Minnesota. Hans Sether var født i 1854 og han hadde 4 søstre, Martha gift med Johannes Skrove, Hannah gift med Lars Sogge, Helena gift med Olaus Bjørgum og Karen gift med Lars Sogge etter at Hannah døde.

Claus Sether ble født på gården Seter i Volden. Han ble gift med Guri Bjerken fra Fåberg i Gudbrandsdalen. Hun var datter til en maler som reiste rundt og malte kirker. Claus Sether hadde en søster, Ingeborg, som var gift med Johannes Alness. De reiste til Amerika i 1881.

Claus' foreldre hadde bodd på den samme gården i flere generasjoner. Familien hadde rett til å bruke gården så lenge de oppfylte kontrakten. Seter var leilendingsgård på den tiden, og som leie måtte de hugge tømmer og kjøre det til elva. På gården forsøkte de å dyrke bygg, havre og poteter. Svært ofte kunne det komme frost før de hadde skjært kornet. De hadde noen kyr, kyllinger, hester og geiter. De brukte å lage ost som de solgte en del av.

Om sommeren måtte Hans Sether være gjeter, og om vinteren måtte han hjelpe til å kjøre tømmer og bergmalm fra gruvene i Malsådalen. De sendte malmen til England hvor de utvann koppar fra den. Hans kjørte også mat og sprengstoff til gruvene. Det ble ofte brukt kløv på hesten for å transportere utstyret.

Hans gikk på skole i gården Volden. Tidligere hadde det vært omgangsskole. Svært mye av tiden på skolen ble brukt til religion. De gikk til Vuku kirke annenhver søndag. Samene kom også til kirken. De

kjørte med ett reinsdyr foran hver slede, og det var bare plass til en person i sleden. Av og til kom det emissærer rundt. Det var bare på to gårder de stoppet, nemlig Volden og Seter. Når disse emissærene kom, ble barna sendt til naboene for å fortelle at det ville bli gudstjeneste i Seter om kvelden. Folk hadde ikke så mye tid til religion. På skolen ble Hans og søstrene og ungene fra Volden svært ofte gjort narr av fordi de kom fra hjem som var interessert i religion. De andre barna kalte dem «leserongan». Det første emissærene fikk servert når de kom, var et glass brandy og litt kavring eller kringle.

Under borgerkrigen kom Elling Eielson tilbake til Norge fra Amerika. Han drev misjonsarbeide og bodde hos Claus Sether mens han var her. Han fortalte mye interessant fra Amerika. Elling Eielson var grunnlegger av Ellingianersamfunnet.

Ellingianerne: Norsk-amerikansk kirkelig parti som har navn etter Elling Eielson. Han organiserte i 1846 Den evangelisk-lutherske kirke i Nord-Amerika. Den ble i 1917 sluttet sammen med Den norske lutherske kirke i Amerika. En liten levning av det opprinnelige samfunn eksisterer imidlertid fremdeles.

Maten de åt var ganske enkel bortsett fra i jula da de hadde litt ekstra. Klokka fem om morgenen drakk de kaffe og spiste litt. Klokka åtte åt de frokost. Klokka elleve hadde de middag og spiste sild eller fisk. Klokka tre om ettermiddagen åt de grøt og melk. Klokka åtte om kvelden var det tid for kveldsmat, og da åt de sild og fisk igjen. Enkelte ganger åt de kjøtt, spesielt på søndager. Det eneste brødet de åt var flatbrød unntatt i jula da de hadde lefse og annet brød. Til jul slaktet de en gris, en kvige, 6 eller 7 geiter

og 4 eller 5 sauer. De saltet kjøttet og hengte opp kjøttet fra geitene og sauene for å tørke det til «spikkikjøtt». Til jul hadde de også sylte, blodpølse, lutefisk, brennevin og en tønne øl som varte til påske.

Av skinnene fra dyra ble det laget lær som de sendte for å farge. Man kjøpte sålelær. En gang om året kom det en skomaker som laget sko til hele familien. Av saueskinnene ble det laget skinnfeller som man brukte på sengene, for de brukte ikke filter eller tepper. En skinnfell med kort ull på ble brukt til å ligge på, og en med lang ull ble brukt som teppe.

Av saueulla ble det laget garn. De dyrket lin og fikset så linstråene så de kunne lage fine tråder til å veve og sy med. De kjøpte bomullsgarn i byen og farget noe garn så de kunne veve moderne klær. De vevde alle sine klær, og en skredder kom rundt for å sy for hele familien. De laget selv underklærne og skjortene. Skredderen sydde de mer vanskelige tingene.

Skinnfellene som de brukte i senge, kunne ikke vaskes og de ble derfor av og til lusete. I Seter hadde de en badstue hvor de kunne bli kvitt lusa i skinnfellene. Badstua var tømret, og ildstedet i midten var laget av stener. De lusete skinnfellene ble hengt opp på en tråd i huset. Så fyrte man opp i ildstedet og lukket igjen døra. Da det ble svært varmt inne, måtte lusa krype ut. Da de trodde at det var så varmt at all lusa hadde krøpet ut, åpnet de så fort døra og slo flere bøtter vann på de varme stenene i ildstedet. Dampen som da ble dannet, førte til at lusa falt død ned fra skinnfellene. De brukte ikke badstua så mye selv fordi de ikke hadde så mye lusete feller. Men alle kvinnene i nabolaget kom for å avluse skinnfellene. Badstua var egentlig for å tørke lin i.

Det var mange fremmede som

kom og bodde hos Claus Sether. En gang kom noen engelskmenn og bodde der en tid. De var på jakt- og fisketur. En gang ble det også holdt rettssak som varte i 8 dager i Seter. Den gang var det svært mange menn fra Christiania og Trondhjem der. Noen bodde hos Claus, mens andre bodde i nabolaget. Claus leide gården fra Nicholai Jensen Co. Dette selskapet eide svært mye av landet i dette distriktet. I denne rettssaka saksøkte regjeringa Nicholai Jensen Co. fordi noen av hans forpaktere hadde hogd tømmer på statens eiendom. Jensens menn forsøkte å få Claus Sether til å vitne for dem. De truet han og sa at hvis han ikke ville, så ble han uten gård neste år. Claus visste at de hadde hogd tømmer på statens eiendom og ville derfor ikke vitne for Nicholai Jensen Co. Jensen ble arrestert og sa til slutt at hvis alle hans forpaktere hadde vært som Claus, så ville han ikke ha kommet i vansker.

Da barna voks opp, syntes Claus det ville bli for hardt å klare å brødfø familien i Norge, så han bestemte seg derfor for å dra til Amerika. Martha, Claus' datter, ble gift med Johannes Skrove om vinteren i 1866 og reiste til Amerika følgende år. De kom til Red Wing i Minnesota hvor Skrove arbeidet på en farm. Hun skrev til Norge og oppmuntret resten av familien til å komme over.

Den 15. april 1868 startet Claus Sether og familien på turen til Amerika. De dro først fra Seter til Trondhjem. Der oppholdt de seg i 2 dager før de tok båt til Namsos. Der gikk de ombord i en seilbåt, som skulle bringe dem til Amerika. I Claus' gruppe var: Claus og kone, Hans og 3 ugifte søstre og 3 unge menn mellom 25 og 30 år. Disse 3 var Ole og Johannes Holmen og Petter Moen. De var fra nabolaget og likte å ha selskap med Claus' familie. På denne måten fikk de også noen til å ordne måltidene for seg på båten. De bidrog med mat som de hadde med seg. Johannes Holmen hjalp Claus med penger til transporten fordi han ikke hadde nok selv til hele familien. De betalte tilbake disse lånte pengene da de begynte å tjene penger i Amerika. De brukte mye av vinteren før de reiste, til å forberede turen. De vevde tøy og fikk andre klær laget. Til matforråd på båten tok de med ca. 50 kg sild, en tønne fersk melk som var blitt kokt, kjøtt,

Gammelhusa i Seter. Bildet tatt ca. 1920. Uthuset til høyre er bygd av Claus Seter.

poteter, rugkavring og en meget stor boks full av flatbrød.

Båten de gikk om bord i var en seilbåt med navnet «Johan». Kapteinens navn var Hansen. Det var 365 passasjerer ved siden av mannskapet. Det var ingen redningsvester på båten, heller ikke livbåter. Hver gruppe måtte selv stå for matlagingen. Ingen måltid ble servert, og man kunne heller ikke kjøpe mat. Det var ovner om bord og de måtte vente på tur for å bruke dem. Båten bestod av et stort rom. Det var to rekker med senger langs hver vegg, den ene over den andre. Det var også to rekker med senger langs midten av båten. Sengene var spikret sammen av grovt tømmer, og var plassert med ende mot ende langs hele lengden av skipet. De måtte selv bringe med sengeklær. De sov 4 eller 5 i hver seng. Claus sov sammen med 3 unge menn i nedre senterrekke. Hans, mora og de tre søstrene sov i sengen rett ovenfor dem. Kistene med eiendelene plasserte de like ved siden av sengene sine. Disse kistene ble brukt som bord under måltidene, og de satt i sengene, for det var ikke stoler. Alle i Claus' gruppe kunne ikke ete samtidig, for det var ikke plass til 9 langs sengekanten. Kjøkkenet var oppe på dekk og da de hadde spist, måtte de gå dit opp for å vaske koppene.

På turen til Amerika ble alt drikkevannet brukt opp før de nådde fram. De måtte derfor samle opp vannet som falt på taket til kapteinens og mannskapets rom. Det var 12 personer som døde og 5 ble født på båten. Kapteinen forrettet ved begra-

velsen. Likkisten ble laget av grovt tømmer. De plasserte en sekk sand under knærne til personen som skulle begraves, slik at kisten sank skrånende. Det var sang, og kapteinen kastet jord på kista i det den ble heist over bord.

Om bord var det mye munterhet, spill og dans. De fikk lov til å danse, men kortspill var forbudt. Kapteinen tok da kortene og kastet dem på sjøen. Det var mange forelskelser, og turen førte til flere forlovelser. En av Claus' døtre, nemlig Hannah, hadde aldri sett Lars Sogge før, men de ble forlovet på veien over. Lars Sogge reiste først til Iowa, men kom til Minnesota året etter og da giftet de seg.

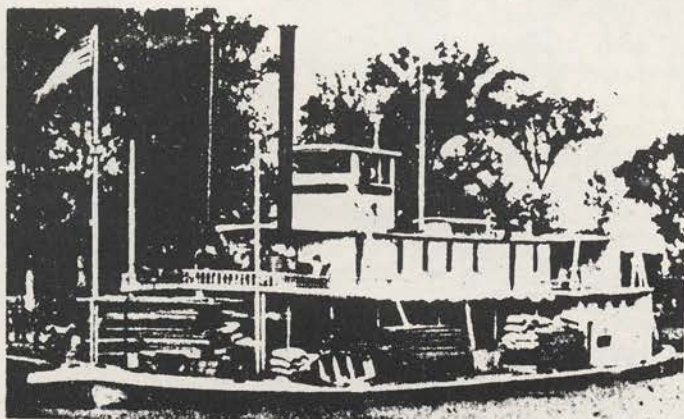
Mange personer slapp opp for mat fordi turen varte mye lenger enn de hadde planlagt. Dette skyldtes det dårlige været med mye storm. Claus solgte mat til flere for han hadde mer enn nok. Det tok 9 uker og 3 dager fra de forlot Namsos til de nådde Quebec i Canada. Det var meget stormfullt og vinden var ikke gunstig så mange ganger. Vanligvis varte denne turen i 5 uker.

De fleste passasjerene om bord var nordmenn fra området rundt Namsos. Det var noen svensker og finner i tillegg. De fikk ta med seg så mye bagasje som de ønsket. Billettutgiftene for Claus var 37 dollar. Dette var kostnadene fra Namsos til Red Wing i Minnesota. Da de kom til Quebec, ble sengene i båten revet ned. Båten ble brukt til å transportere annet utstyr på tilbakeveien.

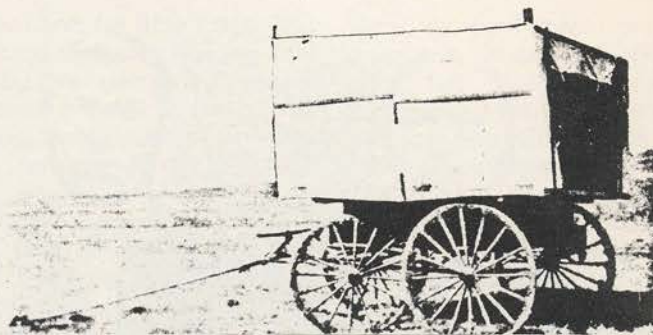
I Quebec ble de overført fra seilbåten til en elvebåt som fraktet dem oppover St. Lawrence-elven over Ontariosjøen til Hamilton. Fra Hamilton dro de over land til Sarnia. Der måtte de ta båt over St. Claire-elven til Port Huron i Michigan, USA. Så dro de videre over land til Grand Haven ved Michigansjøen. I Michigan ble reisefølget splittet opp. De fleste reiste videre til Minnesota, mens de andre reiste til Iowa og forskjellige andre steder.

Fra Grand Haven dro de videre over Michigansjøen til Milwaukee, Wisconsin. Derfra dro de videre med tog til La Crosse, Wisconsin. Da toget stoppet i Sparta på veien til La Crosse, gikk en mann, Rolev Wefsenmo og svigermora av toget. Toget forlot stedet før de kom tilbake. Rolevs kone som fremdeles var på toget, ble skrekkslagen. Rolev og svigermora gikk imidlertid langs jernbanesporet til neste stasjon. De var allerede savnet, og det ble ordnet med annen befordring slik at de kom til La Crosse før de andre i reisefølget.

I La Crosse gikk de ombord i en flat elvebåt og ble transportert oppover elva til Red Wing litt sør for Minneapolis. Det var den 1. eller 2. august de kom til Red Wing. Martha, Claus' datter, og Johannes Skrove møtte dem ikke fordi de ikke visste akkurat når de kom. De forlot derfor bagasjen sin i Red Wing og begynte å gå de ca. 5 mil til stedet hvor Martha bodde. Johannes arbeidet for noen mennesker der. De bodde i en liten tømmerhytte på 4 x 5 meter. Karen som var bare 9 år, måtte også gå. De kom fram dit om lørdagskvelden. Johannes Skrove kjørte senere med okser til Red Wing for å hente bagasjen deres.

Elvebåt.

Covered Wagon.

På mandag dro Claus, Hans, Helena og Hannah til farmeren Knut Bakken for å hjelpe til med å binde kornband under skuronna. De var der i 10 dager og fikk 1,50 dollar for hver dag de arbeidet. Da de var ferdig med dette, dro Helena og Hannah til Northfield, hvor de arbeidet til neste vår.

Etter skuronna gjette Hans kyr for Hans Trondhemmer. Hans kone het Anne, men ble kalt «fleskeskinke» fordi hun hadde stjålet en fleskeskinke i Trondhem før hun dro til Amerika. De hadde to voksne barn, og de sloss til stadighet. Mannen måtte sove i et skur. De andre sov i et rom ovenpå. Hvis alle fire ikke var tilstede, var det fredeligere. Det var så mye banning og slåssing hele tiden at Hans syntes han så «mannen med hornene» rett som det var. Hans ble der i tre uker før han dro hjem. Han ønsket ikke å dra tilbake dit og godsnakket med foreldrene for å få bli hjemme. Da Guri, Hans' mor, fant ut hvordan det virkelig var, dro hun sammen med han dit for å hente sakene hans. Så fikk Hans jobb med å pløye åkeren til en annen farmer.

Hans var nå så gammel at han skulle gå for presten. Han fikk bo

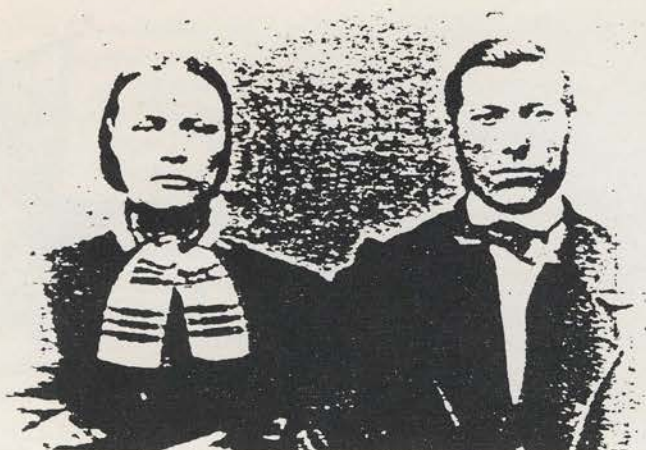
hele vinteren hos Ole Gassedalen, mens han gikk for presten hos pastor Muus. Folkene han bodde hos var meget hyggelige. Våren etterpå ble han konfirmert.

Samme våren kjørte Claus og Hans «frau» for en mann. Som betaling fikk de en gammel vogn som de fikk opp og som de senere brukte på turen vestover. De hadde allerede nå bestemt seg for å dra videre vestover. Om våren 1868 hadde presten, Østen Hansen, vært i Jackson og dannet en menighet. Det var hyggelige folk der og mye god jord, og de bestemte seg derfor til å dra dit. Det var mange nordmenn fra området rundt Red Wing som dro vestover sammen. Vi kan nevne navn som: Niels Volden, Lerseth, Claus Grunnan, Ole Flyum, Peter Elverum, Nels og Lars Sogge, og Skrovefamilien.

Tidlig om våren gikk Lars Sogge, Johannes Skrove og Peter Elverum til Jackson og tok ut land til seg selv og de andre. Landkontoret var imidlertid i Winnebago, så de måtte dra dit for å fortelle hva slags landområder de ønsket.

Det var i juni 1869 at de dro fra Red Wing til Jacksonområdet i overdekte vogner (covered wagons) trukket av okser. Noen av dem eide okser og vogner i lag. Claus' familie eide vognen og en okse, og Lars Sogge eide den andre oksen de brukte. Folkene måtte gå bak vognene og drive kveget foran seg. Om nettene slo de leir i en sirkel eller firkant. Noen sov inne i vognene og andre sov under vognene. Claus var syk hele turen vestover, så han lå inne i vognen. Da de kom til Winnebago, fikk Hannah og Helena seg arbeid der, og de arbeidet der til neste vår.

Det tok noen få dager å nå Jackson, og de kom dit den 12. juni 1869. De dro alle sammen til Skro-

Johannes Skrove og kone Marta Sæter.

ves landområde og slo leir der. Der ble de til de hadde bestemt seg hvor de ville ha sine hus eller «dugout», en slags bolig under jorda. De fleste hadde leiren sin der ca. 1 måned, og de bodde i vognene sine. Det var satt opp staker rundt landområdene av styresmaktene, så de kunne vite hvilke landområder som var deres. Så snart de kom dit, begynte de sammen å dyrke opp litt av hvert landområde. Noen begynte å bygge hus eller «dugout»-boliger.

Claus sin «dugout»-bolig var ca. 1,80 m dyp. Den var vendt mot sørvest. Det var en gavl i fronten og taket var laget av tømmerstokker med høy og jord på toppen. Det var et vindu og inngangsdør i fronten. Det var jordvegger inni som de kalket hvite. Grunnflata var ca. 5 × 5 m. Claus og Guri sov i en hjemmelaget seng i det ene hjørnet av rommet, og Hans sov i en skuffe som ble skjøvet under senga deres om dagen. Nels og Lars Sogge bodde også sammen med dem.

Høsten 1869 etter at de var ferdige med å grave «dugout»-boligen og høyonna var over, måtte Hans dra avsted for å få seg arbeid. De hadde ikke flere penger igjen. Hans dro mot Winnebago med 39 cent og et kompass. Første natten sov han i en høystakk der byen Fairmont nå ligger. Andre dagen dro han videre til Winnebago. Men han torde ikke spørre noen om å få overnatte, for han hadde ikke penger å betale med. Han sov derfor under et eike-tre i utkanten av byen. Dagen etter kom han til en farm. Der møtte han to menn som han spurte om arbeid. De arbeidet også der, og henvendte ham til eieren, Mr. Cady. Han tok med seg Hans inn og ga ham frokost, og fortalte at han hadde be-

lærte litt engelsk fra henne. Det var også en tysk jente som arbeidet der, og hun forsøkte å oppmuntre Hans og var hyggelig mot ham. Takket være henne fikk Hans et varmt hjerte for tyskerne, og han tenkte at hvis han noensinne skulle gifte seg, så skulle det bli med en tysk jente.

Da de to månedene var over, ville Mr. Cady at han skulle bli der over vinteren og gjøre sine plikter og samtidig gå på skole. Hans lengtet så voldsomt etter familien at han gråt enkelte ganger, og han bestemte seg derfor for å dra hjem.

Senere skjønte han at dette var dumt gjort av ham. Hans dro til Blue Earth og tok diligensen derfra. Han betalte 2 dollar for turen. Første natten overnattet de på et hotell, «Turv Tavarne». Dette hotellet var bygd av jord, et såkalt «sod-hotell». De betalte 75 cent for seng og frokost. Dette hotellet var bygd som stoppe- og overnattingssted for diligensruten mens Hans arbeidet for Mr. Cady. Dagen etter kom de fram til Jackson som nå var endepunktet for diligensen. Da familien til Hans bodde et godt stykke utenfor Jackson, måtte Hans gå hjem derfra. Han kom hjem først dagen etterpå, og han følte seg ganske rik fordi han hadde med seg 50 dollar.

Tegning av en «dugout»-bolig.

Høsten 1869 solgte staten en del skogsområder nær elven der de bodde. Sogge, Skrove, Elverum og Flyum kjøpte noe av dette området. De betalte 50 dollar for 4 mål. Claus kjøpte ikke noe, for han var blakk, men han fikk ca. 4 mål av Flyum. De måtte betale 15 % av kjøpesummen straks, resten måtte betales over de neste 20 år med 15 % av kjøpesummen hvert år. Samme vinter hogg de tømmer som ble kjørt hjem. Da våren kom, begynte de å sette opp tømringa, for de visste ikke hvordan dette arbeidet skulle gjøres.

Samme vinter, den 12. mars 1870, kom en voldspn snøstorm som raste i 3 dager. Bare i Jacksonområdet frøs 12 personer ihjel. Det snødde tett og blåste voldsomt. Når man var ute, kunne ikke fingrene sees når hendene var utstrakt. Dugout-boligen snødde ned. Hans og Lars måtte måke snø inn for å komme seg opp og ut. De måket så mye at de kunne krype ut. De måtte ut for å se til kyrne som var i en annen «dugout», og de utsatte seg selv for stor fare ved å gå dit. Den andre dagen stormen raste, kom de seg ikke ut i det hele tatt. Henimot kvelden den tredje dagen ble det litt bedre, og de grov seg derfor ut igjen.

I april 1870 tok Helena og Hannah diligensen fra Winnebago til Jackson og gikk hjem derfra. De hadde jobbet i Winnebago fra forrige sommer. Lars Sogge var nå ferdig med å tømme huset, og han hadde virkelig et pent hjem. Det var hvitkalket både inne og ute. Det ble holdt bryllup i Claus sin «dugout»-bolig, og Hannah Sether og Lars Sogge ble gift. Hannah var da 19 år gammel. De laget selv møblene til huset. De hadde ikke stoler, men lange benker og 3 krakker.

Våren 1870 ble Hans leid ut til Lars Rasmussen i 8 måneder for 14 dollar i måneden. Like før han sluttet å arbeide hos Rasmussen, dro de til Mankato for å få tak i ovner og hente varer til en isenkramforretning i Jackson. Da de var på denne turen, ble det holdt to bryllup i Claus sin «dugout»-bolig. Helena Sether ble gift med Olaus Bjørgum, og Nels Volden ble gift med en jente som het Maren Anna. Hun hadde nettopp kommet fra Norge. De måtte holde brullupet mens Hans var borte, fordi presten kom dit bare

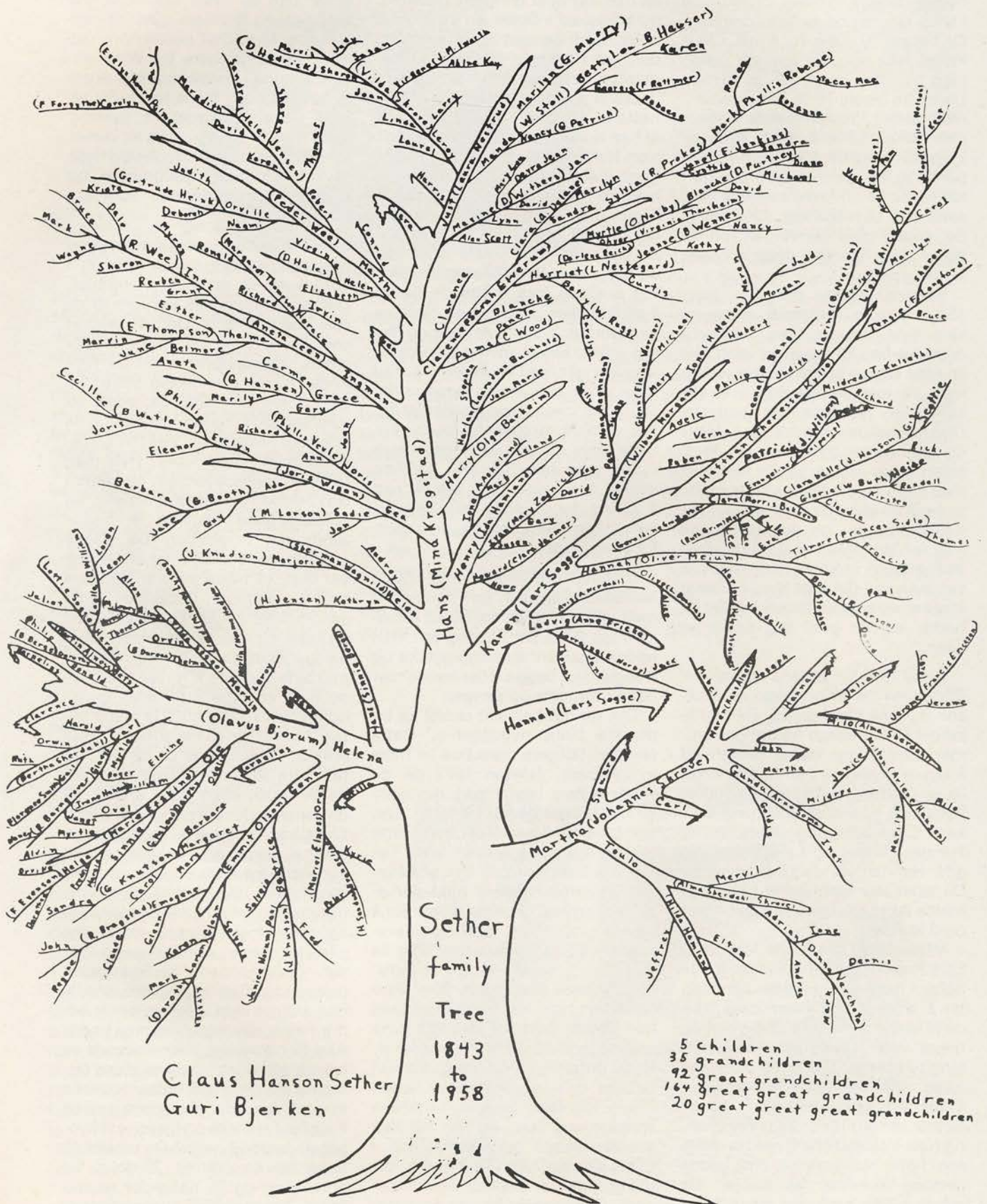
to ganger i året fra Blue Earth. Når presten kom, oppholdt han seg der i en uke, og hver gang ble det holdt gudstjeneste i Claus sin «dugout»-bolig, fordi den var størst omkring der. Da Hans var ferdig hos Rasmussen, arbeidet han i en butikk i Jackson fra desember 1870 til mai neste år. De som eide butikken ville at han skulle fortsette å arbeide der, men Hans hadde hørt at man kunne tjene mer penger på veiarbeid. De holdt på å arbeide vei fra Mankato til Sioux City, og han fikk seg arbeid der i 7 uker. Betalinga var 1,75 dollar om dagen. De måtte sette opp en hytte som de spiste og bodde i. For kost og losji måtte de betale 4 dollar i uken. Hans var så hjemom en stund før han dro østover og fikk seg arbeid hos farmeren Hod Lane, som var gift med en lærerinne. Fru Lane skulle selv melke kyrne under skuronna, men Hans gjorde det for henne både morgen og kveld. Fru Lane satte slik pris på dette at hun sydde klær som han fikk. Da han sluttet å arbeide der, kjøpte han 3 kalver for 5 dollar stykket, og bandt dem sammen og drev dem foran seg hjem.

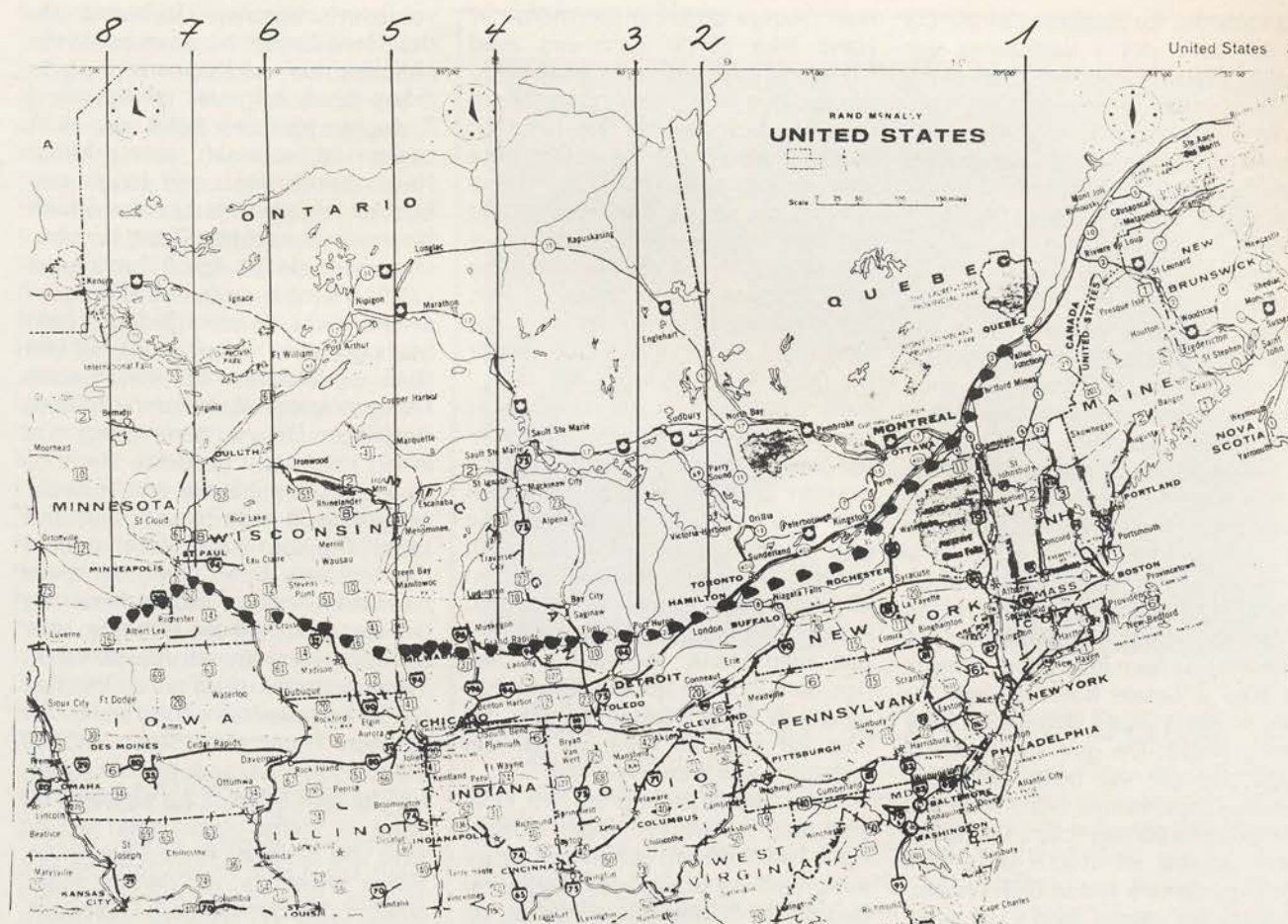
Vinteren 1871–72 solgte Claus hundeskinnskakken som han hadde med seg fra Norge for 50 kg svinekjøtt og 20 dollar i kontanter. Han hadde også en saueskinnsjakke og trengte ikke begge. Han hadde mer behov for kjøtt og penger.

Det var også en viss redsel for indianere blant nybyggerne. Dette skyldtes tidligere massakre av hvite innvandrere. Høsten 1872 da de skulle skjære havre, gikk det rykte om at indianerne var på ferde. Det var fruen til Hans Stall som satte ryktene igang og som skremte folket. Mr. Stall holdt på å skjære åkeren og hadde vansker med slåmaskinen, og han lå under denne for å reparere den. Mrs. Stall hørte skyting og så ut. Hun kunne ikke se mannen og trodde derfor at indianerne hadde drept ham. Mrs. Stall var svært redd for indianerne, fordi hun hadde vært der da indianerne massakrerte flere hvite mennesker. Noen gutter kom fra byen, og hun fortalte dem at indianerne hadde drept mannen hennes. Ryktene spredde seg fort, og om kvelden samlet mange mennesker seg i Claus sin «dugout». Derfra gikk folk ut i grupper for å speide etter indianere. Claus oppholdt seg hjemme, for han trodde ikke på historien.

Hans var også med i en av disse gruppene. Da de hadde speidet omkring, fant de neste dag ut at det var rykter og dro hjem igjen. Skytingen som Mrs. Stall hadde hørt, var fra noen andejegere fra Windom. Claus hadde i stedet begynt å skjære havreåkeren. Mens han holdt på med dette, kom det et fryktelig uvær med hagl som ødela alt kornet som ikke var skjært. Haglet slo også istykker vinduet i «dugouten» og knuste noen tallerkener som sto inne på bordet.

Noe annet som plaget nybyggerne, var gresshoppesvermer, og i 1873 kom de til Jacksonområdet. Det ble så mørkt da de kom at de ikke kunne se sola. Det var akkurat som om det var en voldsom snøstorm. Gresshoppene dekket hele jorda, og de var virkelig store, fra 2–2,5 tommer lang. De ødela alt som var sådd, og samme høst la de egg som neste år ble klekt ut til millioner med gresshopper. Hvis man tok med seg noe jord inn og varmet den i ovnen ble eggene utklekt, og gresshoppene begynte å hoppe rundt om i rommet. De gamle gresshoppene døde etter at eggene var lagt, så neste vår var det bare små gresshopper. Disse ble i Jacksonområdet i 5 år. Hvert år sådde de korn, og hvert år åt gresshoppene opp alt de hadde plantet. Styresmaktene begynte å forsyne farmerne med en type ertre som gresshoppene ikke ville ete. De måtte betale 3 dollar for en «bushel» av disse ertene. 1 «bushel» er ca. 36 liter. De fikk bare 30 cent for hver «bushel» da de skulle selge disse ertene, så de tjente derfor lite penger på dette. Claus hadde satt seg i stor gjeld for å kjøpe hester og maskiner, så det var verre for ham enn for de som ikke hadde investert så mye. Alle nordmenn omkring der hadde kveg, og dette hjalp dem å holde det gående mens gresshoppene var der. Gresshoppene åt ikke grove grassorter, så dette gras kunne de fore kveget med. Mange av de andre nasjonalitetene omkring hadde ikke så mye kveg, men de levde av korn dyrking, og noen av disse farmerne ble nødt til å forlate farmene sine på den tida. Kvegoppkjøperne kom fra Esterville og kjøpte det kveget de hadde å selge. De betalte 10 dollar for en ettåring, 20 dollar for en toåring og 30 dollar for en treåring. Det var i 1877 at gresshoppene forlot Jacksonområdet. De ble

1. Quebec — der de steg i land, derfra dro de med elvebåt til 2. Hamilton — derfra med tog til 3. Sarnia og Port Huron, som ligger på hver sin side av elva, og videre til 4. Grand Haven, fra der med ferje over Michigansjøen til 5. Milwaukee og derfra igjen med tog til 6. La Crosse, som var et jernbaneknutepunkt. Derfra tok de elvebåt til 7. Red Wing, som ligger sør for Minneapolis/ St. Paul, også kalt «Twin Cities». Derfra dro de året etter til 8. Jackson i overdekte vogner.

utklekt om våren og gjorde ikke noe skade før de dro i juni. En søndag ettermiddag hørtes et «brøl», og gresshoppene fløy opp og forlot området. Mange av farmerne hadde ikke sådd noe denne våren for de regnet med at det var fånytt. Claus hadde sådd en del hvete og fikk en utmerket avling, ca. 250 kg på et mål. Mens gresshoppene var der, ble de tilbudt en viss sum for hver liter de greide å fange. De drepte mange, men det så ut som om det var like mange igjen. Det ble brukt forskjellige metoder for å fange dem, blant annet ble det brukt tjære i beholdere som gresshoppene hoppet ned i, og hvor de satte seg fast. Gresshoppene åt nesten alt. De åt hull i husveggene, gaffelhåndtak, klær og de åt tobakk osv. Det var nesten umulig å tørke klær ute. Hvis man hengt opp klær ute, måtte man stå parat og jage vekk gresshoppene. Selv om man sto vakt over klærne, maktet de å ete hull i noen klær. Det hendte at det

var så ille at de åt hull i klær som folk hadde på seg mens de var ute. Man maktet simpelthen ikke å jage bort alle gresshoppene fra klærne.

Vinteren 1872—1873 arbeidet Hans Sether på jernbanen ved Windom. Han måket snø sammen med et par hundre andre menn. I skuronna 1873 arbeidet han for Andrew Furland. Det var 7 som batt kornband etter slåmaskina der. Hans og en annen fikk litt mer ansvar fordi de arbeidet hardere enn resten. Dette ga dem litt ekstra fortjeneste, for de fikk 3 dollar om dagen. Furland arbeidet ikke selv, men han så til at de andre gjorde det. Dessuten holdt han dem med drinker, en kagge whiskey og en med maltøl. Han ville ikke la dem drikke vann, for han trodde ikke de ville arbeide så fort hvis de gjorde det. De arbeidet til klokken elleve om kvelden.

Hans var hjemme vinteren 1873—1874 og hjalp til med å hogge tømmer og kjøre det hjem. De hogg tømmeret på det skogsområdet

som Claus hadde fått av Flyum. Våren 1874 bygde Claus sitt første tømrede hus. Det var Elverum som hjalp Claus med å bygge huset. Grunnflata var ca. 4,5 × 5 meter og høyden 3,5 meter. På vestsiden var det et tilbygg på 2,5 × 3,5 meter som ble brukt som lagerrom. Huset var hvitkalket både inne og ute. Taket bestod av saget tømmer. Oppå der hadde man en spesiell grassort, og på toppen var det jord.

I juni 1873 døde Hannah, kona til Lars Sogge. Hun hadde nettopp født en sønn som døde i september samme år. Det var hennes søster, Helana Bjørgum, som tok seg av gutten. Høsten 1874 giftet Lars Sogge seg med Karen Sether. Bryllupet ble holdt i hans hjem. Karen hadde vært hjemme siste året fordi hun gikk for presten og skulle konfirmeres. Hun var bare 16 år gammel da hun giftet seg. Før den tid hadde Karen vært hos Per Aas.

Høsten 1873 dannet folk i Jacksonområdet sitt eget skoledistrikt,

og kalte det for skoledistrikt 39. De første som satt i skolestyret var Hans Gillie, kontorist, Johannes Skrove, pengeoppkrever og Lars Sogge, direktør. Våren 1875 ble Mina Anderson ansatt til å undervise der. Betalingen var 20 dollar i måneden pluss kost og losji. Distriktet betalte for kost og losji. Hun skulle undervise i 6 uker i Claus sitt hus og 6 uker et annet sted. Hun ankom en søndag i slutten av april. Hans var ikke hjemme da for han passet på en mann som var sinnssyk, men han kom hjem på mandag. Hans hadde aldri møtt Mina før. Da Hans så henne sitte på kjøkkenet, skjønte han at han så en «juvel», og han bestemte seg for at han ville forsøke alt som sto i hans makt for å vinne henne. Da hun hadde undervist en stund, gikk Hans til skolestyret og sa at hvis de lot Mina undervise hjemme hos ham hele tiden, trengte de ikke å betale kost og losji for henne. Hans skulle selv sørge for å betale dette. De gav samtykke til dette, for det var billig for skolestyret. Claus' kone, Guri, følte seg ikke helt bra på den tiden. De hadde derfor ansatt en annen jente som het Gunhild til å hjelpe Guri i huset. Gunhild var meget glad i Hans, og mange av naboene mente at Hans burde gifte seg med henne, men det tenkte ikke Hans. Nå hjalp Mina til i huset, og de trengte ikke Gunhild lenger.

Tredje dagen Mina var hos Claus, gikk hun til bekken for å hente vann. Hans som var på låven så dette, og han benyttet anledningen til å prate med Mina. Han ropte på henne, og sa at hun måtte komme dit, for han hadde noe å vise henne. Hun satte ned spannet og kom. De satte seg ned ved låven og pratet. Hans fridde til henne der, men Mina ville ikke gi noe bestemt svar da, og sa at hun ville tenke på det. Hans tok et kyss fra henne. Han tilbød å gi det tilbake, men Mina ville ikke la ham gjøre det. Da hun hadde undervist i 2 uker, ble Hans med Mina hjem om søndagen. Hun hadde allerede da sagt ja til frieriet hans, så de fortalte foreldrene hennes om planene. De sa at de ikke hadde noe imot dette. Da hun hadde undervist i 6 uker, gikk Hans til skolestyret og spurte om Mina kunne få fri en uke litt senere, så de kunne få gifte seg. Styret gikk med på dette. Om kvelden den 9. juli 1875 ble de gift i Claus' tømrede

hus. Mange omkring der mente at Hans ikke burde gifte seg med Mina. Hun var pen, gikk pent kledd og var hyggelig, men noen mente likevel at hun ikke var den rette for Hans. Kvelden før de skulle gifte seg, tok presten med seg Hans ovenpå og spurte om Hans hadde tenkt alvorlig gjennom dette, og om han var sikker på at han ville gifte seg. Hans sa at han visste at hun var den eneste for ham. Han hevdet hele tiden at han fikk henne sendt fra Gud, og at mange ville vært i hans sted den kvelden. Hans sa at han ikke brydde seg om hvem som var imot giftermålet deres. Han ga presten beskjed om at hvis han ikke ville vie dem, så ville de gifte seg borgerlig. Presten viet dem naturligvis, og Hans ga presten 10 dollar for denne seremonien. Presten trodde det måtte være noe galt med Hans, for vanligvis fikk han bare 2 dollar for en slik seremoni. Hans sa til presten at hvis det ikke var verd så mye, så var det ikke verd noe i det hele tatt.

Mina hadde på seg en hvit kjole som hun hadde fått laget i byen. Hans hadde på seg grå bukser, brunaktig vest og dressjakke. Dette var den første dressen Hans hadde, og den ble kjøpt ferdigsydd. Hans måtte pantsette 2 kyr for å låne penger til å kjøpe dressen for. Han betalte 22 dollar for dressen. Det var 50 personer tilstede i bryllupet. Mange gjester måtte overnatte der. Hans og Mina sov i en seng i 2. etasje, og gjestene sov på golvet i samme rom. Folk rundt omkring likte Mina etter at de ble kjent med henne, og de sa at Hans var heldig. Forlovere ved bryllupet var Johannes Skrove og Lars Sogge.

Som tidligere nevnt, hadde Claus Sether en søster, Ingeborg, og hun var gift med Johannes Alness. De hadde 4 barn, Martin, Hans, Nils og Martha. Disse kom til Amerika våren 1881. En del av denne familien bodde hele sommeren hos Claus. Hans Alness arbeidet for Claus, og Nils Alness arbeidet for Volden. Martin var gjeter for Claus som hadde ca. 150 kveg nå. Noen av disse var deres egne, og resten hadde de på beite for andre farmere. Johannes hjalp til på farmen samtidig med at han bygde sitt eget hus. Johannes Alness og familien hans kunne i slutten av oktober flytte inn i eget hus.

Den 14. oktober 1881 raste en

voldsom snøstorm i Jacksonområdet. Hans Sether og noen andre var i Minnesota for å kjøpe kveg, og de måtte holde seg der på hotellet i 3 dager. Hjemme holdt de på å treske da stormen kom. Mina, Hans' kone, var oppe lenge den kvelden, og hun merket at stormen ble verre. Hun vekte Claus, og sammen gikk de ut for å ha kveget i hus. De jaget alt det små kveget i et skur hvor de sto i 3 dager uten høy og vann. Kyrne hadde de inni låven og batt dem fast der. Snøen forsvant igjen, så de kunne fullføre treskinga. Denne vinteren var det svært mye snø i området. Snøfonnene var mye høyere enn husene, og snøen lå helt til ut i juni året etter. De kom heller ikke ut med hestene hele tiden. Hvis de skulle ha noe i Windom, dro de flere i lag dit. De trakk med seg en slede, hvor de fraktet varene de hadde kjøpt. Togene hadde også store vansker med å komme fram, fordi snøen var så dyp. Toget til Jackson snødde inne, og mannskapet ble bekymret, for de ville hjem til La Crosse. De laget en kjelke utstyrt med seil og akte ved hjelp av vinden hjemover. Våren etter da all denne snøen smeltet, ble det storflom i distriktet.

I året 1900 var Hans Sether og Johan Bodvig til Norge på besøk en tur. De reiste først i mai, og kom tilbake i slutten av august. Hans hadde ikke følt seg helt frisk på en lang stund, og legen anbefalte at han tok seg en tur. Legen mente at dette kunne hjelpe ham, og det gjorde det. Ca. en måned etter at Hans kom tilbake, feiret Hans og Mina sølvbryllup. Det skulle egentlig ha vært feiret den 9. juli da Hans var i Norge.

Johannes og Martha Skrove fikk i alt 9 barn. Martha døde allerede i 1887. Senere giftet Johannes Skrove seg på nytt og fikk 5 barn sammen med sin andre kone. Johannes døde i 1924 i en alder av 89 år. Claus Sether døde i 1898 vel 72 år gammel, og hans kone, Guri, døde i 1896. Da var hun 81 år gammel.

Hans Sether bodde i det tømrede huset til 1898. Da ble det bygd et mer rommelig og moderne hus, et av de flotteste i distriktet der. Hans tok over styringen av farmen i 1875 og drev den fram til et mønsterbruk. Han var også en foregangsmann innen landbruket og innførte nye dyrkingsmetoder. Innen husdyrbruk var han også med på å utvikle nye

raser ved krysningsforsøk. Hans utvidet farmen ved å kjøpe nye landområder. Han betalte fra 1 til 8 dollar for målet. Hans tok aktivt del i saker som angikk kommune, stat, skole og kirke. Han hadde mange tillitsverv og ble valgt som representant for området til embete. Han var med i styret for kirken og for det Lutherske College. Mina og Hans fikk i alt 12 barn. Mina døde i 1938. Hans trakk seg tilbake fra farmingen i 1911, men var med i kirkelige aktiviteter helt til han 14 år før sin død ble rammet av en sykdom som gjorde at han ble helt blind. Hans klaget aldri over dette og var alltid i godt humør. Han lyttet til gudstjenestene fra radio. Hans Sether hadde god helse inntil han fikk et slagtilfelle på den tiden hans kone døde. Han kom seg også til en viss grad over dette. Han ble senere syk og gradvis svakere og han sovnet fredfullt inn søndag kveld den 1. desember 1940. Han var da 86 år gammel.

Rautun-gruva

Einar Åkran forteller at tradisjonen sier det var en stiger ved Rautun-gruva som gjenrydda gården Åkran på slutten av 1600-tallet. Hans navn var Helge, og derav kom det gamle navnet Helgedagsaker. Fra Åkran kunne stigeren se tvers over dalen og følge med arbeidet ved gruva.

Man kan spekulere på om ikke skogen stengte for sikten, men så langt tilbake ble det nok bare brukt varme til utbryting av steinen, og det er mulig at skogen da var brukt opp i området rundt gruva.

På Helmoen skal det ifølge tradisjonen ha vært en stad (husklynge) dengang som losji for gruvefolket. Ei eker som ligger sør-vest for gården til Sverre Helmo, kalles den dag i dag Gatuekra.

Ifølge tradisjonen gikk det et stort steinflaug som stengte for gruve-nedgangen mens det var folk i gruva. Dette var så stort at gruva aldri mer ble tatt opp. Derfor kan man i dag ikke se spor etter gruve-driften i Rautun.

Einar Åkran mener at gruva antagelig har ligget øst for Rauberga, ellers hadde den ikke vært synlig fra Åkran.

JO

Grautetar-konkurranse

Søndag 20. juni 1982 skjedde en historisk begivenhet på Tinsvolen. At inndalingene og helgådalingene gjennom generasjoner har konkurrert om mye og mangt er hevet over enhver tvil, men såvidt vi har kunnet finne ut såvel hos muntlige som skriftlige kilder, var det nu første gang i historien det ble utført en stafettdyst i grauteting.

Det skulle være tre mann på hvert lag, og det gjaldt å eta fort. Inndalingene stilte med et meget sterkt lag som besto av Sigmund Dahle, Ola O. Svartås og Einar Tromsdal. Lagleder Bjørn Årstadvold presenterte trioen på en slik måte at en må kunne si at inndalingene hadde et visst psykisk overtak allerede før startskuddet smalt. Men også helgådalingene stilte sterkt: Knut Green, Asbjørn Leirset og Arne Berg (reporteren — ikke stuntmannen) forsvarte Helgådals ære.

Omlag 300 tilskuere overvar konkurransen, under vær- og føreforhold som var nærmest perfekte for grauteting.

Det ble et dramatisk og spennende oppgjør der inndalingene til slutt knep seieren med den nødvendige grautskeia, slik at de kunne få sine «gullmedaljer» i ekte fjellbjørk. Myndig og god overdommer var Bjørn Steinsli fra Leirådalen.

Etter hva Helgådals-Nytt erfarer, skal helgådalingene nu ligge i trening med sikte på revansje neste sommer, men dette er ikke offisielt bekreftet på det tidspunkt avisa gikk i trykken.

JO

KÅR-JO

Det va ein gong det ha verri julselskap på Skoknessi hos åm Bertel. Han Kår-Jo på Helmoa ha og verri der. Han bynn å bli gammel da, og tøld minner brennvinn inn de ainneran. Da det lei utpå kveill'n villa'n gå heim, han Kår-Jo. Ainneran frøkta fer at det kuinn kom åt om nå, når'n va så full, men dem villa itj sei at'n itj mått gå heim. Så dæm vart enig om at to kara skull følli ætte og sjå te at'n kom sæ velberga heim på Helmo'n.

Det va stappmørkt, og karan gjekk i stykkj ætte. Men det gjekk bra med kailla. De va ei øvvi og eit grindsle nedmed sammårfjøsi på Helmoa. Det ha snødd oppi grindstølpen, og da'n Kår-Jo kom bortåt grinn', letta'n på huva og helsa på grindstølpen og sa:

«God dag du og, mainn.»

Men da snudd dæm, karan, dæm skjønt at kaill'n klart å kom sæ heim, og dæm va itj kara om å håill flir'n tebakkers.

JO

Uventet besøk på Stor-Langdal

Av Reidar Prestmo

Opprinnelsen til ætta som satt på Stor-Langdal i årene 1819–1870 har for oss slektsinteresserte vært litt av en «nøtt». Men ennå er ikke gåten om Marit Samuelsdatter, født i Trysil år 1791, og datteren Marta Olsdatter Stickt, født i Värmland 1818, løyst.

Men enkelte bruddstykker er etter hvert kommet fram. Jeg fikk for en tid siden låne noen notater av Ivar Nordnes som hans far, lærer Nordnes, hadde skrevet ned, over en slekt han hadde kalt «Svein-ætta».

Her finner en Lars Andersen Langdal, født 1781 og døde i 1859. Lars hadde gården fra 1816–1854, da sønnen Andreas overtok den. Lars' første kone døde 14/11 1819, 71 år gammel. De hadde ingen barn. I denne forbindelse har lærer Nordnes skrevet dette: «Furer Helmo sa det slik: Mora — Marit Samuelsdatter — kom med henne i en skinnsekk i fra Värmland».

Slik sto saken til jeg i en samtale med Jostein Molde nu i sommer kom til å nevne denne ætta. Da kunne han fortelle at han hadde et avisutklipp i fra en avis i Minnesota, skrevet av Johannes Klukan om Marit og Marta.

Her står det: «Det ser ut til å være en interessant historie i forbindelse med Marta Stickt. Det er likt til at Lars Andersen Langdal (f. 1781) hadde mistet sin kone og levde alene på Langdal på denne tiden denne merkelige historie begynte.

Det var sent en vinterkveld at det banket på døren, og inn kom en sliten kvinne med en stor sekk på ryggen. Hun spurte om losji for natta, eller om arbeide. Hennes navn var Marit Samuelsdatter (født 1791, død 1865). Hun var fra Värmland i Sverige. Hun hadde gått hele veien fra Sverige og båret med seg alt hun eide i sekken, som mellom andre ting viste seg å inneholde en jente, 1–2 år gammel.

Lars Langdal ble rørt over det han så, syntes synd på dem, gav dem et sted å bo, og husarbeide til moren. I 1822 giftet Lars seg med Marit Samuelsdatter, og datteren Marta Stickt, som da var 4 år gammel, ble hans adoptivdatter.»

Men datteren Marta måtte nok tidlig ut i arbeidslivet. Som barn har hun reist til Jämtland. I kirkeboka er det en notat om at hun har meldt innflytting i 1835: Datum: 14. juli. Navn: Marta Langdal. Oppgaven hensikt med innflyttingen: Grunden i tjeneste (Grunnan). Alder: 16 år. Fra hvilket sted innflyttet og hvor født: Sverige var født. Medbragt attester: Sverige — Jämtland.

Samme år ble Marta konfirmert i Vuku kirke og i klokkeboka står det Marta Stikt. Under foreldre står det Sverige, der det for de andre står navnet på foreldrene.

En kan vel gå ut i fra at det bak Marit Samuelsdatters lange og tunge marsj fra Värmland til Helgådalen ligger en kjærlighetstragedie. Den kjente slektsgranskeren Judith Ejner i Stølet i Värmland har ofret mye tid på å finne ut om hun er døpt i Värmland, uten å ha kommet fram til noe sikkert.

Navnet Stickt har ikke Landsarkivet i Gøteborg kunnet finne i sine papirer. Jens Brønstad har undersøkt ved arkivet i Østersund, men uten resultat. I slekten på Snåsa har det gått en historie om at det skal være «fremmed» blod i denne greina. I mange slekter i Värm-

land finnes det både valonsk og finsk blod i mange ætter. Men det er flere ætter i Verdal som har slike tradisjoner, uten å kunne føre bevis for at det er noe i det.

Når det gjelder navnet «Stickt» og bakgrunnen for navnet, så kan en nu ha flere historier om det. Jens Brønstad mente at når det ikke fanns noe i de svenske arkivene, så kunne kanskje navnet være en forkortelse av Stiklestad. Kanskje hadde Marta vært på en av Stiklestad-gårdene før hun reiste til Jämtland.

I klokkeboka for Vuku ifra disse åra finner en mange slike navn. Slike som: Ola Sverige, Ole Strinden, Ole Færen, Ole Holtålen, Hans Peter Frosten, Gjertrud Støren, Sigrd Meraker, Gurine Størdal og flere.

Ole-navnet og Marta-navnet er svært mye i bruk i disse åra. Kanskje var det for å unngå forvekslinger at disse navna ble brukt.

Etter-slekta etter disse to er stor. Endel finns her i bygda og på Snåsa. Men de aller fleste etterkommere har vi i U.S.A. Da de fleste av barna til både mor og datter reiste over «Dammen», som en vil se i slekts-oversikten som vedlegges.

DEN GAMLE STOR-LANGDALS-ÆTTA

A.1. Marit Samuelsdatter født 1791 i Trysil, død på Langdal i 1865. Gift 29/3 1822.

Em. Lars Andersen Langdal, født 1781 på Steingrunnan, død på Langdal i 1859.

Barn:

B.1. Marta Olsdatter Stickt født 1818 i Värmland.

B.2. Andreas Larsen født 1820.

B.3. Lisbet Larsdtr. f. 1822.

Gift 1845 med Ole Olsen Leirset. Utv. 1869.

B.4. Serianna Maria f. 1825.

Gift 1847 med Mikkel Olsen Klukan. Utv. 1867.

B.5. Maria Larsdatter f. 1827.

Gift 1857 med Ole Gundbj. Kolstad. Utv. 1872.

Det er ætta etter de to første barna som vart att her i landet vi skal ta med her.

B.1. Pike Marta Olsdatter Langdal, 22 år.

Død på Klukan vestre i 1870.

Gift 1840 med Johannes Ols. Holmlivald (Skjermengmoen), 22 år. Utv. 1875.

Marta og Johannes har bodd på Skjermengmoen, plass under Holmli vestre til de i 1867 forpaktet Klukan vestre. Skjermengmoen nedlagt i 1968.

Barn:

C.1. Karen Toresdatter født 1936 på Langdal.

C.2. Ole Johannessen f. 1842.

Gift 1869 med Ragnhild Ols.d. Utv. 1870.

C.3. Marit Johs.d. f. 1844.

Gift 1868 med Mikal Ols. Vangstad-sagen. Utv. 1869.

C.4. Maria Johs.d. f. 1846.

C.5. Lars Johannessen f. 1848. Utv. 1870.

C.6. Jens Anthonius Johannessen f. 1851. Utv. 1872.

C.7. Mette Johannesdatter f. 1853. Utv. 1872.

C.8. Martinus Johannessen f. 1854.

Utv. 1875 i lag med faren.

Johannes Ols. Skjermengmoen/Kluken vart som enkemann i Minnesota gift med Liva Olsdatter Gjeilstuen, søster av Marta Berg som kom bort i øvre Verdal i 1918. Se Flyan-ætta.

Det er ætta etter C.1. og C.4. vi skal ta med her. C.1. Karen Toresdatter født. 1836.

Utv. fra Fisknes i Sparbu.

Gift 1861 med Anders Larsen Hallem, født på Fleskhusv. i 1837. Utv. 1882.

De har først bodd under en plass under Hallemsgårdene en kort tid. I 1863/64 har de flyttet til husmannsplassen Moen, eller Elen-plassen under Stiklestad øvre. En plass på 8—9 mål som i dag tilhører bruket Lauvdal.

I 1872 flyttet de til Lyngåsmoen. Denne plassen lå 70—80 m nordvest for de husa som står på heimen i dag. Lyngås vestre vart fråflytta i 1954. Husa er i dag bortleid til V.O.K. I folketellingen i 1875 står det: Anders Lyngåsmoen, husmann og skorsteinsfeier. De flyttet så til en plass under Fisknes i Henning i 1879.

Barna til Karen og Anders:

Bergitte og Petter Wold

D.1. Bergitte Andersdatter født 1862 på Hallemsvald, død 1957.

Gift 1891 med Petter Anton Olsen født 1869, død 1959.

De bor først på plassen Råddåen en 2—3 år, og var de siste som bodde der. I 1894 flyttet de til Lundskinn-vollan. Plassen låg da oppe ved veien og litt lengre øst. Petter kjøpte plassen og bygde hus lenger nede i 1919—1921. Husa er i dag borte. Karen Wold bodde der siste gang sommeren 1968. Petter var tømmermann, treskomaker og skinnfellmaker. De hadde en begavet barneflokk, to gikk befallsskolen og en på Staup. Men «tub» tok tre av dem.

Barn:

E.1. Karen Marie Wold, født 1892 på Råddåa, gift 1977 i Grong.

E.2. Sverre Oskar Wold f. 1895, lt. v/IR 13, død 1980. Bodde i Stjørdal.

Gift 1920 med Gertrude Gurine Walstad

Karoline og Gunnerius Bårdsen Heggås.

født 1897 i Trondheim, død 1970.

E.3., E.4. og E.5. Paul Harald og Jenny, døde alle i tyveårsalderen.

D.2. Martin Andersen f. 1864. Utv. fra Fisknes, død ugift i USA.

D.3. Lovise Andersdatter f. 1968. Utv. 1910. Gift ?

Johannes J. Forbregd f. 1863, jernbanearb. Utv. 1910.

De bodde på Øra og hadde 4 barn da de reiste.

D.4. Anton Andersen f. 1875. Utv. til USA. Død ugift i 1952.

D.5. Karoline Andersdatter f. 1879, død 1952. Gift 1889.

Em. Gunnerius Bårdsen Heggås f. 1851, død 1936.

Han drev mye med grøftegraving og skoleinsp. J. Dahl har gitt Gunnerius og brørne hans denne gode attesten: «Alle disse Bårdsenkarene var uvanlig flinke arbeidskarer.»

Barn:

E.1. Karen Gunneriusdatter f. 1891, d. ung.

E.2. Signe Gunneriusdatter f. 1894.

Bor i dag på Verdal Aldersheim.

Gift 1) med Anton Olsen Seter f. 1895, d. 1914. (Se Greens-ætta.)

Gift 2) med Martin Person f. 1884 i Mørsil, død 1973.

E.3. Ludvig G. Heggås f. 1897, d. 1962.

Gift 1927 med Ragnhild Reinsberg f. 1908, d. 1932. Ludvig overtok farsheimen.

E.4. Arne G. Heggås f. 1900, d. 1971.

Gift 1921 med Inger Guddingsmo, f. 1901, d.

E.5. Kåre G. Heggås f. 1903, d. 1978. 1.

Gift 1935 med Tordis Konstanse Guddingsmo f. 1905, d. 1942.

E.6. Harald G. Heggås f. 1906, d. 1976.

Gift 1928 med Olga Oline Johansen Melby f. 1907, d.

C.4. Marta Johannesdtr. f. 1847 på Skjermengmoen, d. 3/8 1920.

Gift 1867 med lærer Lars Johnsen f. 1843 på Tangen, d. 29/5 1894 på Vikdal.

Barn:

D.1. Laura Marie Larsdtr. f. 1867 på Skavhaug. Utv.

Gift i U.S.A. med en Baldgård.

D.2. Mette Larsdatter f. 1870, d. 1938.

Gift 1900 med Aneus Nilsen Høgnæs f. 1854, snekker, d. 1914.

Marie Johnsen og sønnen lærer John Johnsen (far til Lars). Tatt i Vikdal.

Barn:

- E.1. Anton Marius Høgnæs, f. 1901, lærer, d. 1980.
 Gift 1927 med Lotte Ness f. 1901.
 Bor i dag på Verdal Aldersheim.
 D.3. Julianna Larsdatter f. 1872. Utv.
 Gift i U.S.A. med en Haugen.
 D.4. John L. Johnsen f. 1875, lærer, d. 1945.
 Gift 1905 med Inger-Anna Eriksdatter Haugdal f. 1877, d. 1934.

Barn:

- E.1. Lars Johnsen f. 1906, d. 1922.
 E.2. Evald Johnsen f. 1907.
 E.3. Marie Johnsen f. 1912.
 Gift 1936 med Ingemar Rosvold f. 1903, d. 1968.
 E.4. Jenny Ingeborg Johnsen f. 1916, d. 1917.
 E.5. Ingvar Johnsen f. 1918.
 Gift 1947 med Gunvor Hanssen f. 1918.
 E.6. Jenny Ingeborg Johnsen f. 1920, d. 1921.
 E.7. Lars Johnsen f. 1918.
 Gift med Sigrid Leirset f. 1923.
 D.4. Lærer John L. Johnsen vart på sine eldre dager gift med Pauline Hanssen frå Nordland, f. 1882, d. 1962. Ekteskapet var barnlaust.

B.2. Andreas Larsen Langdal f. 22/9 1820, d. 1895.
 Gift 1843 med Marta Jakobsdatter Green f. 15/5 1818 i Ulvilla. Fossnes-ætta. Var på Langdal til utpå vinteren 1870. Da de flyttet til Heimveg.
 Utflyttingsat. av 28/2 1870.

Serianna Andreasd. Gran, Snåsa, f. 1/3 1841 på Langdal i Verdal, d. 1933 på Gran. Gift 8/10 1863 med Tarald Eriksen Gran, Snåsa. De hadde 5 barn.

Barn:

- C.1. Serianna, f. 4/3 1841. Att. Snåsa, d. 1933.
 Gift 8/10 1863 med Tarald Eriksen Gran, f. 1841, d. ?
 5 barn. Gården Gran er i slektens eie.
 C.2. Lars f. 24/6 1843, d. 3/9 1848.
 C.3. Jakob f. 27/7 1845, d. 5/9 1848.
 C.4. Petter f. 13/1 1848. Att. Snåsa 1870.
 Gift 13/10 1870 med Guruanna Olsdatter Ulvill, f. 2/1 1846. Midtholmen-ætta. Overtok gården Parnas, som er i slektens eie.
 C.5. Liva Margrete f. 30/9 1850, d. 27/7 1854.
 C.6. Karen Maria f. 27/11 1852, d. ung.
 Att. Snåsa 1870.
 Gift ? med Pål Svarva født i mai 1847, d. sept. 1928. Ei datter.
 C.7. Jakob f. 27/6 1855, d. aug. 1929.
 Gift ? med Trine Pedersdatter Heimveg f. 1853, d. april 1940. 8 barn. Hadde gården Husa.
 C.8. Anne Marta f. 1/12 1858, d. nov. 1928.
 Att. Snåsa 1870.
 Gift ? med em. Pål Svarva f. mai 1847, d. sept. 1928.
 7 barn. Gården Svarva er i dag i slektens eie.
 C.9. Hanna Serine f. 30/11 1859, d. 22/9 1861.
 C.10. Hanna Kristine f. 10/12 1861, d. 3/7 1862.

Det er i dag mange på Snåsa som kan føre sine «røtter» tilbake til Marta og Andreas Langdal, og som en ser vart alle barna deres gifte til gårder eller fikk tak i gårdsbruk på Snåsa.

PALTBRØD

slik det vart bakt og brukt i Vera

Av Brit Ness

Paltbrød, ja kva er no det? I leksikonet står det forklara at palt er det same som pall, berghylle el. avsats langs side i tørrdökk. I Vera har paltbrød vore i vanleg bruk langt bakover i tida, no er det meir sjeldan, men hos Beate Haldorsen bakes det fortsatt paltbrød, og det er truleg einaste plassen i bygda at denne tradisjonen fortsatt blir halde i hevd.

Til 2 l blod og 1/2 l kraft (gjærne syltkraft) brukes 1 hg gjær og mjøl til passe deig. 2/3 fint rugmjøl og 1/3 grynmjøl. Salt og pepper til smak. Dette heves som vanleg gjærdeig. Krafta kan varmas litt for å røra ut gjæren.

I staden for grynmjøl brukte nokre kveitmjøl, og kanskje litt søtt i deigen, og i staden for kraft kan det og brukast vatn. Det vart så utbakt til runde leivar med ein diameter på ca. 20 cm og 1/2-1 cm tjukt med eit hol mot kanten. Brødet vart så steikt eller nærmast tørka i ein bakaromn. Det måtte ikkje bli brunt, det hadde kort steiketid. Etterpå vart det tredd på ein kjepp og hengt opp til tørk. Slik kunne det oppbevarast i lange tider. Dette er truleg den eldste måten å oppbevare blodet på.

I 1938 var Beate i Gråvika, der lærte ho ein annan måte å bake ut platbrødet på. Det vart kjevla ut som ein flatbrødleiv, ca. 45 cm i diameter, og steikt/tørka likeeins i bakaromnen. Det vart no bakt utan hol i, og sidan har det vorte laga slik hos henne.

Når ein ser brødet liknar det på eit knekkebrød, men det vert ikkje brukt med smør og pålegg. Dagen før det skal brukast vert det lagt i blautt i vatn, slik at det svell ut, Ein et det da med steikt fleisk til, kanskje litt sirup eller sukker, eller med mjøljamning attåt, kvit saus. Nokre vil og ha tyttebær. I staden for fleisk brukte dei å steike sauefeitt. Når det vart slakta sau om hausten, vart sauefeitt kryddra godt med salt og pepper og rulla i hop og oppbevart slik. Det vart så skore skiver av det og steikt som fleisk. Paltbrødet vart brukt slik både til frukost, middag og kvelds etter som det passa. Det var kraftig og næringsrik kost, noko å bia på for arbeidsfolk, og det seiest at det var riktig god mat.

Når dei var i slåttkogen om sommaren, var paltbrød radig mat å ha med seg. Dei hadde det med i ein lærretspose som dei hengde opp i eit

tre for å berga det for musa. Før dei gjekk frå bustaden om morgonen, vart paltbrødet lagt i blautt, og det var da ferdig til bruk når dei kom tilbake om kvelden.

I Vera vart paltbrødet brukt både av samane og bumannen. Samane steikte paltbrødet på ei steinhelle ute i fjellet. Kor mykje utbreidd bruken av paltbrød har vore i vår landsdel skal ikkje seiast, men vi har fått stadfesta at det har vore brukt både på Snåsa, i Lierne og i Harran.

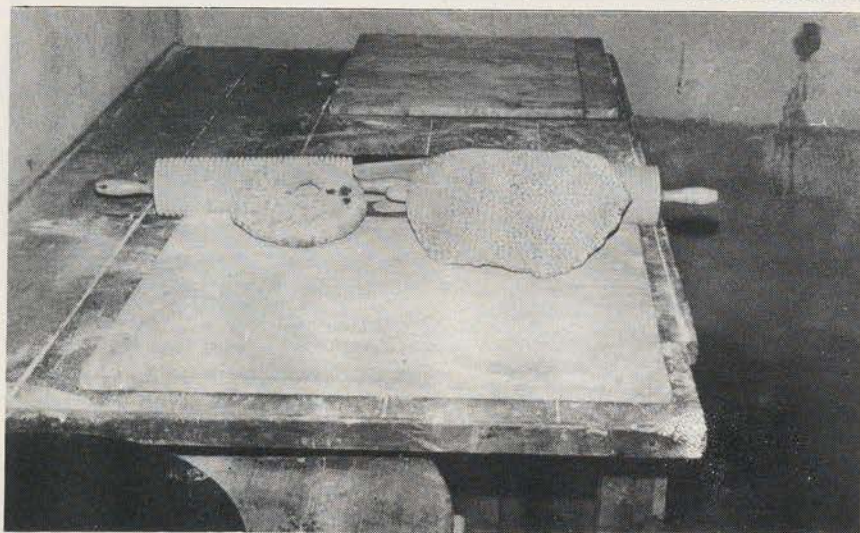
Når det gjeld historia til paltbrødet, er opplysningane sparsomme. Frå Universitetsbiblioteket i Trondheim har vi fått denne utskrifta som er funne i ei svensk opplsagsbok:

«Paltbrød (av palt, en maträtt av blod och mjöl; jfr. fsv. palter, lty, palte, stycke, bit, vartill även sv. palta, plur. paltor; f.ø. av oklart ursprung) bakas av grovt rågmjöl med blod som degspad och torkas efter gräddningen. Det kokas i saltat vatten och serveras varmt till stekt fläsk med vit sås med el. utan lingon. P. utgör ett billigt sätt at vid hemslakt konservera blod. Det är en äggviterik maträtt, särsk. värdefull i krisetider, då äggviterika födeoämnen äro dyra och tillgången därpå knapp. — I Värmland ätes speciellt mycket p., och ännu existerar där «Paltorden», vars medl. sammanträffa för att äta p. o. fläsk. T.Hi.»

Som ein kan sjå både av Beate Haldorsen si oppskrift og denne utskrifta, er det blod og rug som er hovedingrediensane, men da med den skilnaden at rugen svenskan brukte var grov, men gammalt vart det nok også hos oss brukt grov rug.

Etter som paltbrød ikkje er omtala i noko norsk historisk bok som finnst på Universitetsbiblioteket i Tr.h., må ein ha lov til å tru at paltbrød i alle fall ikkje er opprinnelig norsk. Om det er svensk, finsk eller kanskje noko anna har det ikkje lukkast oss å få stadfesta.

Til dei som har lyst til å smaka paltbrød og ikkje vågar å baka sjølv, kan det opplysast at i Jämtland får ein kjøpt paltbrød i nokre forretningar.

Paltbrød bakt etter «gammel-» (t. v.) og «nymåten».
(Foto: M. Ness)

Bakaromnen

Omnen som paltbrødet vert steikt i er som før nevnt ein bakaromn, også av nokre kalla svenskorn. I Vera finst det berre eit par slike omnar att som er i bruk. Det er inga dør på denne omnen. Ein gjer opp eld i steikerommet og fyrer til steinane i botnen er gode og varme, skråpar så gloa til side og steikjer brødet på den varme steinen. Den beste veden å bruke er bjørk. Omnen kan brukast til å steike vanleg kakebrød i og, men det vert lite brukt i Vera, men paltbrød, flatbrød og pekka-brød vert steikt i denne.

Pekkabrød

må det nemnast litt meir om. Det liknar mykje på det svenske tunnbrødet. Før i tida brukte dei mellom anna ein «brødnågg» når dei laga pakkabrød. Denne «brødnåggen» var vengjefjør frå rypa som vart surra i hop til ein bunt, og med spissane på fjøra «pekka» dei bort etter brødet før det vart steikt, slik at det vart tett i tett med hakk i det, derav truleg namnet pekkabrød.

Kilder:

Beate Haldorsen

Aslaug Tronsmo

Maja Lifjell

Gyldendals store konserverleksikon 3. utg. 1972 bind 4.

Svensk Uppslagsbok Band 22 1952.

Beate Haldorsen framfor bakaromnen med eit paltbrød bakt etter «gammelmåten».

(Foto: M. Ness)

Frå de «gode» gamle dagar?

Av Reidar Prestmo

Klara Haldorsen Halseth fortalde meg denne sogestubben, som ho hadde i frå Ingeborg «Ferriberget» på Sveet i Vera. Ingeborg hadde fortalt mykje i frå gamle dagar og i frå dei første busetningene i fjellbygda.

Som born flest hadde Klara lagt lite av dette på minnet. Men enkelte forteljingar som det var noko spesielt med vart sitjande fast. (Slik er det nok med oss alle).

Denne vesle saga skal vera frå årene rundt 1806. Da måtte folk her i Vera spe på med borkemjøl. Om dette fortalde Ingeborg at da reiste dei på Fugel-leikhaugen, ein haug som nok låg aust for Sveet. (Det er mogleg at dette navnet er gått ut av bruk).

Furuborken i frå denne staden gav det beste mjølet.

Denne historia er med og kaster litt lys over tilhøva for dei som busette seg seg i Vera like før og rundt år 1800. Dei fleste av desse var frå Värmland, Solør og Trysil-bygdene og hadde mange av sine røtter i frå Finland. Desse nybyggerne hadde

nok lite å kjøpe korn for og. Her er nok ein av årsakane til at så mange av dei som er med i folketellingen i Vera i 1801 er borte ved tellingen i 1815.

Enkelte av desse er igjen funne ute ved kysten t.d. i Flatanger. Truleg reiste fleire same vegen for det var nok lettare å livberge seg ute ved kysten.

Men kvifor vart det ikkje like godt mjøl av furuborken i frå dei ymse stader? Alderen på trea kan det ikkje vera. Har det noko med jordbotnen å gjera?

Ingeborg hadde og fortald at det gjekk mange år før skogen på Fugel-leikhaugen kom seg etter uåra først på 1800 tallet.

Frå Værdalsbrukets arkiv

Brøyt i Vollafossen 1932.

Storelg felt i Skjækerdalen 1945. Tomas Holmsberg

Kvernbrua. Bru over Kverna ved Oterhullet 1939.

Urskog i Kverndalen. Skogformann Figenschou.

Tømmerkjøring på Kjesbuvatnet (Rolltangen) i januar 1947.

GAMMALT FRÅ BYGDA

Nordholmen ca. 1916. Foran f. v.: Maria Holmen, Anna Storstad, Julie Holmen, Martine Indal Kåreng, Anna Mønnes, Jon Holmen, Inga Vinter Meinsk, Oline Holmlimo. Bak f. v.: Johan Holmen, Hans Breiding, Oline Holmen, Alf Grunnan, Arnt Holmen.

Slottonn i Kleppa ca. 1920. F. v. Kirsti Kleppen, Oline Kleppen, Konstanse Kleppen, Tomas Kleppen, Edvard Ottermo, Martin Kleppen.

Tvillingstabbur på Åkran, Elias Åkran ca. 1915.

Grunnfossen ca. 1900.

Veresguttar i militæret. F. v. Edvard Ottermo, Halvor Haldorsen, Haldor Henriksen, Albert Ward, Halvor Olsen.

Huslyden Storlunet 1929. Bak f. v.: Martin Storlunet, Olaf Storlunet, Petter M. Sellæg, Maren Storlunet, Arne Storlunet, Borghild Storlunet, Magne Storlunet, Tora Storlunet. Foran f. v.: Johannes Sellæg, Odd Sellæg, Mathilde Sellæg, Alvhild Sellæg, Margrete Storlunet, Kjellrun Storlunet, Hanna Storlunet, Gudrun Storlunet.

Helgådals-Nytts jubileumsfest

Det vart eti, sungi, dansa og flørta til langt på natt. Vadmelsdresser, militæruniformer og samepeskar vart livlig kommentert og i dansen var det slett ikkje vanskeleg å få ut sveitten.

Setra Sisselvollen fra Veressjøen

Det er vel neppe noko kvinne her i bygda i frå 1700-talet som har levd så på folkemunne og vorte så omtala heilt fram til våre dagar, som prestekona Sissel Lobes Collin på Haug.

Ho var dotter av presten Lobes i Holtålen, født i 1691. Kva år ho har kome hit til Verdal har eg ikkje funne fram til. Presten Collin var gift tre gonger. Hans andre kone døyde i 1710. Så mange år gikk det vel ikkje før han giftet seg med Sissel. Prestene giftet seg ofte i nabosoknet. I tillegg vart ekteskapet barnlaust, så det er lite å finne om henne i kyrkjebøkene.

Men i «sjeleregisteret» og i tellingene i 1762 er ho med og er nevnt som «madam». Ho er visst den einaste som var «titulert» så fint i desse to oppgåvene. Mannen Tomas Collin døyde i 1746 og frå da og fram til året 1763 sto ho for gardsdrifta på Haug.

Mykje tyder på at det var Sissel som fikk bygd opp setra på denne vakre plassen i Vera. Setervegen, ca. 6 mil, har ikkje skremt ho, så prestekona var nok «tøffere» enn folk flest.

Det er vel kjent at ho la opp seterturen med krøtera i tre dagsetapper. Første dag Haug — Prestenget i Ul-

Artikkelforfattaren (t. v.) og Birger Sisselvold står her på kvar sin novstein etter seterhuset. Det var kjellar under huset.

(Foto: M. Ness)

villa (lett dagstur). Andre dag opp Holmlibrekka, ned til Telsnesset, så gjennom Austbrekka. Over Skjækra ovenfor fossen, opp til Skjækermoen og over skogen gram til Sisselenget sør for Helgåsen. Tredje dag forbi Julnesset og Snekkermoen og over skogen fram til mot Stygghøl-bekken. Like før bekken tek ein gamal setersti av mot Juldalssetrene. Videre opp den bratte Buåsen, forbi Svenskbru-

hølet opp den siste kneiken til grasmyrene imillom Lauvhaugene. Herifrå var seterstien lett, men ennå var det langt til setra.

Om kursen gjekk nord eller sør om Veres-sjøen har vi ikkje noko muntlege tradisjoner om, det var veglei på både sider. Sikkert er det, det vart nok seinkveld før alle var framme på vollen.

Augla hadde seterretten i 1723.

Birger Sisselvold viste oss ein søndag no i haust kor setra hadde lege. Ca. 85 m nordvest for stova på Sisselvollen (med rett kurs på samfunnshuset). 12 m frå hovudvegen til nordre kant av tomta. Her hadde det tidlegare vore novsteinar og merker etter gruva. Det har i tomta blitt gjort funn av rester av kritpiper og kol. Om det hadde vore kufjøs og småfehus på vollen hadde ikkje Birger høyrte noko om. Men «vassvegen» i frå setra hadde gått i nordleg retning på skrå over hovudvegen og ned i Strådøla.

Ingen veit kor lenge Haug hadde seterdrift her. Mest truleg er det at det vart slutt når Sissel overga gården. Det gjekk nu heller ikkje mange år før det vart fast bosetting her.

Under døde i januar 1773 står det: Enke Sidselle Lobes, salige Collins, 81 år 5 m. 2 d.

Ein prøve på å friske opp nynorsken.

R. Prestmo.

Av Håvard Elnes

Vinteren 1937-38 var Trygve Nonset tømmerhogger i skogen til Ole i Ytteräng. I lag med flere helgådaling-er hadde han losji i en skogskoie ved Jufvuln, der Margit Kleppen var en strevsom og flink kokke for et ti-femten manns stort kokklag. Ole i Ytteräng var etter tiden en real og grei arbeidsgiver, og da fortjenesten hos han var bedre enn i Værdalsbrukets skoger, så var det naturlig at mange helgådaling-er tok arbeid på den andre siden av grensen, selv om reisen til arbeidsplassen var både slitsom og lang, med sykkel og ski som de mest brukte fremkomst-midler.

Trygve forteller at en kveld først i mai fikk helgådalingene beskjed om å komme til gårds hos han Ole. Der mottok de en kort, men bestemt ordre om å reise heim så fort som mulig, da passet deres var glemt å for-nyes.

Etter en lang og strevsom etter-julsvinter var det ikke vanskelig å imøtekomme Ole sin ordre. Alle, utenom Trygve, reiste fra koia og til Sundet samme kveld og overnattet. Da var de et godt stykke på heim-veg. Dagen etter, klokka fem om morgenen startet Trygve sin lange ferd mot Nonset og Helgådalen, en tur som først ble avsluttet klokka to om natta. Et vakkert vårvær med skareføre og en blek vårsol var rammen rundt turen fra koia ved Jufvuln, over Kallsjøen i nord, forbi Sundet, videre etter Anjan og til Asingen.

Utpå Anjan tok Trygve igjen Jon Tosteigan med flere som hadde overnattet i Sundet, og derfra og til Vera var de i følge. Etter mat og hvile i Sørvera reiste Trygve og Jo videre. På Brattåsåsan var skiføret borte, så ski og staver kom i tillegg til en fra før tung ryggsekk. Trygve mener at han hadde en pakning på godt over tretti kilo på denne turen.

For Trygve og Jo ble den siste delen av heimturen både lang og slitsom, og det var for lenge siden mørkt da de skilte lag ved Skjækerfossen. Den siste delen av turen gikk greit for Trygve, verre var det med Jo som møtte Malså vårdiger

Det er store kontraster og et langt sprang i år mellom Splitkeinskiene Trygve brukte på heimturen fra Ytteräng og den batteridrevne rullestolen han i dag bruker. En arbeidsulykke i skogen for et par år siden lenket Trygve til rullestolen. Men ingen må tro at han klager over sin skjebne, for Trygve er virkelig herdet i livets skole, og både humor og livsmot er fortsatt i hevd.

og stri som den siste men største utfordring på hele turen. Men Jo tok imot utfordringen, og mens isvatnet gikk han oppunder hendene, slet han seg over i nattemørket. Jo har siden fortalt at det var en «bus-sji» opplevelse og at de siste metre-ne opp lia til gården var umenneske-lig harde. Trygve kom som tidligere nevnt til Nonset klokka to om natta etter en skitur på ca. ni mil. Dagen etter var han på Krokåtneset og lunna tømmer - - -.

Med bakgrunn i denne historie er det med den største respekt og beundring vi i dag forteller om alle de helgådaling-er som hadde så mange og lange turer til skogåsene i Ytter-äng sist på trettitallet. Alltid med stor pakning på ryggen og som oftest med ski på beina til et møte med en uberegnelig fjellnatur langt inne i Rutsdalen, før Ytteräng og koia ble nådd. Men det hører også med til historien at det var hardføre karer og gode skiløpere i sine beste år som var aktører i denne lille hverdagshistorie som her er nevnt, og som i dag er nesten glemt.

John Bratås og Märit Backmann.

Lang friarveg

Jon Bratås, eller John Plassa (1870-1946) ble gift med Märit Beckmann (1872-1945) fra Kall.

Han var fødd på Brattåsen og kjøpte naboheimen Ottmoplassen eller Plassen, der han levde i mange gode og lykkelige år i lag med sin Märit. Men han kom ikke gratis til Märit og lykken, for få har gått så lang friarveg som han. Nesten hver helg i forlovelsestiden, da Märit tjente i Øveräng, gikk Jon fra Brattåsen etter endt arbeidsdag og til Øveräng, for så å gå tilbake søndags kveld da arbeid og andre plikter ventet.

En gang er det fortalt at John var på martna på Levanger, da gikk han derfra og til Øveräng uten lengre kvile, men den gangen ble Rutsdalen ekstra lang.

Med Ola Lille-Marka etter fjellhøy

Ola Marken var husmann på plassen Lille-Marka under Elnes. Hans plikter og rettigheter var slik formet at det kunne gå an å eksistere så fremt en hadde helse til å arbeide både natt og dag, og det hadde Ola. Det er fortalt at han var kraftig og velskapt, og sterk og utholden som få, noe som følgende historie skulle bevise.

Tidlig en vintermorgen, lenge før det var liv og røre på husmannsplassene i Elnesgrenda, møttes Ola Elnes, Ola Lilleengsmelen og Ola Marken med hver sin høykjelke på veg til Nord-Billingsvollen for å hente fjellhøy. Ola Elnes og Ole Lilleengsmelen knegget og sparket som unghester før start, men Ola Marken mente at de skulle få gå av seg «kåt-heita» før de var tilbake.

På vegen innover Lunna fjellet og over Juldalen var det fint vær og godt føre, noe som var en nødvendighet for å klare å gjennomføre en slik tur. Da de kom fram til Nord-Billingsvollen overrasket de en fra «sørleia» som ulovlig forsynte seg av høystakkene deres. Synderen ble dømt på stedet til å dra et av høylassa over Juldalen, men ble ikke fri før et godt stykke frampå Lunna fjellet.

For Ola-karene ble det en lang og slitsom tur, og da de i skumringen kom fram til Melaberga, vart Ola El-

nes og Ola Lilleengsmelen enige om å la kjelkene med høylassa bli igjen til dagen etter. For Ola Marken var dette en umulighet, for han skulle bruke kjelken dagen etter, til Skjækerdalen for å hente fjellhøy.

Ola Petter Berg har fortalt denne historien til Helgådals-Nytt, slik han har hørt den av sin far, Oskar, som var dattersønn av Ola Marken. Messinglysstaken som han her viser fram er en av de få ting etter husmannen Ola Marken. I foten på lystaken er det innrisset følgende: O.M. 1834. Ola Berg er forøvrig oppkalt etter Ola Lille Marken.

Sein postgang og lang tur

Anders Pedersen Tosteigan (1856-1943) fikk en vår tilbud om arbeid, tømmerfløyting i Kall og Jufvuln traktene. Like før han skulle reise ble han innkalt til rep.øvelse på Steinkjersannan. Sein postgang og andre uheldige omstendigheter var årsakene til at innkallingsbrevet kom seint, så Anders skrev til sin kontaktmann på den andre siden av grensen og beklaget at han dessverre ikke kunne komme da han skulle tjene det norske forsvar.

På Steinkjersannan utførte Anders sine plikter og øvelser så godt at han etter noen dager ble dimmitert, langt tidligere enn beregnet. Og da han vandret fra Steinkjer og over Henningfjellet og heim til Tosteigan, var han fast bestemt på å komme til Kall før brevet kom fram, for arbeidsoppdraget hadde han ikke råd til å miste.

Heime i Tosteigan hadde Anders det travelt, bare litt mat og nødvendig niste ble ordnet før den videre reise. Et lite døgn etter han vandret fra Steinkjer var Anders på Storvukuvollen til morgenkaffe hos seterfolket, men før kvelden var omme, var han framme ved Jufvuln, lenge før brevet kom fram.

Dette har vi sakset ut fra Innherreds Folkeblad. Historien er fra den 17. juni 1902, og forteller om:

En lang tur og en god gamling

Kaarmand Ole Straadalen, der nu er i sit 80 de Aar, har nylig foretaget en Fodtur fra Straadalen til Meraker — en Veilængde, som frem og tilbage udgjør 14 Mil. Den sidste Dagsmarsch gjorde han fra Færdsdalen og til sit Hjem i Straadalen — en Afstand af 5 Mil. Et par Ungdommer, som fulgte med, havde sin fulde Hyre med at følge ham, og Dagen efter var han lige rask som forud. Dette kan man kalde en god Gamling. Han har hele sit Liv havt en god Helbred og ser endnu ud som en Mand i sine kraftigste Aar.

O.V.

Seterliv på Holmlivollen

Flyttedag til setra.

Vedarbeid på setra.

Holmlivollen 1942.

Første tur til Vera

Av Jens D. Holmlimo

Femti år har gått siden min første Verestur. Vi var fem gutter som skulle ta den «lange» turen, på sykkel. Sykkel ja, det var nok svært så dårlige greier. Dekkene var linna med snøre og skoremmer. Skosålene ble brukt til brems, helt til det ble for varmt under føttene.

Det skulle være messe i Vera kapell. Og det var på messa vi tenkte oss. Om vi var «messekledd» eller ikke, var det ingen av oss som tenkte på. Vi tenkte bare på Vera. Det var fint vær og varmt. Vi kom fram til kapellet i god tid. Å, for et syn: Den stolte «dronninga», Vera kapell, sto taus der ute på odden. Og «verdens største døypefont», Veresvatnet, lå blikkstilte, svart som asfalt. Oppe i bakken, ovenfor

kapellet, satt jenter og gutter og kastet markblomst på hverandre og lo så hjertelig godt. Kanskje noen av dem drev med «slottsbygging»? Kan hende åra som lå foran skulle rive «slottet» i grus? Jeg vet ikke. Alle som fikk rom i kapellet gikk inn og fann plass. Aldri skal jeg glemme inngangssalmen:

*Her er Guds hus og himlens port.
Herfra det går en stige
av ord og sakramenter gjort,
helt opp til himmerike.
På den Guds engler trede inn.
Gud Fader selv på høyest trinn
sin fred til oss tilsige.*

Da gudstjenesta var slutt, ble det håndhilsing med «takk for sist og velkommen til Vera». Jeg kjente ingen av dem. En røslig gubbe kom

gående mot meg. Han retta fram en stor neve: «Æ heite Ingvald Tronsmo. Ka heite du?» Jeg kan ikke forklare hva som skjedde. Men det var som usynlige tråder bandt oss sammen for livet med det første håndtrykk.

En etter en forsvant fra kapellet, bare vi «sykkelgutter» ble stående igjen. Vi tenkte ikke på å reise tilbake med en gang, når vi først hadde kommet til Vera. Men timene gikk og det lakkete mot kveld. På nordvesthimmelen var det et sår, som blødde. Den store kuppel, som heter sol, smatt bakom åsen. Da var det på tide å ta farvel med Vera.

Når jeg tenker tilbake på Ingvald, fra det første til det siste håndtrykk, er det en blanding av glede, sorg og vemod som er planta i minnekransen. Det siste håndtrykk var noen dager før han gikk bort. Han forsto nok, bedre enn jeg, at det var det siste. Det var ikke så lett for noen av oss da han sa: Takk for laget. Men for mitt vedkommende skulle livet gå videre.

VERA KAPELL 70 ÅR — august 1969

*Midt i den fagre Veragrend
står det ei dronning som femner
ungdom og barn og kvinner, menn,
alle som mot henne stemner.
Malmtunge klokka ropar: Kom,
kom heim til meg og finn deg rom
inn hos den snøkvite Duva!*

*Her har det runne mangt ei tår:
Sorga har søkt etter make
gjennom dei svundne sytti år.
Å, det ble smerter tilbake.
Ut på den vakre kyrkjelund
kviler dei nå, i siste blund,
inn til den ukjende dagen.*

*Brudgom og brud med lovnadsord
signes ved heilage ringen.
Her blir det duka nattverdsbord —
Drikk av mitt blod, det er tingen.
Her får dei små, på moders arm,
korstegn på panne og på barm.
Her blir det konfirmantløfte.*

Tone: Kirken den er et gammelt hus —

*Vera er kledd i beste stas.
Bonden går høgrest på bøen.
Solguden sleikjer blom og gras.
Trollhymner toner frå sjøen.
Vesthimlen blør ved soleglad.
Doggperler skin på blom og blad.
Gud lyse fred over grenda.*

JENS D. HOLMLIMO

Helgådals-Nytts sommertur 1982

Av Johannes Overmo

Foto: Arnt Kjesbu

Det begynner å bli en god tradisjon at Helgådals-Nytt's redaksjon hver sommer tar en fottur gjennom et eller annet fjellområde sammen med lokalkjente folk.

I år ble turen lagt til Skjækerdalen. Fredag kveld 2. juli busset vi til Lustadvatnet og gikk derfra til Lasse Johnson jr. og Magne Storholmens hytte ved Setertjønna, lørdag gikk så turen gjennom Ola Gomolias rike, nord og østomkring Skjækervatnet og fram til Ogndalsbrukets nye, fine åpenhytte ved Skjækerosen, og søndag 4. juli gikk turen framover Skjækerdalen.

Denne gang var vi så heldige å få med skogsjef Nils Chr. Hagen på Ogndalsbruket, og en bedre guide kunne vi neppe fått. Det var også meningen at Arnold Kjesbu skulle være med. Han har 12–15 sesonger bak seg som damvokter ved Skjækerosen, og Kjesbu'n var ikke slik at han låg i ro inne i damstuggu, så han gjorde seg sikkert nok godt kjent i løpet av disse årene. Men uka før turen var han så uheldig å uheppe en fot i en stige under malerarbeid, og måtte melde pass.

Torgeir Bakken ble imidlertid med. En humørspreder som alltid skaper en lett og trivelig atmosfære omkring seg. Og så Lasse-karene da, både senior og junior. Arnt Kjesbu ble også med, likeså Oddmund Jermstad, Leirådals- (eller er det Stiklestad-)bonden med den lune humor og de mange mer eller mindre sannferdige historiene.

Vanligvis har artikkelforfatteren ansett kvinnfolk for en vederstyggelighet man helst ikke skal dra med til fjells hvis man skal ha en trivelig tur. Men denne gangen gjorde vi et hederlig unntak for Anna Bjørgan og Anne-Lise Steinsli fra Leirådalen, ivrige fjellfolk som flere ganger har sagt at de gjerne vil gjøre seg bedre kjent i Verdalsfjella. Så som et «prøveprosjekt» ble de medbedt på turen, og det prosjektet falt meget heldig ut. Jeg skulle nesten til å si at det gav mersmak, men dette kan selvsagt ikke settes på trykk da det lett kan misforståes.

Det er ofte slik at når flere personer går i lag i fjellet, vil farten bli for

liten for enkelte og for stor for enkelte. Men denne gruppen skal ha ros for at det hele tiden ble holdt god kontakt, noe som ikke minst skyldes Nils Chr. Hagens interessante orienteringer etter hvert som vi passerte steder med historisk bakgrunn.

Allerede på bussturen oppgjennom Ogndalen fikk vi høre navn på gårder og steder, og om David Andreas Gram, som kjøpte opp gårder og la grunnlaget for Ogndalsbruket.

Proprietær Gram.

David Andreas Gram var født på Svorkmo 7/1 1757. Foreldrene var Hans Einarsen Gram og kona Maren Davidsdtr. Grue fra Røros. Faren var på den tiden skriver ved Svorkmo hytteplass. Fra 1758 til 1775 var han gårdbruker i Melhus. Han var også lensmann i Melhus fra 1765 til 1774. Senere ble han tollbetjent i Trondheim fram til sin død i 1787.

David Andreas reiste fra heimen i 1774, 17½ år gammel, da faren ble gift på nytt etter at mora var død. Han ble først kontorist hos kanselliråd Tyrholm på Støren, senere fikk han arbeid hos foged Nils Dorf Gunerius.

I 1779 ble han ansatt som hytteskriver ved Gaulstad kobberværk. Han fikk også jobben som proviantskriver og handelsbetjent ved Litl-Gaulstad.

I 1780 kjøpte han gården Kjesbu for 500 daler, penger han hadde fått i medgift. De hadde den fine skikken dengang at man fikk noen daler attpå når man fikk tak i kone. Hadde denne skikken holdt seg i hevd fram til våre dager, er det ikke sikkert at artikkelforfatteren hadde vært ungkar heller!

Nok om den saken. David Andreas Gram kjøpte etter hvert opp mange gårder, bl. a. Trana, Midjo og Vibe. Han drev handel i Steinkjer og i Trondheim, han var reder og han eide Henning og Skei kirker. Han måtte nok være en driftig mann. Det fortelles at han til tross for sin glupske appetitt på mer jordisk gods skulle være hjelpsom og real overfor fattigfolk.

David Andreas Gram døde på Vibe i 1831, og er gravlagt ved Skei kirke.

Turen.

Da vi hadde gått opp de første bratte stigningene fra vegen ved Lustadvatnet, fikk vi høre om gårdene ved Lustadvatnet. Og vi passerte noen fine planter av fjelledelgran og engelmansgran som stod like ved stien, plantet av Ogndalsbruket for omlag et tiår siden. Opprinnelig en amerikansk tresort som såg ut til å trives bra i øvre Ogndal.

Like før vi nådde toppen tok vi femminutt på rasteplassen. Her er det satt opp et solid sete litt til side for stien.

I skråningen nedover mot Skjellivatnet kom vi til Finnhaugseter. En setervoll som opprinnelig skal ha tilhørt Smådalen. Under første verdenskrig var det kvigehamn her inne, og et stort fjøs ca. 30 m langt skal ha stått her dengang. I to vintre, 1918 og 1919, var det en familie som bodde fast her inne.

Her fikk vi også se det første eksemplet på oppmerkingen av setervoller på Ogndalsbrukets grunn. De har satset på skikkelige steinmurer, ca. halvannen m høge og med ei

Merket ved Finnhaugseter.

NAVNET SKJÆKRA

Selv ekspertisen er forsiktig med å si med sikkerhet hva opphavet til navnet Skjækra er.

Vi tar her med hva professor Jørn Sandnes har skrevet i boka «Norsk Stadnamleksikon», som han har skrevet sammen med amanuensis Ola Stemshaug:

Skjækra (sækr'ra) dat. (sæ'kern) elv og innsjø («Skjækervatnet») i Verdal/Snåsa hd, N-Trl. «Schiechren» (om innsjøen) 1865. i NE (s. 333) blir det rekna med at elvenamnet er det primære, og S. Bugge gissar samanheng med gno. skåk, nyno. skåk, fleirt. skjæker. Men det er uråd å avgjere om elve- eller innsjønamnet er det primære. Det kan óg verta eit opphavleg sjønamn *Skækir m. No-tidsforma kan da vera gamal dativ. S. blir også brukt som namn på heile fjellstroket her. For tydinga kan ein vise til Snåsa-mål «i utskjækrom» 'avsidet, langt frå folk', som finst i ei ordliste av presten Brun frå 1812: «Utskjækra, Subs. (bruges sædvanligst blot i Plural) Afsides liggende Steder, især

Gaarde, der ligger op mod Fjeldkanterne.» Ovafor S. ligg innsjøen Fjellskjækra.

JS

Jeg har hatt vondt for å tro at navnet har skrevet seg fra ordet skåk, flertall skjæker, på grunn av den betydning jeg har lagt i ordet: drædskap for hest- eller handredskap.

Men en kveld i høst fortalte Einar Åkran at Oluf Helmo engang hadde sagt at opprinnelsen til navnet Skoknesset var et treslag som sto der i gammel tid, og som de kalte skåk.

Einar Åkran hadde ikke hørt hva slags tre dette var. Var det et treslag, eller var det tre som var vokst på en bestemt måte? Kan dette treslaget ha gitt navn til både Skoknesset, Skjækerdalen (flertallsform) og redskapen? Eller er det redskapen som har gitt treet navn? I så fall kan man nok utelukke at treet har gitt Skjækerdalen navn.

Svarene på disse spørsmålene ville kanskje være en oppgave for vitenskapsfolk å finne. JO

kopperplate med opplysninger murt fast. Disse røysene vil nok bli langt lettere å få øye på av fotturister som ferdes i fjellet enn de små skiltene det er satset på her i Verdal. Verdalsskiltene er forsåvidt greie nok der det ennå er en tydelig voll, men på plasser som er gjenvokste kunne man vel like så gjerne spart seg å sette opp slike skilter. Det blir likevel som å lete etter nåla i høystakken. Det er en minusside ved ogdalingenes system: Som oftest blir steinen fra gruva brukt til å mure opp merket, og da mister man akkurat dette sikreste kjennetegn på at det engang har stått hus.

Nedafor skogåsen kom vi på noen store myrdrag, og her fikk vi stiftet bekjentskap med Ogdalsbrukets kavlbulegging. Solide bjørkkubber på tvers av stien. Med den store trafikken her inne er det en dyd av nødvendighet, fortalte Hagen. Ellers ville et bredt belte blitt nedtrampet. Etter artikkelforfatterens mening er det en minusside med dette kavlet på tvers: man er nødt til å gå og se ned hvor man skal plassere bena, og etter som folk har forskjellig skritt lengde vil det ofte bli en hakkete gange. På det området var kavlbuleggingen som delvis var lagt etter de gamle seterstiene i våre fjellområder bedre. Når det er sagt vil jeg med en gang føye til at jeg tar hatten av for Ogdalsbrukets tilrette-

legging av dette flotte fjellområdet for fotturistene. Et eksempel som absolutt kunne være fulgt opp andre steder.

På høydedraget øst for Skjellivatnet ble det ny rast og orientering. Her såg vi i nordlig retning først Pikhaugen og lenger øst Grønlihøa, der grensen går mellom Ogdal og Snåsa. Nedunder dette fjellet er det et område med rikt planteliv som går under navnet «Apoteket», på grunn av den sterke lukten av urter sommers tid. Mellom oss og Grønlihøa låg Litl-Gaulstadseter og Tveråseter, som tilhørte Elverengheimen.

I Grønlihøa, aldeles på grensen, ligger en voll som blir kalt Nikolai-vollen. Muntlig overlevering forteller at en mann ved navn Nikolai kom fra Lustad og busette seg her alene. Det brann for han og han flytta til Grønhaugen, muligens inn i de forlatte seterhusene der. Senere skal han ha flyttet til Verdal.

Videre østover gikk vi gjennom Rognåsen, en frodig ås med et bra plantefelt som domineres av søyrete bjørker. Her låg i sin tid Rognåsetra.

Så kom vi til noen store myrstrekninger igjen, og vi tok av til høyre fra stien for å komme over høydedraget til Setertjønna og hytta. Setertjønna og Seterdalen har

sitt navn fra Skjelbredsetra, som hørte til Øvre og Nedre Bakken.

Vi kom oss da inn i hytta og fikk litt mat i skrotten. Og Hagen fortalte om svensken Jens Talbom, som kom hit på tømmerhugging i 1916. Da det etter hvert ble slutt på tømmerdriftene rundt 1926, levde Talbom her inne i fjellet, bl. a. i Tjukklistuggu, i flere år. Han fikk ei støtte, et tre og ei stuggu oppkalt etter seg. Han døde på aldershjemmet i Ogdal i 1957.

Etter å ha akkedert og koset oss ei stund utover kvelden var det godt å krype til køys. Etter som vi praktiserte full likestilling, fikk mannfolkene ligge i hytta mens kvinnfolkene fikk slå opp telt og ligge ute. Torgeir og Lasse senior hadde mye å prate om utover natta. Kanskje var det det vakre stemningsdiktet «Du skal ikke sova burt sumarnatta» som lekte i bakhodet på dem. Men omsider fant da også disse karene soveposene sine, og et flerstemt snorkekor fylte hytta inne i den vakre fjellheimen.

Etter den fine fredagskvelden var det ei skuffelse å vakne med regn lørdag morgen. Det var to halvfrosne kvinnemennesker som kom lurende inn hyttedøra, men etter å ha fått i oss en god frokost, var samtlige i fin form til å starte ut på dagens etappe.

Første overnattingssted. Ved Setertjønnå.

Lasse-karene skilte nu lag med oss andre. De skulle gjøre rent i hytta og så prøve fisken i Lågvatnet på vegen til Skjækerosen. Vi andre iførte oss regnklær og la i veg i retning Ola Gomolias rike. Hagen viste oss hvor nedre Skjelbreivollen hadde vært, før vi fulgte myrdragene i retning Skjelbreia. Den er ganske grei å komme over der den merket løypa til Gaundalen går, så fremt det da ikke er altfor mye vatn i elva. Derfra fulgte vi så merkaløypa til Gomolia. Man merker snart at løypa er lagt av lokalkjente folk, den følger terrenget på en ypperlig måte.

Ved Gomolia møtte vi Hagens sønn Christian, som ble med oss på resten av turen. Vi var også så heldig å møte fru adv. Wist, som nå eier Gomoli-hytta. Hun var på veg tilbake til bygds, men var så elskverdig å bli med tilbake, slik at vi fikk se hytta og en del av etterlatenskapene etter Ola Gomolia.

Gomolia.

Det ligger en sagasus av villmarkshistorie over den gamle bu-plassen Gomolia i nordenden av Skjækervatnet.

Opprinnelsen til navnet er trolig gamle, altså at det har vært samebuplass.

Første folket vi vet om som var busette i Gomolia, var Erik Andersen, født 1806, død 1883, fra Jørstadberget i Snåsa. Han ble i 1830 gift med Ane Knutsdatter Skjelstad, født 1789 på Skjelstadbakken. Hun ble innpå 100 år gammel. Begge besteforeldrene hennes kom fra Lesja i gruvetida.

Erik og Ane kom til Gomolia først på 1840-åra. De hadde litt buskap, men det som hovedsakelig gav levebrødet var jakt, fangst og fiske. I 1850 flytta de til en plass under Gifstad på Snåsa. Plassen vart kalt «Skjækra».

Tarald Olsen og Erik Lindberg bodde så i noen år der inne. Tarald ble i 1857 gift med Inger Olava Hågensdatter Skjelstad, og flytta så til en plass under Ålneset, der Tarald var fra. Inger Olava var født på vestre Skjelstad i 1832.

Neste beboer var Peder Olsen, som bodde i Gomolia fra 1857 til 1871. Blant bygdefolk gikk han under navnet «Per Løysmunnhatta». Et mer velklingende navn har neppe

noe menneske hatt, det klinger høgfjell og villmark av det!

Om navnet Løysmunnhatten (fjellrekka øst for Skjækervatnet) sier professor Jørn Sandnes: Løs (løys) var den tida krøttera vart slept (løyst på). Mun betyr tid eller bel. Trolig har snøforholda i hatten vært et merke når de kunne sleppe krøttera om våren.

Per Løysmunnhatta var fra Svensk-Gaundalen og drev gården Åsa i Imsdalen fra 1848. Han giftet seg i 1856 og flytta til Gomolia. I 1971 flytta de tilbake til Snåsa og busette seg på plassen Rinnan under Kjenstad.

Siste beboer i Gomolia var Ola Eriksen fra Gaundalen nordre, født i 1862 i Hoberg, Kall. Faren hans flytta til Gaundalen i 1869. Den kjente jegeren Jens Gaundal var bror til Ola.

Ola Gomolia var en såvidt legendarisk skikkelse at han fortjener et eget kapittel i Helgådals-Nytt. Skal her bare ta med noen faktiske opplysninger om han.

Han ble gift med Johanna Olausdatter Steinkjer fra Snåsa i 1895. 21. mars samme år fikk han bygselkontrakt på Gomolia av fogden i Inderøy, F. W. Trampe. I 1897 skulle Johanna ha barn og flytta til Snåsa. Hun kom aldri tilbake til Gomolia, og Ola budde der ensom fram til i 1917.

Da Ola kom til Gomolia, stod husa på den gamle tomte ca. 200 meter øst for Wist-hytta. Han flytta da heimen ned til Skjækervatnet, der han bygde opp beboelseshus og

Ved Gomolia. Wist-hytta i bakgrunnen.

Wist-hytta i Gomolia.

fjøs i ett, like ved vannkanten. Han grov en kanal fra bekken fra Kokfisktjønna og ned til huset, slik at krøttera fikk vann om Ola var på jakt eller ned i bygda en tur. Han laget også en «foringsautomat», slik at de ikke skulle sulte. Vannet fra denne kanalen ble også brukt til å dra slipsteinen. Den dag i dag kan en såvidt se hvor kanalen gikk.

Det fortelles også at han hadde ei luke mellom soverommet sitt og fjøset, slik at han i tilfelle han ble svært syk, kunne skyte dyrene sine for at de ikke skulle sulte i hjel.

Da Værdalsbruket bygde dammen ved Skjækervatnet i 1916, måtte Ola flytte opp til Gomolia igjen, og husa ble bygd opp der Wist-hytta står i dag. Det er i dag umulig å se rester etter nåvsteinene nede ved vatnet. Opp- og neddemningen

av vatnet har slettet ut alle spor. Men vi kan se noenlunde hvor huset stod ved hjelp av kanalen hans Ola. I 1917 flyttet Ola til Snåsa, hvor han bodde til sin død 13. april 1921.

— — —

Mens Hagen fortalte om Gomolia, begynte sola å bryte igjennom skylaget, og vi fikk en fin tur øst- og søromkring Skjækervatnet.

Da vi går over Storbrenta ved vatnet, har vi en bjørkkledt ås rett opp i retning Skjækerfjella som kalles Grønhaugen. Her har det og vært en setervoll, brukt av Svarva på Snåsa. De tok den i bruk etter «gærnnatta» i 1837, da en kraftig orkan la ned skogen over alt. De fikk da problem med å komme seg til sin opprinnelige seter, og måtte finne en ny i snauere terreng. Setra vart brukt omlag 20 år.

Krakk laga av Ola Gomolia.

Ved Litl-Brenta tok vi en matrast i idylliske omgivelser. Nå varmet sola godt, og Torgeir tok igjen noe av den tapte søvnen natta før.

Litt over halvveis mellom Storbrenta og Skjækerosen kom vi så til Strugstadvollen. Den ligger på en forhøyning i vakker bjørkeskog ca. 300 m oppe fra utløpet av indre Strugstadbekken, og ca. 100 m nord for bekken.

Denne setra vart trolig tatt i bruk i

Gammel koie ved Wist-hytta.

Utsikt fra Wist-hytta.

Nils Chr. Hagen orienterer på gamle Gomolitomta.

1770. I 1800 brukte Peder Bolås og John Rasmussen Strugstad denne vollen. Emil Skjelstad har fortalt at Stor-Gaulstad setra derinne senere. Det er funnet en smørdallbotn med årstallet 1800 skåret inn.

Det fortelles at ei setertaus gikk derfra til presten på Mære til konfirmasjonsforberedelse. Første dagen til slektninger på Vålen, neste dag til Mære og tilbake til Vålen og så tredje dagen til Skjækervatnet igjen.

Fra denne vollen kom Tarald Eriksen Gran da han sommeren 1863 tok inn på Skjækervollen mens han var på leting etter en hest. Denne overnattinga fikk alvorlige følger for Tarald, han ble nemlig senere gift med setertausa, som var datter av Andreas Storlangdal. Paret bosatte seg på Heimveg på Snåsa, og senere kom flere fra hennes familie dit, både foreldre og andre søsken. Andreas Storlangdal var en stor-driver og hadde bl. a. jobb som skogoppsynsmann på Værdalsbruket. Da det ble rettssak om grensene ved Høysjøen i 1860-årene, førte nok denne rettssaken til en del skittkasting, og Andreas ble mellom barken og veden. Dette var nok den vesentligste årsaken til at han reiste fra Storlangdalen.

Ved sjøkanten her sto husa hans Ola Gomolia fra 1895 til 1916.

Kafferast i idylliske omgivelser ved Litl-Brenta.

Dette bildet er tatt omtrent midtveis på østre side av Skjækervatnet, i retning mot dammen. Vi ser Verdalsholmen i Skjækervatnet.

Merket på Strugstadsetra.

Verdalsholmen.

Omlag 200 m ut for utløpet av Strugstadbekken ligger en liten holme som kalles Verdalsholmen. Om opphavet til dette navnet er det ulik tradisjon i Ogndalen og Verdalen.

Verdalingene hevder at navnet har sin bakgrunn i at kommunegrensa egentlig har gått her. Ogndalingene har en annen forklaring:

Det hadde seg slik at en verdaling og en ogndaling begge gikk på frierfotter hos ei setertaus på Strugstadvollen. Jenta var jordnær, hun, og visste at det ikke gikk å leve av romantikk alene, så hun forlangte at kavalere skulle utpå vatnet og fiske om kvelden. Og den som tok mest fisk, han skulle stå sterkere i kampen om den skjønnes gunst.

Så rodde de ut. Verdalingen hadde tro på at det skulle være et bra fiskeställe ute ved denne holmen, og ogndalingen var ikke sen om å ro dit og sette av verdalingen, så skulle han selv prøve seg en annen plass. Men da ogndalingen kom et stykke ut fra holmen, la han om kursen og rodde inn til land. Så fikk han være inne hos setertausa mens den stakars verdalingen måtte stå på holmen og fiske hele natta.

Denne versjonen har mye til felles med de såkalte svenskevitsene. Hva

Andre overnattingssted. Ogndalsbrukets åpenhytte ved Skjækerdammen.

som er rett og ikke, skal vi klokkelig holde oss vekk fra å påstå. Men hvis ogndalsversjonen er rett, så må det nok ha vært en verdaling langt utfra bygda. —

Nok om det. Vår ferd gikk videre langs Skjækervatnet i fred og fordragelighet. Snart passerte vi fremre Strugstadbekken, som kommer fra Gluptjønna. Og med det samme vi er inne på fjellpartiet i øst, kan nevnes en annen ting som er forskjellig i Ogndalen og Helgådalen, nemlig navnetsettingen på noen av toppene her.

Såvidt jeg har forstått de gamle helgådalingene har vi følgende navn på toppene innover fra Harbakskaret: Først har vi Skjækervola, så

Tvervola i to eksemplarer; den egentlige store Tvervola med Snødalen i hitre kant og så ei lita vol på Skjækervolas nordkant som også kalles Tvervola. Innfor store Tvervola har vi så Kvitrevvola med Tilhengaren, som strekker seg nedover mot Skjækervatnet. Så har vi den djupe Glupen og Løysmunnhatten på andre sida, og bortenfor der Skjækerhatten, eller Trihattan.

Ogndalingene kaller Trihattan for Løysmunnhatten og vår Løysmunnhatt for Tilhengaren. Kvitrevvola har hos dem navnet Styggghatten.

Vi begynte etter hvert å nærme oss enden av Skjækervatnet. Da vi passerte Snødalsbukta fortalte Hagen at Snødalsbekken har skiftet løp for en del år siden. Nå renner

Her er stålbjelkene kommet på plass på Skjækerdammen, og karene puster ut. Fra venstre: Lasse junior, Lasse senior, Torgeir Bakken og Nils Chr. Hagen.

Merket på Nordvollen.

den vestover, det er lite vann som kommer i bekken ned til Snødalsbukta.

Da vi kom til dammen fikk vi se to svære stålbjelker som var fraktet innover på snøføret. Disse skulle brukes til å forsterke dammen på grunn av trykket av den store snøfonna som alltid pleier legge seg over her. Det er ordnet bru etter dammen så det er fint å komme seg over her.

Her demonstrerer skogsjef Nils Chr. Hagen på Ogndalsbruket (t. v.) og skogformann Lasse Johnson på Værdalsbruket den uenighet det alltid har hersket mellom ogndalinger og verdalinger om grensene ved Skjækervatnet. Hagen peker lenger mot sør, mens Johnson vil flytte grenserøysa lenger nordover.

Fra Nordvollen.

Så gikk vi opp til den fine hytta Ogndalsbruket har bygd ca. 100 m opp fra dammen. Et prektig og solid bygg som kan disponeres av alle som vandrer her inne. Her er køyeplass til tolv personer, og kokekar, spisebestikk, gass og ved. Man skal alltid skrive seg inn i registreringsboka med en gang man kommer inn. Dette som en kontroll. For å inn og koke seg mat må man ut med en tier, for et døgns opphold 30 kroner. Har man ikke kontanter med seg, kan man sende pengene til Ogndalsbruket når man vel og vaktert er kommet seg til bygds igjen, eller man kan be om at det blir sendt regning. Hytta er romslig og godt

isolert og skulle være et ypperlig tilbud til alle som ferdes her inne og ikke har losji selv. Det er bare å håpe at alle som benytter seg av dette tilbudet er seg sitt ansvar bevisst og ikke herjer og ødelegger noe. Det ville være sørgelig om enkelte vandalers oppførsel skulle sette en stopper for dette finfine tiltaket fra Ogndalsbrukets side. Hagen fortalte at de hittil har bare gode erfaringer med sin åpne hytte ved Lågvatnet, som nå har vært i bruk i 8 år.

Hagen fikk straks fatt i vassbøtta og gikk ned til Skjækra etter vatn, og så fikk kvinnfolka sette i gang og lage mat. Snart var også Lassekarene ankommet, de hadde trukket på land noen fine ørreter.

Det var svært rent og fint inne i hytta, og Hagen fortalte da at han og hans frue hadde vært der inne uka som var og vasket og sett etter at alt var i orden til vi skulle komme. Ingenting var overlatt til tilfeldighetene der! Jeg tenkte med meg selv at denne gjengen nok ikke hadde fortjent en slik oppmerksomhet, men hyggelig var det i alle fall!

Da vi hadde fått oss dugelig med mat og hadde tatt igjen oss litt, skulle mannfolka prøve å få stålbjelkene på plass over dammen, mens kvinnfolka vasket opp og stelte inne. En heller kald austavind feide nå innover mot dammen, men bjelkene kom da på plass. Det er greit med folk som duger til litt av hvert. Han Torgeir fikk bruk for sine kunnskaper som gammel anleggs-slusk, godt assistert av de andre. Og Hagen sa seg godt fornøgd med innsatsen.

Da vi kom inn igjen, hadde sannelig kvinnfolka klart å trylle frem kaffebrød på bordet. Gudene skal vite hvor de hadde fått tak i det. Men jammen smakte det med en varm kaffekopp og brød nå.

Så gikk praten livlig utover kvel-den, om alt mellom himmel og jord. Han Torgeir hadde en lang avhandling i sterke ordelag om «denn skruvdævel'n» på fotoapparatet hans, som han ikke forsto var godt for. Omsider ble det tid for å krype til køys, og han Oddmund ordna seg på gulvet i oppholdsrommet som vakthund for at alt skulle gå anstendig for seg i soverommene. Om morgenen kunne han melde om ei rolig natt, men da kunne Anna fortelle at hun hadde vært oppe om natta og hoppa over Jermstad'n uten at han hadde våknet, så han kan nok dessverre ikke få noen god attest som vakthund.

Søndagen opprant med regnvær og lavt skydekke, så vi fikk dessverre ikke det mektige inntrykket av Skjækerfjella som de egentlig er gode for.

Så bar det til Nordvollen, som låg i bjørklia ca. 300 m vest for dammen, 150–200 m opp fra Skjækra. Her holdt Hagen på ny ei interessant orientering om bosetting og seterdrift. Når det gjelder historien til Nordvollen og Sørvollen, vil vi bare henvise til Håvard's artikkel i Helgådals-Nytt for 1977. I denne artikkelen er det en feil som vi nå kan

Kulslivollen.

slå fast: Historien om hesteleiteren og setertausa. Der er det korrekte at hesteleiteren var Tarald Eriksen Gran fra Snåsa og stertausa Serianne Andreasdatter Storlangdal, begge født 1841. Det ble giftemål mellom dem den 8. oktober 1863.

Så gikk vi tilbake til hytta og tok på oss oppakningene, og så bar det over dammen og fram på sørsida av Skjækra til Sørvollen. Her kan en tydelig se tomtene i bjørk- og gran-skogen oppunder Skjækervola. Derfra gikk så turen til Skjækerluna, der vi tok en kafferast. Lasse jr. dro opp en finfin ørret også her. Så gikk turen videre til Kulslivollen. Anne Lise som påstår hun har vannskrekk, grudde seg nok til å gå over spennet ved Kulslivollen, men hun la iver uten nøling og kom over i god behold. En personlig fjær i hatten både til Anne Lise og til bru-

byggeren «Fjellreven» fra Holmlibakkene.

På Kulslivollen møtte vi Ivar T. Nesseemo som sammen med andre saueiere hadde vært og sett om dyrene sine på hamningen der inne.

Så gikk turen videre framover den mektige Skjækerdalen, og nå var det vår tur til å fortelle litt om navn og steder. Men dessverre la været en demper på den natur-opplevelsen det kan være å gå Skjækerdalen, skylaget låg lavt og det var ikke stort vi fikk se.

Fremme ved Vollavollen kunne Lasse senior vise oss spor etter slagbjørnens herjinger sommeren 1980.

I god tid på ettermiddagen kom vi så fram, samtlige i finfin form etter en trivelig tur, været på søndag til tross. Det ble snakket om tur neste sommer, og det hørtes ut til at de aller fleste ville være med da og.

Takk for laget, alle sammen!

Kaffekosen er ikke det minst viktige på slike turer!

Ny sokneprest

I et sognekall i Trøndelagen ble det ansatt en ny sokneprest. Da presten og familien var flyttet inn og kommet seg til ro, tok presten seg noen turer rundt på gårdene for å gjøre seg kjent med soknefolket sitt. Han kom på en gård der kona var alene, mannen var ute og kjørte traktor. Presten og kona prata om både ditt og datt. Så sa presten: «Dere har vel noen barn?»

«Onga nei», sa kjerringa, «det som itj går an å gjørrå med traktor hen i gårda, det bli ugjort, det.»

R.

En hanehistorie

For lang, lang tid tilbake, den gang det fantes hane på hver gård, kunne en av og til høre at de snakket med hverandre. Noen var riktig flinke til å tyde hanespråket. På gårdene Nonset, Leirset og Volden hadde de hver sin hane som var ivrige til å snakke med hverandre. Det er fortalt at Nonsethanen sa: «Fattigdommen e heeeeen»; mens Leirsethanen fortsatte med: «Sånn mett i millom e heeeeen», og Vollahanen påsto at: «Rikdommen e heeeeen!»

Fra min dagbok 1944

TIL HELVEDES FORGÅRD?

Av Ole J. Haugan

Det var den 2. oktober etter to timers fangenskap på Levanger, fangene ble sendt sydover i to lastebiler. En fangebil ble sendt til Falstad fangeleir, den andre hvor jeg var med i, hvor vi var 13 stk. ble sendt til Vollan fangeleir i Trondheim. Jeg satt og spekulerte på underveis om det var mulig å hoppe av, dessverre satt det tyske vakter rundt omkring oss med vaktssomme øyne, så ingen av fangene hadde noen mulighet til å stikke av.

Etter fremkomsten til Vollan ble vi jaget inn i et større rom inntil vi ble fordelt på de enkelte cellene. Jeg ble kastet inn på celle syv med en tyskstøvel i baken, så jeg gikk på hodet i cella. Der inne var det mørke, det var lemmer for vinduet. Etter en liten stund såg jeg skyggen av et menneske, «er det folk her?», spurte jeg. «Har vore», fikk jeg til svar. Det var lærer Knotten fra Namdalen, han hadde sittet på cella i to måneder, sa han. Han hadde fått en gufsen gul hudfarge på grunn av å ha vært innesperret uten lys og i dårlig luft, nervene var på høykant hos han, som naturlig var. Han hørte til den gruppe lærere som ble arrestert for sin mostand mot Herrefolket. Heldigvis for lærer Knotten ble han sluppet fri en av de første dagene.

Møte med sulten

Ferien min begynte med to små brødsiver til frukost. To stk. sild og to stk. poteter i en blikkboks, en hermetikkboks med lunka vann med farge i, som skulle forestille kaffe, til middag. Til kvelds var det skalken og første skiva av en tysk loff. Spisebestikk var det ikke å få, det var å ta silda i den ene handa og poteta i den andre. Det smakte meg ikke, jeg spiste bare det halve første dagen. Cellekameraten spurte meg om han kunne få silda og poteta jeg lemna til middag. Jeg ble forferdet, han spiste potetskall, sildhau, bein og alt. Da begynte jeg å forstå hva sult var.

Etter 14 dagers fangenskap gjorde jeg likedan, det var ubeskrivelig,

et stadig sug under brystet, dag og natt likedan.

Den cella jeg kom til var en enmannscelle, det var en brisk. Vi kunne være opptil tre mann på cella forskjellige døgn. To mann måtte ligge på gulvet, heldigvis var det varme på Vollan, det var en lervått filt til sengetøy. Det var streng disiplin, det var en liten luke på døra hvor vaktene lurte på oss, vi fikk ikke stå attmed celleveggen, de var redde vi snakket med våre medfanger, det ble det dessverre lite av. Det var et helvetes liv i dette rottehullet, det var ikke lenge mellom fangene ble jaget ut i cellegangen for å drive harehopp og gåsegang, og var vi sene, fikk vi oss et drag av en tysksvepe over baken. Dette var som straff for at en del av fangene sang norske nasjonalsanger på cella, dette var noe av det verste fangevokterne visste.

Tiden ble lang i fangehullet, minutter ble som timer, timer som dager og dager som år. Armbandsur eller klokke fikk vi ikke ha, for å ha rede på dagene måtte vi ripe strek pr. dag i celleveggen for å være ajour med tiden.

Kameratskapet mellom fangene var ubeskrivelig godt. Her var det ikke spørsmål om klasse eller stand, vi var nordmenn i samme båt. Etter å ha sittet noen døgn alene på cella, fikk jeg en ny kamerat, en lege fra Oslo, dessverre har jeg glemt navnet på han. Han holdt forelesning om sitt arbeid, og da gikk tiden fort. En trondheimer jeg satt i lag med en stund ble jeg ikke særlig klok på, han trur jeg ikke hadde noe særlig på seg. Jeg var forsiktig ovenfor han, for det gikk rykter på Vollan om at de kastet tystere inn på cellene for å avsløre fangene.

Den av cellefangene jeg satt mest i lag med på Vollan var Dagfinn Flemm, han var redaktør for Sundmørsposten etter krigen og har skrevet en bok om Sveitsisk Demokrati, en interessant bok for en politiker, som jeg har fått et eksemplar av. Tiden gikk fort sammen med min gode venn Dagfinn

Flemm, han var en meget bereist herremann, jeg har han å takke for at tiden gikk fort på Vollan. En natt ble det kasta en tredje fange inn på cella vår. Litt av en kjempe av en kar, han var bevisstløs. Om en liten stund begynte han å røre på seg. Vi spurte, er det et menneske? Har vore, fikk vi til svar. Han ynket seg og sa, jeg synes synd om dem, han var torturert med reim med små pigger i, han var full av djupe sår over hele kroppen, han var torturert to ganger, selv ikke da greidde tyskerne å knekke denne mannen som var Torleif Mo fra Rørvik. Denne mannen skulle sendes til Tyskland. På grunn av at det var på slutten av krigen, havnet han på Grini, og kom ut med livet i behold.

Etter kort tid ble min siste kamerat på Vollan tatt bort, tiden ble lang med lite søvn, for det meste på grunn av jammeren på de torturerte fangene som ble kastet inn til stadighet på sidecellene.

En morgen ble jeg hentet av to tyske soldater til forhør. Jeg ble motatt av en tysk gestapo med revolveren rettet mot meg med disse ord: «Du har bare å tilstå Haugan, vi har alle beviser på deg, «så klappet han på en bunke med papir like ved. Jeg kan ikke tilstå ting jeg ikke har gjort, svarte jeg. Hvis du ikke tilstår skyter vi. Det får de gjøre som de vil om, svarte jeg, jeg kan ikke tilstå ting som ikke er gjort. Vi skal få deg til å tilstå ting du ikke har gjort, svarte han. Det kan de vel ikke ha noen interesse av, sa jeg, det ble en pause. Framfor meg stod det et langt bord hvor det satt en tysker og skreiv på maskin, til høyre for meg var det et bord med alle slags torturredskaper, og en sivil gestapo med en reim med pigga i. Jeg følte meg ikke så høy i hatten, men jeg ble også veldig sint. Så tok forhøret til, han som stod med reima og var ferdig til å slå, måtte legge vekk reima, den julingen jeg fikk under kryssforhøret var bagateller mot det mange andre fikk, og ingen ting fikk de på meg under forhøret. De hadde ingen ting av farlig bevis mot meg, etter en times tid ga de opp. Rinnan og Flesch var også innom tortursalen, de sa ikke noe til meg, til slutt

kom det to tyskvakter og hentet meg, jeg var veldig groggy, så de leidde meg i mellom seg. Men før jeg forlot tortursalen spurte han som overhørte meg om jeg holdt med tyskerne eller engelskmennene? Jeg var så forbannet at jeg svarte, hverken tyskere eller engelskmenn har noe å gjøre i Norge, Norge er for nordmenn, da smilte han og klappet meg på aksla og sa: Jasså det er for nordmenn det. Jeg trur sannelig han likte det svaret.

Jeg ble ført tilbake til cella med en tyskstøvel i baken. Den siste måneden var jeg veldig syk, djupe sår over hele delen av nerkroppen, etsende sår som ble større for kvar dag. Jeg klaget kvar dag til vakta, men jeg fikk ingen lege, heller ingen medisiner. Jeg måtte ligge på høyre side i fire uker, min eneste kamerat var en liten flue, den var min eneste glede. Kun tanken på min familie holdt meg oppe, og hatet til gestapo, at de aldri skulle knekke meg. Det var livet mitt på Vollan.

Fra Malsådal

Olaf Framnes fortalte fra den tida de arbeidet i gruva i Malsådal:

Det var en kveld det kom en fremmed fyr inn i brakka. Han var fotograf. Han hadde en helt ny sort film som ikke tålte lys. Hvis vi ville fotograferes så måtte vi være med ut og stille opp ved brakkeveggen. Olaf forsto nok bedre enn noen annen, at dette var løgn. Men han gikk med på spøken. Vi stilte oss opp ved brakkeveggen. Det var så mørkt at vi ikke så fotografen. Men han ba oss smile. Vi hørte en klukk i apparatet og så sa han takk. Så ble han med oss inn for å ta imot bestilling. Alle som en ville ha et foto av seg. Og hvis vi betalte straks, skulle vi få dem portofritt.

Olaf la til: «Vi hi itj fått dæm enda.»

J.D.H.

Åsmund og Lesmund

Aneus Helmo har fortalt:

Det var ein gong to brør på Helmoa som heitte Åsmund og Lesmund.

Dem brukt å sætt snurru oppi fjelli, og kailt opp voli'n dem ha snurruan ti ætte sæ sjøl. Sålles vart e Åsmundfjellet og Lesmundfjellet, som seinar hi fått namnet Litlfjellet.

JO

En ny og fornøielig Vise om Sæterlivet

*Blandt Værdalens mange Sætervolder
Er der en, som huer mig saa vel;
Thi der findes store Melkekoller
Og saa fisk fra Morgen og til Kveld.*

*Rømmebonke faar man, som er lækker,
Gjedemysost, som er ganske bra,
Dravle faar man, næsten til man sprækker
Og enda mer, hvis bare man vil ha.*

*To Budeier der ved Navnet Marta
Stræver ifra Morgen og til Kveld,
Og at de er af den rette Arta
Viser sig paa hele deres Stel.*

*Ja, her kan man ha Jul og gode Dage
Naar man bare har en rolig Hest,
Thi det er den allerstørste Plage
Naar han rakler hjem, det stygge Bæst.*

*Og man vandre maa til Otermoen
For at hente Jælken hjem igjen,
Og det rægger ned i Olderskogen,
Huf, da er det huskeligt, min Ven.*

*Slige Smaating glemmer man dog gjerne
Naar man sidder ved den muntre Ild
Og Budeien sveiver paa sin Kjærne
Og man drikker glad hinanden til.*

*Der hvor Helgeaens Vande farer
Brusende indunder Aas og Li
Samles ofte glade Ungdomsskarer
Til et muntert Ørretfiskeri.*

*Dersom Nogen ellers vilde vide
Hvem som denne Vise digtet har,
Da maa han si saadant fra i Tide;
Thi hos Præsten findes Visens Far.*

Til Marta Sivertsdatter Flyum,
Flyumsæteren den 26. Juli 1888.
I. F. H.

Denne visa er skrevet på Flyvolden 26. juli 1888 av I. F. H. og tilegnet Marta Sivertsdatter Flyum. I. F. H. er sikkert sønn av sogneprest Otto Møller Hansen, sogneprest i Verdal 1880–98. Sognepresten ble 2. gang gift med Maren Elisabet Marie Fabritius. Sønnen var antagelig døpt Fabritius Hansen, derfor F. H. Fornavnet er ukjent.

REISEN TIL LENINGRAD

Av Tomas Kleppen

Tomas Kleppen er trolig den første helgådaling i moderne tid som har dratt i «Østerled», og her har vi hans skildring av turen.

Jeg var alltid interessert i å komme til Sovjet, både som ung og i eldre år, men hadde ikke råd til slik luksus i tredveåra. Men så begynte Mæhla å kjøre buss, først innlands og senere til Finland og videre gjennom Europa. Jeg begynte å reise hvert år. Så var det en tur på Nordkalotten. Vi satt på rommet hans i Honningsvåg og tok oss en dram. Da var det han ymta frampå om en tur til Leningrad. Da våkna jeg. Får du til en slik tur kan du regne med meg, sa jeg. Vi får prøve først, sa Mæhla. Du kan tro jeg var spent på resultatet. Jeg vart glad da det kom brosjyre om at alt var i orden. Du må ha gyldig pass samt tre bilder til visum. Du må tro det var diskusjon på bussen om hvordan det var i Sovjet. Noen trudde at vi vart bevoktet, men vi fikk da guide som kunne språket og satte over til norsk, ellers hadde vi ikke funnet frem.

Vi steg ombord i bussen og det bar mot det ukjente. På Storlien spanderte sjåføren på hele gjengen, og i Østersund ble det lunch. Så bar det mot Sundsvall, derfra ble det ferge over den Botniska viken. Middag og frukost fikk vi ombord på fergen. Når vi kom i land, var det bare å kjøre videre, så da hadde vi allerede spart en dag på turen. Vi kjørte til Helsinki, der blei det middag. Nå hadde vi bare en par times kjøring til den russiske grensen. Men vi fikk den siste grensestasjonen i Finland først, den sto bare et par hundre meter fra tollen, men det viste seg å være en grensepost. Russerne er alltid forsiktig når det gjeld å slippe inn utlendinger. Dem kontrollerte passa, og da går jeg ut fra at dem ringte tollene så dem fikk høre hvilken nasjon som kom. Det jeg la merke til var at alle bar våpen. Det tok lang tid på kontrollen, alt skulle kontrolleres, og vi var mange. Det som tok lengste tida var hvis vi hadde edelt metall, gullur eller sølv,

ellers var det ikke strengere her enn andre plasser. Koffertene klemte de bare på. Vi vekslet til oss rubler. Vi måtte passe på at vi hadde mindre penger ut av landet enn inn. Det er ulovlig å ha med rubler ut av landet. Du får et skjema som dem fører opp rubler inn i landet, og da får du passe på sjøl at du har mindre på uttur. Vi tuskhandla litt med betjeningen, truser og undertøy var dem vill etter. Det viser seg at norsk tøy ligger langt over anna tøy. Det var sikkert mange både mannfolk og damer som reiste boksløs tilbake fra Russland.

Vi fikk et flott hotell å bo i. Jeg var utsatt for en pussig episode da vi kom til hotellet. Jeg var «pess-trøng», men guiden var opptatt med så mange gjøremål, så jeg prøvde å gjøre meg forstått til en av kara i resepsjon. Det var ikke enkelt, men jeg pekte nedover meg og less ta fram redskapen min. Da tok han fram et kart over byen og tegna ring rundt tre hus og gav meg. Jeg skjønnte dette måtte ta hus i gæli stuggu, kunne ikke forstå at vi måtte på byen for å slå lens, så jeg måtte ihop med guiden lell. Og da viste det seg at han hadde misforstått meg russeren, det var tre bordell han hadde ringa inn på kartet.

Hotellet ordna så vi fikk gå gratis på sirkus. Da vi dro hjemover fant vi ikke igjen hotellet. Da kom en dro-sje inntil bussen. Han sa noe, men det forsto vi ikke, men vi nevnte navnet på hotellet, og da kjørte dro-sjen foran oss dit.

Det var sågar ei dame som blei syk og måtte til lege. Vi varsla guiden, og sykebilen kom og henta henne. Hun var redd for at hun hadde for lite penger, men det var ikke farlig, for det var ordna slik at blei en feriegjest syk, betalte staten honoraret.

På butikkene fikk du bruke dine egne penger, der fikk du kjøpt alt utenom mat. Det var vodka som blei handla mest. Mat hadde vi på hotellet.

Så bar det heimover. På tollene gikk det bra, ingen hadde mere penger da enn når de dro inn i landet, vi

kom oss løs fra tollene, og så bar det mot Finland, det blei mere hjemlige trakter. Vi var noen som ønsket å se Lathi, så vi måtte kjøre en krok, men vi kom da dit til slutt. Vi skulle være i Tammerfors klokken åtte til middag, så vi måtte være snar i Lathi. Men skjebnen ville ikke slik. Vi brukte å slå lens ved bensinstasjonene, for der var det klosett for damene, men i Lathi måtte vi over hovedvegen. Da reiselederen telte over oss før vi reiste videre, viste det seg at en var borte, og ingen hadde sett at han gikk. Så bar det ut på leiting, vi var klar over at han måtte ha gått på do. Så ukjente som vi var, måtte vi tilkalle politi, vi søkte over alt. Hvor var det blitt av ham? Endelig kom han, men pr. bil, han hadde stoppet to stykker som skulle til Lathi, heldig var han også som traff to som kunne svensk, han fortalte dem det hele som hadde foregått. Det gikk to timer før han kom igjen, så det blei ingen middag når vi kom fram. Klokka var tolv når vi kom til Tammerfors, så det var bare å legge seg.

Vi ga oss god tid i Tammerfors, for båten gikk fra Wasa ved enogtyvetida, og vi skulle gå til Umeå, og dit tok det bare fire og en halv time, ennå kom vi dit tidlig på morgenen. Vi startet med en gang fra Umeå, for der lå jo folket ennå. Vi kjørte rundt fire mil og kom til en liten plass som heitte Varteig, her stoppet vi og fikk tak i frukost. Vi starta derfra og neste stopp var Gäddede. og nå viste det seg hvem som hadde mest vodka med seg. Det var nokså mange som blei mer og mer nervøse dess nærmere vi kom til tollene. Vi stod ei stund og venta, men så var det en som husket at det var helg, det var jo andre pinsedag. Da var det ei dame som sa «At æ itj kjøpt meir.»

Fiskelykke

Av Tomas Kleppen.

Vi som vaks opp eller var i beste år først i tredveåra hadde ei elendig tid. Arbeidsløysa var nesten verre enn i dag, og dårlig betaling var det for alt du gjorde. Ingen skole var det som en fattigmann hadde råd til. Hadde du inga slekt eller kjente i nærheten av skolen som du fikk bo billig hos, var det bare å droppe det hele, for penger fantes ikke blant arbeidsfolk den gang. Når du var ferdig med skolen, var det bare å gi seg iver til skogs enten du ville eller ikke. For det meste blei du skuldig på vinteren. Om sommeren var det ingenting å gjøre, det var bare å gå og slenge. Heldigvis var det godt med fisk enda, både i elver og tjønner ennå i tredveåra, så vi fikk da gjøre utallige turer til fjells. Vi var fire guta som bestemte oss på en tur til Tveråholman. Ingen av oss visste hvor det var, vi skulle bare følge elva nordover fra Storlunet til Tveråa som renn uti Helgåa der den svinger brått vestover. Vi visste at det var husløst på vollen, men det var fint vær, så det hadde mindre å si. De som var hjemme gjorde litt narr av oss da vi pakket sekken for tre-fire dager. Vi la nedi ei lita garnlerv som vi hadde med oss på lengre turer, så bar det iver mot det ukjente, ingen av oss hadde vært på disse trakter før.

Vi kom fram i kveldinga, kokte oss kaffe og satte ut garnet. Senere tok vi oss en tur for å sonde terrengtet, men vi ble skuffet. Det var for store tjern til redskapen, vi hadde bare ei bambustrø. Skulle vi måtte gå hjem igjen uten fisk? Vi fikk vente tess vi hadde tatt opp garnet. Vi drog opp garnet ganske tidlig, og da steg også motet, vi fikk fire pene fisker. Elva gikk som en stabekk

rundt vollen, med klungerkjerr på begge sider, djup og mørk. Som jeg kom ned til bekken og skulle gjøre opp fisken, slengte jeg trøa på en kvist. Rett som jeg satt nappa det. Jeg trodde at det var bare småkjø, og brød meg ikke om det, men så kom en av de andre og drog opp en riktig rugg, da kom de andre også, og tenk å få fisk på i solsteika midt på formiddagen, utenkelig. Vi gikk løs å fiske utover formiddagen, helt til stabekken tok slutt. Da var det påfiske også, men vi var storfornöyde. Tenk å få trevde fisker på rundt halvkiloet midt på formiddagen. Vi blei enige om å gå direkte på Flyvol-len, for der var det hus ennå, og der var det snart å gå ned i Forlandet, ned i Aurihola. Vi hadde god tid på oss, klokka var bare høgdags ennå. Men så var det kameraten som fant ut at vi skulle legge oss å kvile ei stund når vi hadde så god tid, men det skulle vi ikke ha gjort. Jeg våknet først, og da viste klokka seks, men jeg syntes det var for lyst til efta, jeg gikk ut, og da stod sola i øst. Jeg trodde ennå ikke at vi hadde sovet over. Jeg trodde ikke på sola, li-ta mer på klokka, men det viste seg at den var helt utgått, så den var i ferd med å stoppe. Vi satt ei stund og prata om hva vi skulle gjøre. Å gå elva var til inga nytte. Tilsist ble vi enige om å gå seterveien på nord-sida av elva til Småbekktjønne, her var seks tjønner, så vi hadde nok å velge mellom. Vi venta til på efta før vi fiska, og tenk vi hadde flaks, vi fikk over førti bra store fisker før vi ga oss. Du skal tru det var fire fornøyde karer som traska gjennom Glenna og heimover om kvelden. Nå kunne dem glise til oss hjemme, for nå hadde vi flere enn om vi var hjemme.

Småstubber

Nedskrivi av Alfred Bakken.

HESTETEMMING

På Flyan hadde dei ein gong ein hest som var litt ustyrleg, og så fann bonden på at dei skulle skreillslå den. Det vart gjort på følgjande måte: Bonden tok ein bordbit og held over panna på hesten, og så skulle drengen taka ei øks og slå bordbiten med. Men så slo han så hardt at hesten segna om, daud.

Då tok bonden bort bordbiten og sa: «Ga gammel-Svarten dask paina, staup og retta kvar ein le.»

BJØRKA UTE PÅ HERFOSSEN

Det sto ei bjørk ute på stupet av Herfossen som bonden på Flyan såg seg hag i til sledemei. Men bjørka hang utover fossen. Bonden tok eit reip og batt i bjørka med eine enden, og den andre enden knytte han rundt livet på seg sjølv. Og så skulle drengen hogge ned bjørka. Men då bjørka byrja å falla so vart bonden med. Då skreik han til drengen:

«Skynd deg og hogg reipet, elles skjer det ei ulukke her.»

HUNDENE I VOLDEN OG OVERMOEN

Hunden i Volden hadde så grovt mål medan overmohunden var grannare i målet. Når dei stod og bjeffa til kvarandre over elva, tykte folk dei sa:

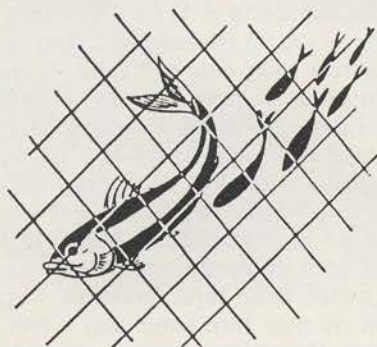
Hunden i Volden: «Kjøtt og fleisk hi vi nok, nok, nok.»

Og overmohunden svarte: «Og hi vi'tj, så hi vi haft-haft-haft.»

En legesamtale

En eldre mann ble alvorlig syk. Han ringte til legesentret om å få komme til behandling med en gang. Dessverre, sa legen, jeg kan ikke motta Dem før klokken ti i morgen. Det var meget beklagelig, sa den syke, men du, hvis jeg stryk med innen den tida, så skal jeg ringe til deg så du slipper å vente på meg. Ja, det var det aller beste for oss begge to det, sa legen. Morndal

X

LAKS OG LAKSEFISKE

Av Arnstein Indahl

Regndråpene virket energiinspirerende i ansiktet mitt, da jeg med raske skritt nærmet meg bredden av Helgåa. Jeg har snart øyekontakt med elva og det imponerer virkelig å se en så klar og fin elv. Jeg ofrer på meg å sende noen varme tanker til de som har arbeidet med forebyggingen av leirmelene oppi Rø. Uten dem ville elva fortsatt vært leirgrå og fæl.

Da jeg omsider har «tredd på» mark og slengt uti, begynner timer med intens spenning og forhåpninger. Vil det bli noe i dag tro? Kast etter kast, mer mark, timene går. Tankene flyr fra det ene til det andre, i samme fart som regndråpene faller ned på elveoverflaten, som igjen skjuler akkurat hva jeg er ute etter, — laks! Regnet bare øker i styrke og regndråpene vokser seg større og større, før de saboterer seg selv i møte med vannflaten. En tanke slår meg at det ville være vanskelig å lande fisk hvor jeg nå står, med føttene solid plantet på en stor, flat stein, som løfter seg vel halvmeteren over vannflaten. Vel, først skal den på kroken, kanskje ikke i dag, men den tid, den sorg og glede.

Jeg løfter litt i snøret for å konstantere at ennå er der intet; drar helt opp for å se at marken ikke har fått disse avslørende hakk etter fisketenner, agner på en ekstra mark, før jeg gjentar kastet, for hvem vet hvilken gang. Ny mark er på vei nedover elva. Plutselig er jeg konsentrert, senen strammes og det rykker kollossalt! Jeg har den, jeg har laks på kroken og den er stor! Den kjempende laksen bare drar ned mot elvebunnen på motsatt side. Som en vulkan i fullt utbrudd, kommer den opp mot overflaten og bryter denne, før den presenterer et premiehopp. For en fisk! Tankene farer i meg, og det er det samme. Den pirrende, spennende kampen fisk mot mann har begynt. Med sprintfart kommer den rett mot hvor jeg står, for så å bråvende å legge på vei nedover elva. I det jeg forbe-

Laksefiske i Helgåa, vil kanskje bli en enda større fornøyelse i fremtiden, hvis elva forvaltes bedre. Bildet er fra Grunnfossen.

(Foto: S. Möore)

reder meg på å følge etter, kommer «markklussa» eller retttere sagt det som er igjen av den, fykende rett mot meg. Den slapp! I ergelse og forbannelse setter jeg meg ned, for å liksom «ta i jæn mæ», etter en slik skjebne. Fisken var godt over ti — tolv kilo, kanskje over 15, men det var tydelig at den ikke skulle bli min. Etter at det meste av ergelsen har forsvunnet, fisker jeg litt igjen, men innser snart at det virker nyttesløst. Jeg pakker redskapen og legger iverg hjemmover, med enda et minne festet til hjernecellene, et minne som vil leve i lang tid fremover.

Slik har vel en tur ned i elva fortonet seg for mange av oss som prioriterer laksefiske i elva fremfor ørretfiske i fjellet. Vi er i ferd med å få en meget fin lakseelv her i Helgådalen, kanskje den vil bli en av fylkets beste lakseelver om noen år, hvem vet. Mye av dette avhenger av at grunneierne nedover elva, innser at også fiskestammen trenger en god forvaltning. I fjor satte Verdal Jeger og Fisk ut 80 000 yngel i øvre deler av elva, hvor mange av disse som vil komme tilbake til elva, er ikke godt

å si., men forholdsvis vil det ikke dreie seg om så forferdelig mange, da det er en stor dødelighet blant disse. I og med at laksetrappa i Grunnfossen har gjort det lettere for laksen å ta seg opp her, har antallet fisk økt betraktelig på elvestreknningen Grunnfossen — Granfossen. Og etter hva jeg har forstått, venter man nå i Direktoratet for Vilt og Ferskvannsfisk, på resultater av fanget fisk i nevnte deler av elva. Når disse har kommet inn, i en mengde som beviser funksjonen av trappa i Grunnfossen, er planen å starte utbyggingen av Granfossen, det neste skritt. Hvilke positive konsekvenser dette vil få for laksestammen, vil jeg på nåværende punkt ikke uttale meg om. Det hele vil vel bero på et godt stell av den elva vi har i dag. Og mens man er i gang med visjoner om fremtiden, får en håpe at vi ikke vil få en elv hvor kún de pengesterke vil få en enerett, men en elv hvor alle vil få lov til å nyte godt av denne ressursen.

Laksen er en ferskvannsfisk, i og med at den forplanter seg i ferskvann. Der vokser ungene opp til de

er 2-5 år og ved en størrelse på 12-20 cm vandrer de ut i havet og vokser seg store der. Etter ett år kan laks fra storlakselvene være 1-3 kg, etter 2 år 4-7 kg og etter 3 år 6-15 kg.

Hannene blir gjerne gytemodne etter ett år i sjøen, mens hunnene oftest står i to år før de returnerer til «moderelva» for å gyte.

Det er en vanlig oppfatning at laksen dør etter gytingen. Det kan derfor være grunn til å se litt nærmere på dette.

Gytingen er en stor påkjenning for laksen. Den slutter gjerne å ete, når den om våren eller forsommeren tar fatt på vandringen tilbake til sin barndomselv fra beiteområdene i havet, og den tar som regel ikke til seg mat før den går ut igjen i sjøen, fra elva. Dette skjer gjerne på forsommeren nær ett år etter at den tok ut på gytevandringa og den kan da ha tapt nesten halvparten av vekten den hadde da gytevandringa tok til.

Enkelte laks kan gå i sjøen etter gytingen om høsten, særlig om det er mildværsperioder med flom, men som regel blir de stående over vinteren, og går i sjøen igjen på vårfloppen. Laks som har gytt blir ofte kalt for «utidig laks» eller «vinterstøing». Denne fisken er lett å kjenne fra vanlig fisk når den er i gytedrakt, men en tid etter gytingen blir den helt blank igjen, nesten så blank som nykommen laks fra havet. Men den er svært blank.

Ved å undersøke laksens skjell kan en finne ut hvor lenge den har stått i elva som unge, og hvor lenge

den har vært i sjøen. Det er vekstsoner i skjellet som viser dette. Der som laksen har gytt vil det som regel bli avsatt en karakteristisk sone som viser dette. Overlever laksen gytingen, og kommer seg ut på beite i sjøen igjen, vil skjellet vokse videre, og kommer fisken inn for å gyte på nytt, kan en se av skjellet at det er en annengangsgyter. Ved å undersøke skjell av laks fanget på kysten, har man funnet at gjerne 4-7% har merker i skjellene som viser at den har gytt før og ca. en fisk av tusen har gytt to ganger.

En annen forunderlig ting med laks- og sjørreten er at til tider kan de velvillig bite, til andre tider kan det virke som om elva er tom for fisk. Det er vekl egentlig like merkelig at fisken ikke biter, som når den bit. I bladet «Villmarksliv» finner vi en tabell over «fiskebrettets nøkkeltider», denne tabellen oppgir tider hvor fisken er mere bitvillig. Tabellen er basert på månedens magnetisme (flo og fjære systemet) og sist sommer tenkte jeg å teste denne, hvor på resultatet må sies å være tilfredsstillende. Det var mere aktivitet i elva under disse tidene enn det var ellers.

Det er sikkert mange som ved disse juletider, drømmer om en ny «laksesommer» ved bredden av Helgaa. Minnene kommer over en fra de opplevelser en har hatt med denne edle fiskearten vi er så heldige å ha i elva. Har en begynt med laksefiskingen og fått fisk, vil en bli heldigst for resten av livet. Den eneste forutsetningen er 100% tolmod. Lykke til!

Brevet

*Ein gong var sommarnatta ljøs
og dagen blank og klår,
og alle fuglar song for oss,
dei song om lukka vår.*

*Og kvar vi vende oss og såg,
og kvar vi gjekk og stod,
eit solskinsland ikring oss låg,
og verda var så god.*

*Eg trudde på den fuglesong
og på all solskinsflaum.
Du hadde sett det før ein gong
og visste det var draum.*

*Eg fekk eit brev, det var 'kje stort,
det minste eg har fått.
Du hadde reist, og takk for alt.
— Og no er allting grått.*

Randi Schjølberg.

ESKILD TINNA

Einar Åkran forteller at han hørte denne historien hos Aneus Helmo:

Det va ein gong ein bebuar inmed Gammel-Grensvolla som dem kalt Eskild Tinna. Ein gong va det ein nabo der på julebesøk. Han va nu sålles han villa vårrå litte, han Eskild og, som aill de ainne. Føst fekk dem juldrum, og brennvinn va det itj vainnt om før i tid'n. Men når det lei på kveill'n, sa'n Eskild åt ein tå ongåm:

«Gå borti buret du gut, og heint ei spikkiskink åt oss. Men du må itj mess-ta, ta deinn som e sprætta og itj deinn som vøddu e ti.»

(Vøddu = vidja)

JO

REGLE ETTER ANEUS HELMO

Når følk bli gammel,
så går e deinn vei'n
at teinnra mållås,
rauva hållås,
makta minke og sinne veks.

Laksefangst.

Heimbygda

Mi heimbygd så fager
så trong og så bratt,
å kunne eg berre
få barndomen att,
dei glade og lukklege dagar.
På kne i ei kvitsymreteppe,
berrføtt,
på toppen av høylasset
duftande søtt,
eit minne i hugen seg lagar.

Med skogen og fjellet
så fulle av fred,
med elva som smyg seg
i dalen ned,
på veg mot den store sjøen.
Med lier og bakkar
så langt ein kan sjå,
med bjørklegger, granskog
og vårhimlen blå
og fenger frå siste snøen.

Den siste rosa

Ein haustdag i oktober
med regn og iskald blest,
solas spede strålar
har gjeve siste rest.
Den siste rosa blomrar,
ei einsleg — raud som blod,
ho voggar kvikt i vinden
som ruskar hardt i ho.

Men snart vil rosa frysa,
vil visna bort til mold,
og sova tungt til våren
vil gje i tusen fold.
Or tornerosesømn
ho vaknar opp så glad,
og strekkjer seg mot sola
som rosa livet gav.

Eg er og som ei rose
som søv sin vintersømn
igjennom heile vintren
som lever på ein draum.
Ein draum om sol og varme
om vår på land og by,
til våren vil eg vakna
og livna til på ny.

DIKT AV SISSEL HERMANN

STORSKOGENS KONGE

Storskogens konge har sagt sitt farvel
og søv mellom røsslyng og gras,
på mosemjuk pute i haustmørke kveld
han kviler sin hovudstas.
Den tolvspira krona skal aldri meir
reisa seg stasleg og brei imot himmelen blå,
Dei langlema beina skal aldri meir springa,
det sterke hjarta skal aldri meir slå.

I sprengkalde netter med laussnø til kne
han stod der så traust og stø,
med kalven og kolla ved sida, i le,
han trassa mot storm og snø.
Men reise frå kongeriket han laut,
frå storskogen, mørk og stille,
for jegarens kule som stilla bräut
gav kongen den siste kvile.

I GÅR

I går var du her hos meg att
og tende ein brann på ny,
du kom med skumingas stille ro
og gjekk att ved morgongry.
Eg trudde at eg var fri frå deg,
og alt det vi hadde var gløymd,
men no må eg medgje — om eg ikkje vil —
det berre i hjarta var gøymd.

Eg trudde alt no var over,
at elden som brann var sløkt,
eg trudde eg kunne sjå på deg
utan at hjarta vart støkt.
Eg trudde at du og kjærleiken
var berre ein gammal song,
men no må eg medgje
at elden den brenn —
sterkar enn nokon gong.

I år som i fjor har Helgådals-Nytt fått en artikkel av den utflytta verdalingeren Georg Lørfald.

Georg Lørfald er i dag tivolieier i Fredrikstad, og er aktivt med i Fredrikstad Fotballklubb, best kjent som oldboyssjef.

I sin barndom var han gjetergutt i Vera og Helgådalen. Den tida har han ennå ikke glemt, og

han føler fortsatt en sterk tilknytning til dalen og folket.

I årets artikkel forteller han fra besøk på Finnskogen som kan ha interesse for Helgådals-Nytts lesere, da bosettingen på Finnskogen har visse paralleller til bosettingen ved Veressjøen, som er omtalt i Helgådals-Nytt av 1979.

Minner fra mine besøk i Finnskogen

Av Georg Lørfald

Georg Lørfald.

Finnskogen er ikke et sted hva man forbinder med sommerferie. Vi, min kone og jeg, er så heldige å ha noen gode venner som bor på Kongsvinger og har ei hytte inne i «Tolvmilsskogen». Hytta, Furuholm, ligger på en liten rund holme ute i den idylliske sjøen Skasen. Disse våre venner er begge født i Skogen, som Finnskogen heter blant befolkningen der. Han er av finsk avstamning. Vennene våre, Anny og Gunnar og sønnen Per Henrik, stiftet vi bekjentskap med første gang på Kampseter i påsken -64, og har siden holdt bekjentskapet ved like. De bor på Furuholm hele sommeren — og i helgene ellers i året, når forholdene tillater det. Dit er vi alltid velkommen, og derfra har jeg mange hyggelige minner. Selv er jeg blitt fascinert av Finnskogen, og vil fortelle litt om hva jeg, som «turist», har vært med på. — Men først noen ord om selve Finnskogen:

Store Røgden, kalt «Finnskogens perle», er det største vannet på Finnskogen i Solør. Den vakre sjøen med sine øyer og holmer ligger ikke høyere enn 264 m. o. h., og har avløp til Sverige, i sydenden av sjøen, som når over riksgrensen.

På svensk side av Røgden streifet

skogfinner omkring alt i slutten av 1500-årene. Og flere nybyggere slo seg ned her og begynte med sitt svedjebruk.

Den folkelige tradisjon har utpekt Pekka Laurinpoika Räisänen som den første finske nybygger som slo seg ned på norsk side av riksgrensen mot Värmland. Pekka var fra Rautalampi i nordre Tavastland i Finland. Han var i 25-års alderen da han en forsommerdag, omkring året 1620 sto ved bredden av store Røgden og så utover vannspeilet og skogåsene omkring — og hadde et landskap foran seg som var urørt av menneskehender. Et landskap som minnet ham om hjembygda si i Rautalampi. Lite ante han at han sto på norsk jord. På den tid var det ikke gått opp noen sikker grense gjennom de store skogene mellom Solør og Värmland.

Her ved Røytajärvi (Røgden) kunne han godt tenke å bosette seg med kone og barn — men ikke nede ved sjøen — nei, oppe i liene et sted, der man ikke ble overrasket av nattefrosten altfor tidlig om høsten. Og oppe på nordsiden av store Røgden, den som var sydvendt og sola varmet så godt i bakkehellet deroppe. — Når han snudde seg og så utover, var det som et hav av skog bredte seg ut til alle kanter. Her måtte det være langt til nærmeste bygd — og det gav trygghet! Her slo Pekka seg til. Og gården som han rydda og bygde ble kalt Räisälä, på norsk Løvhaugen.

I matrikkelen for Solør fra 1667, gjengis at gården Løvhaugen har en besetning på 20 krøtter og 3 hester. Det vitner om at Pekka Laurinpoika Räisänen var blitt en velstandsbonde på Grue Finnskog. — Men sikkert etter et umenneskelig slit.

I midten av 1600-tallet innvandret masse finner (finlendere) til skogene i Solør. Noen kom direkte fra Finland (flyktet fra landet på grunn

av hungersnød og krig), men de fleste fra Finnskogene i Värmland. På alle finnetorp var det røkstuer. Så sent som i 1868, skal det ha vært 71 røkstuer av 74 registrerte våningshus på Grue Finnskog.

Finnskogen på norsk side regner man fra Eidskog i syd til Våler i nord, et 20–25 km bredt belte, mellom riksgrensen og Glomma.

— Og så litt om Finnskogdagene, som jeg hittil har opplevd fire av, 1978, -79, -80 og -81, og som virkelig er historie — 100 år tilbake i tiden.

Finnskogdagene er en årlig foreteelse som har foregått siden 1970, ved midtsommerstid, fredag, lørdag og søndag. Feststedet er Svullrya, lokalt sentrum i Grue Finnskog, 45 km nord-øst fra Kongsvinger, ved mellomriksveien til Värmland. Her ligger Rovholt kapell, skole, moderne samfunnshus og forretninger, samt Finnetunet bygdemuseum. Svullrya har ca. 250 fastboende.

Under Finnskogdagene løsrirer Finnskogen seg fra kongeriket Norge, og proklamerer egen republikk. Republikken har en selvskrevne president i Finnskogens forfatter Åsta Holth. Ved denne anledningen er kontrollen betydelig forsterket, både med møkkagreper og børser, så ingen slipper inn i Republikken Finnskogen uten betalt visum.

Festlighetene ble innledet på torvet i Svullrya av president Åsta Holth. Så samlet man seg på kirkebakken for bekransning av stenen, til minne om Carl Axel Gottlund (1796–1875). Pekka og Leena Siervio, fra Savolaks i Finland, talte og la ned krans — av lyng, myrull og markblomster. Pekka Siervio driver forskning omkring Gottlunds vandring.

Fotballkamp mellom norske og svenske Finnskoger. Kulturkveld i Samfunnshuset, med utøvere fra Finnskogen. Håndverksutstilling, med stort innslag fra finsk hånd-

verk. Krambua, slik den var ved århundreskiftet, her fikk man kjøpt Finnskoglefse og nykjernet smør — 5 kroner hekto'n. Her ved smørdissen ble Anny og jeg fotografert, og kom i Glåmdalen avis på lørdag. Glemmes bør heller ikke det gamle postkontoret, hvor det var gamle kort å få kjøpt og blekk og penn å låne. Kort man sendte ble poststemplett «FINNSKOGDAGENE». Om kvelden dans i Finnskogparken. Underholdning av bl. a. Inger Lise Rypdal. To store dansegulv — det ene kun for gammeldans. Gode orkestre, men gammeldansorkesteret var nok toppen, syntes jeg.

Lørdag startet med Gottlundmarsjen, en turmarsj i Finnskogens apostel, Carl Axel Gottlund's fotspor. Selv om man ikke nøyaktig følger Gottlund's rute, kommer man innom de fleste plasser han besøkte på strekningen Øiermoen — Svullrya, en rute på 25 km, som går på gode skogstier og litt på grusvei. Ei løype for trim, Samuelsmoen — Svullrya, 12 km.

Dagen var forøvrig viet Finnetunet. Et stort innhegnet område, som strekker seg fra mellomriksveien og ned til elva Rotna. Her er en samling ulike bygninger fra finnes boplasser på Finnskogen, gjenreist på en slik måte at de danner en stor finnegård på «skogen». Den største og mest dominerende bygningen er røkstua. Svalgang i midten, stort kjøkken i ene enden av bygningen, hvor all maten lages, melken separeres, smør kjernes, og alle måltider inntas. Og hvor legdekallen har sitt tilholdssted. Ved siden av kjøkkenet en kove, oppbevaringsrom for smør, ost o.s.v. — I andre enden av bygningen, den store røkstua. Røkstua er det største rommet av alle, arbeids- og soveplass for gårdens befolkning. Her hadde gårdens kvinner sitt arbeide, likeså skredderen, skomakeren, kurvbinderen, treskjæreren, neverfletteren m. fl. På lemman over kjøkkenet foregikk barnefødsel.

Arrangementet på Finnetunet er: «Livet i hverdagen». — Arbeid og moro på en gård for 100 år siden. — I alt ca. 40 personer i arbeid, det er også endel dyr på gården. Følgende personer og aktiviteter ble vist: Bonde, husmor, drenger, tjenestepiker, barn, legdekall, kramkar, lufar, jordmor, kokke, bjørnejeger, hjemmebrenner, fisker, lensmann,

Fra Karmenkylna.

smed, tjærebrenner, skomaker, slåttekar og rakster, spellemenn og haltegutten. Treskjæring, lagging, neverfletting, smørkjerning, spinning av ull, lin og silke, farging av ullgarn, klesvask med klapptre, bruk av mangletre, karding, veving, hvordan potetmel lages, vriing av vier, neversøm, kurvfletting, neverfletting av sko, nettbinding m.m.m.

Å beskrive måten de forskjellige aktiviteter blir utført på vil føre for langt, men litt om tjærebrenning, som visstnok var «nytt» for de fleste.

Tjærebrenneren hadde en svær tyristubbe som han spikket fliser av ved hjelp av sag og øks. Ei stor jerngryte (50 liter?) hvor han plasserte flisene på høykant i — de lengste midt i gryta — og de siste ble drevet ned med øksehammeren, så gryta ble tettpakket. Med hjelp av en tilskuer, hvelvet tjærebrenneren gryta med bunnen i været på en sinkbelslåt lem med en fordypning i midten. Lemmen lå med svak helling mot en jordvoll, hvor fordypningen i lemman munnet ut i en renne til et trerør gjennom jordvollen, under utløpet av røret et 10—12 litersspann. Så ble det stappet mose mellom kanten av gryta og lemman, slik at det ble tett og opp på mosen et tykt lag med fin sand så ikke luft kommer til tyrfilisene. Gryta ble nu dekket til med knusktørr gran- og furuved, reist opp rundt gryta og ved lagt også oppe på grytebunnen. Nu ble det satt fyr på veden på flere steder slik at det ble jevn varme rundt hele gryta — og varmen holdt vedlike til operasjonen var ferdig.

Etter ca. to timer begynte det så smått å dryppe tjære ned i spannet — dryppene gikk snart over til en fin stråle — og etter ytterligere to timer er spannet fullt, og tyrfilisene er blitt trekull. — En herlig tjærelukt brer seg over hele området — en lukt man drar inn med velbehag. Denne tretjæra er svært ettertraktet, og ble bortbestilt lenge før operasjonen var avsluttet.

Vil også nevne farging av ullgarn. Det foregikk langs bredden av Rotna. Diverse kjeler (gryter) er i bruk, med ulike farger i hver — kun farger fra naturen. Så som: Bark av ulike løvtrær, av mose, lyng, løv og gress. Etter farging henges garnhespene til tork på stativer, med beskrivelse av hver farge. Det var et husmorlag fra Oslo som foresto farging av garn.

Den store sletta ved elva skal gjøres klar til brude- og folkedansen, som foregår på søndag, og slåttekar og rakster er i full sving, sola steker — og høyløa fylles etter hvert. Rakstra viser stolt frem neverskoe — hun har på beina.

I smia er smeden i travel virksomhet med å smi båtshaker til tømmerfløterne — som sitter rundt leirelden, og den svarte kaffekjelen vandrer fra mann til mann. Haltegutten kommer med to-rader'n, og nu blir det livat rundt fløterne — kvinnfolka ved fargekjelene, rakstra, kjerringa ved vaskestampen, tjenestejenta med tørketøyet, alle må være med når fløterne byr opp til dans.

Lensmannen kommer kjørende til gårds i karjol med lensmannsdren-

Hytta Furuholm.

gen på kusetet og Blakken forspent. Han vil forvisse seg om at hjemmebrenneren, som driver sin virksomhet under noen store graner, produserer *kun* til gårdens eget bruk. Lensmannen fant alt i orden. Kramkaren kommer plystrende med «skreppa», en velbrukt kuffert, hengende på vandringsstaven over skulderen, og fallbyr sine ting. Og det er en som har talegavene i orden — og samler straks mange skue- og kjøpelystne rundt seg.

Langs Rotna kommer bjørnejegeren — blodete med ei svær rift over magen — og istykkerrevne klær. Et bloddryppende bjørneskinn over skulderen og munningsladder'n i handa. Jegeren forteller om slagsmålet med bjørnen — en dramatisk historie — som til slutt endte godt, for jegeren. Spillemennene er nu kommet til stedet — «dotsupen» sendt rundt, bjørneskinnet (et svart saueskinn) blir lagt på bakken — forestiller bjørnen — og «bjørnedansen» avslutter dette innslaget.

På en krakk på tunet utenfor røkstua sitter til stadighet en eller annen spillemann og «drar» to-rader'n — Livet i Finnskogen og Drømmen om Elin er de mest populære blant mange, mange andre «travere».

Torparkjerringa med geitene sine vekker mest beundring blant de aller yngste gjester. Finnskogens nasjonalrett «motti», måtte vi smake på. Motti lages i forskjellige varianter, den motti vi fikk på Finnetunet besto av tette melk, som er hovedingrediensen, rugmelsboller og litt sukker etter behag.

Legdekallen, i bare underbuksa, hjulpet av tjenestejenta, kommer i fullt firsprang ut fra svalgangen i røkstua — ned til nærmeste skogholt — for å gjøre sitt fornødne. Kanskje han hadde forspist seg på motti?

«Livet i hverdagen» er virkelig en opplevelse som er verd å ta med seg. Og er været fint denne dagen — er det rene eventyret.

Om kvelden er det atter Finnskogparken som er åstedet, med underholdning og dans til ut i de små timer.

Søndagen innledes med andakt og konsert i Grue Finnskog kirke. Aktører er forskjellige fra år til år. I -81 var det Arve Tellefsen, Kåre Ørnung og Grue Finnskog Sangkor som var i ilden. Etter andakt og kirkekonsert, kommer turen til bryllupsopptøget. Det starter fra kirkebakken og går til Finnetunet. Tusenvis av skuelystne — som god tid i forveien — har inntatt sine plasser på begge sider av den ca. 1 km lange veien, som «brudeferden» passerer, alle vil jo se mest mulig.

Først i toget, Spillemann (menn) gnikkende på brudemarsjen, så brud og brudgom — i Finnskog brudedrakt — ridende på hver sin fjording, bruden i damesadel, sittende sidelangs. Deretter forloverne, kjørende i trille forspent en fjordingshoppe, med føllet trippende ved siden av moren, så brudeparets foreldre — også i trille med to hester forspent. Så prest og lensmann, deretter et ungdommelig sangkor, kledd i hvitt og sort. Til slutt en lang rad bryllupsgjester og tilskuere i tusentall.

Inne på finnetunet blir brudefølget hjertelig mottatt av Republikken Finnskogen's president Åsta Holth, som skjenker brudepar og gjester mjød av en stor trebolle. Etterpå er det bryllupsmiddag i røkstua — bestående av motti og spekemat.

Nu er det dags for brudedansen og folkedansen, på den nyslåtte sletta nede ved elva. En stor kubbe, ca. ½ meter høy, er plassert midt på «dansegulvet» (sletta). På kubben står nu brudeparet klar for flatbrødspising. Et flatbrød blir plassert slik at brud og brudgom spiser fra hver sin side av brødstykket, og da gjelder det å komme først til midten av flatbrødet — for den vil etter gammel tro, bli sjefen i det nye ekteskapet! Når brude- og folkedansen er over, avsluttes Finnskogdagene med stort familieshow og ridning for barna, kåring av årets idrettsutøver i Glåmdalen, musikktevling m. m. Kjente kunstnere deltar. Arrangøren utga i -79 egen LP «Danser fra Finnskogen». Finnskogdagene -81 har hittil rekord, mellom 12 og 15 tusen betalende. Ikke dårlig for et sted som Svullrya med kun 250 fastboende.

Første gang vi besøkte Finnskogen var i -67. 15 år er gått siden den gang. Vi skulle en tur hjem til Verdalen, og besluttet å legge ruta om Kongsvinger for å besøke våre venner fra påskefjellet, familien Græsberg. Vi traff ingen hjemme. De er på hytta, ble det sagt. Vi ble forklart veien dit — «å Dere kan ikke unngå å se Gunnar's garasje» helt inntil veien». Nedenfor veien ut til vannet (Skasen) er det ei hengemyr, og over denne myra ei lang, smal gangbro, hvilende på pæler. Alt stemte. Etter man tar av fra E3 ved Røverrud er det mange veier å ta feil av innover i Finnskogen, men det gikk fint. Vi parkerte ved Gunnar's garasje. Fra broa «hojet» vi over til holmen — og der kommer Gunnar løpende ned til båten, setter kursen over til oss. Han så litt undrende på oss — lurte vel på hva slags fante-pakk som kom rekende? «God dag, Gunnar — er kaffen ferdig?» «Jo — Dere skal da få kaffe, men - - -» Jeg måtte le, han kjente oss ennå ikke! «Ja, det er en stund siden vi kamper sammen på Kampeseter», sier jeg. — Da først «våknet» han. — Gjensynsgleden var gjensidig. Det ble fest på Furuholm den natta! Ei gammel tante av Anny var på besøk — henne glemmer jeg aldri. Og hva

hun kunne fortelle. — Om dramaer på Finnskogen, om Skogens mysterier og trollskap, — og om selvopplevelser. «Det er mye mellom himmel og jord som vi ikke kan begripe», sa hun, og jeg tror henne så gjerne. — Jeg satt og hørte henne fortelle til klokka fire på «mårrakvisten», da var det på tide å få seg en blund, de andre hadde «kvellet» forlengst. Den «gamle tante» traff jeg aldri igjen — nu er hun ikke mere.

Vi skulle som sagt bare hilse på — men ble der på hytta uti Skasen to døgn til. Siden har det blitt mange besøk på Skogen. Vi har også venner vi ble kjent med på Lanzarote i -77, Mona og Kjell Vestli, de har bygd seg et nydelig hus, midt i hjertet av Finnskogen, på Skasberget, et av de høyeste stedene i Grue. Der er det en flott utsikt over Skogen, mot øst ser man bl. a. Røgden-sjøene, tre i tallet. Kjell er født på Skasberget, og har bygd sitt hjem på barndomshjemmets jord — for å bosette seg der for godt på sine gamle dager, som han sier. Mona og Kjell bor på Tveita i Oslo, hvor

På det gamle postkontoret.

Ritamäki på svensk side. Bebodd til 1965. Røykstuggu nærmest.

begge har sitt arbeide. Deres hjem på Skogen har fått det finske navnet Kasimäki.

Som sagt, mange turer er det blitt på Skogen i somrenes løp. Vært med Anny og Gunnar og kjøpt ekte fjellsmør på Storbergstorpet (Hytjänstorp), som ligger langt nord-vest i Skogen, høyt oppe i ei li, med flott utsikt over det mektige skogriket. Det er slekt til Anny som eier denne gården. Vi besøkte Leikåsen. Veien dit går langs riksgrensen i to km. — Foran bilen vår spankulerte en tiur bedagelig — hoppet over diket da bilen ble for nærgående, og forsvant mellom buskene — til «søta bror», — og vi kjørte med sneglefart. —

Leikåsen ligger i ca. 450 m. o. h., og har muligens den flotteste utsikten på Skogen.

Med Per Henrik ved rattet var vi med på en dagstur til de svenske Finnskoger, passerte riksgrensen ved store Røgden. Kafferast ved Lekvatnet på Hembygdsgården «Karmenkynna». Vi besøkte en gammel finnegård Ritaberg (Ritamäki), som var bebodd frem til 1965. Nå eies og bestyres Ritaberg av Hembygdsforeningen. En svensk Finnskogforsker med navnet Jossi, hans virkelige navn er Johannes Persson, fødtes i Lekvatnet på gården Nedre Vålen år 1894. Han utarbeidet en fortegnelse over gamle «torp» som nå ligger øde i Lekavatnets sokn, et kjempearbeide han fullførte straks før sin død i 1972. Fortegnelsen omfatter distriktene: Bredsjöen, Norra Långmyren, Fäbacken, Hvitkärn,

Kälkerud utskog, Kullarna, Södra Lekvatnet, Norra Lekvatnet, Långsjöhöjden, Mårbacken, Ormberg, Rörkullen, Stensgård utskog, Spettungen og Örtjärnhöjden, i alt 210 torp, på et område av ca. 400 m².

På hjemturen fra svensk Finnskog krysset vi grensa ved Riksåsen, videre forbi Rotnemoen, Askoberget, Svullrya og til hytta i Skasen.

På besøk hos Mona og Kjell i Kasimäki, ble vi med på en biltur lenger nordover, og krysset grensa ved Fall Tollstasjon ved nordenden av Nordre Røgden — som på svenksida heter Fallsjöen. Kjell begynte sin karriere som toller ved Fall Tollstasjon, nå innehar han en høy stilling ved Oslo Tollvesen.

Når man ferdes på Finnskogens mange veier, er det noe som slår en — det rike fuglelivet, storfugl, jerpe m. fl. og aller mest store flokker av skog- og ringduer. Skogen er også et eldorado for elgen — da den har Skogen for seg selv som beitemark, nå da det er få torp som er bebodd. En 400 år gammel kultur er i ferd med å dø ut.

Det er fælt å se alle disse finnetorpene som er fraflyttet for lange tider siden. Noen steder kan bare «merker» etter bygninger sees, på noen torp står ennå husene, men går en rask undergang i møte. Der på Finnskogen skulle det vært slike «ildsjeler» som det er så mange av i Helgådalen i.l. — og «tatt seg av» disse idylliske finnetorp, som ennå er verneverdig — før de går mot tilintetgjørelsen. —

PRIS- VINNARAR 1982

Ove Morten Haugan med John Husebys pokal.

Ivar Kjesbu med innsatspokalen.

Andor Kjesbu med fotballkruset.

Jon Berg med fotballavdelingas ærespris.

Nina Sørli med skifatet.

Magner Haugan med skiavdelingas ærespris.

Ingunn Leirset med skifatet.

Fra gammal - - - -

Kvinner i 17.-maistas

Frå venstre: Maren Granum (Kulslil), Johanne Moe (Liff), Margrete Skoknes (Bjartan), Eline Snekkermo, Karen Ørtugen, Petra Ørtugen (Selbo), Anna Brattås (Karlson).

- - - - - og ny tid

Desse har hatt ansvaret for Helgådals-Nytt dei 10 første åra.

Bildet er tatt på jubileumsfesten 13/2-82.

Foran frå venstre: Lasse, Brit og Håvard. Bak frå venstre: Johs., Arnt og Hans.

GÅRDEN SKJELSTAD

Av Johannes Overmo

For et par år siden hadde min bror og jeg en interessant tur sammen med Øystein Walberg i skogområdene i Røesgrenda på jakt etter gamle kulturspor. Det var hovedsakelig vassager og kvernbruk det dreide seg om, men vi kom borti mye og mangt.

Jeg kom til å nevne Skjelstadmoen, som etter tradisjonen skal ha vært dyrka en gang, og spurte Walberg om navnet kan ha hatt tilknytning til Skjelstad i øvre Ogndal. Walberg stilte seg tvilende til dette, men mente at navnet kan ha samme opphav. Men kan det ikke ha vært en gård der da? mente Walberg, en gård som så er ødelagt av

leirras eller elvebrudd, som det har vært massevis av i dette området.

Dette er selvsagt bare en teori, men det er mye som taler for at det kan være noe i denne teorien. Navnet Nordnesset, f. eks. Hvorfor heter dette Nordnesset? Det må ha tilhørt en gård som har ligget lenger sør, i forhold til Overholmsgårdene ligger Nordnesset rett i øst. Telsnesset lå i sør-østlig retning fra Nordnesset, men det er mindre trolig at Nordnesset har hørt til denne gården, da en hadde elva imellom.

Det er lett å sjå av terrenget at elva i en relativt kort periode har gått i sørlig retning over det vi kaller Myrgjalet, gjort en skarp sving til

høyre og gått ut igjen over Barsjøen. Barsjømoen har da vært en tange i elva, og Modalan er dannet ved leirras akkurat i denne tidsperioden. De mange terrasser i dette området forteller sitt tydelige språk om hvordan elva stadig har gravd seg nedover i leirmassene.

Det er derfor ikke usannsynlig at elva kan ha ødelagt gården Skjelstad da den tok dette løpet. Nordnesset har trolig dengang tilhørt Skjelstad, men har ligget på et høyere nivå enn i dag.

Et annet interessant stadnavn i dette området er Pikhaugen, som ligger på Kubakkmoen sør for Skjelstadmoen. Den kan ha fått sitt navn på grunn av sin form, men vitenskapsfolk hevder dette navnet ofte går igjen på gamle rettersteder der forbrytternes hoder ble satt på en staur (pik) til skrekk og advarsel. Slike steder var sjelden langt fra bebyggelsen, noe som styrker teorien om gården Skjelstad.

Men som sagt, dette er en teori. Gården Skjelstad finnes ikke i de eldste jordebøker, som er fra rundt år 1400. Gårder som ender på -stad ble stort sett rydda engang mellom år 500 og 1000. Walberg forteller at vitenskapsfolk mener det var store skredødeleggelser i dette området på 1300-tallet, og det er trolig gården Skjelstad er ødelagt da. Noe sikkert svar på denne teorien vil vi aldri få.

Gamle leirras i Helgådalen

Dette bildet som er tatt ca. 30 m aust for der øster-Røe låg før 1895, på same høgd, skulle vise kor mye terrenget har forandra seg her på omlag 200 år. Vi har tegna på kor høg den haugen ho «Gammel-Ymber» mintes frå sine barneår må ha vori. Kva side av elva denne haugen var, veit vi ikkje.

Mellom Alfred Bakken's mange nednoterte stubber har vi funne denne, som er svært interessant:

Dette hørde eg i gravferda etter Andor Leirset Grunnan. Bror til Andor, Ole Leirset, fortalde at han som gutunge hadde høyrte av ei gamal kone i Kolstad som dei kalla «Gammel-Ymber», at først ho mintes var det ein haug mellom Kolstad og Røe som hadde vori så høg at dei ikkje kunne sjå mellom gardane. Men so hadde elva byrja grave ved Leirset og med tida grave vekk denne haugen.

Etter kva vi kan finna ut, måtte denne «Gammel-Ymber» vera Ingeborg Torkildsdotter, som var fødd på Kolstad i 1782, altså for akkurat 200 år sidan. Så det er ikkje berre etter at elva tok nytt løp ved Herfossen at terrenget har endra seg her i Helgådalen.

Red. anm.

Jaktstøvlene

Den kjente bjørnejegeren Kristen Sæter (Sagvold) hadde kjøpt seg lærstøvler, og fortalte til en del jaktkamerater at det var svære greier til støvler, ja.

En som hette Arn trudde ikke noe særlig på det. Han fikk tak i støvlene til Kristen i et lagelig øyeblikk og stakk hull i dem med en syl.

Dagen etter skulle de på jakt, og kom til en bekk. Da sa han Arn: «Nu Kresten, ska du vis oss om støvlin e bra. Våddå uti bekken!» Kristen så gjorde, og støvlene lekket som en sil. «Æ ferstår da itj slekt», sa han Kristen.

«Va e itj det æ sa?», sa han Arn.

J. M.

Da han Kristen mistet børsa si

I den tiden Kristen Sæter levde, var det ikke så mange som drev jakt på vilt. Det var helst de som budde attmed skogen. Det var ikke sport eller avkobling å drive jakt på den tiden, men heller en måte å skaffe mat til seg og sine på. Spenning med jakt, særlig da på elg og bjørn, var det sikkert da som nu, og hadde en først startet med dette, så var det vanskelig å slutte. Slik også med «Kresten-kaill'n», som det vart sagt om han.

Da det kunne være lite med elg og som sagt få som jaktet, slo de delvis ihop elgvallene og jaktet i lag, så som Leksdalsalmenningen og Malsåalmenningen.

En høst slik jakt fant sted, jaktet Kristen ilag med bl.a. noen fra Leksdalen. Navn skal ikke nevnes, men det var gode elgjegere, og de fikk da også tak i en elg. Kanskje også flere, det vites ikke. Men som gammel skikk var, skulle det være «dotsup» når det var skutt elg.

Det ble en, og det ble flere slike super, og for Kristen som da var en gammel mann, kunne det fort bli for mange. Han ble påvirket av denne sterke drikken og kunne ikke holde greie på seg sjøl og sitt så godt som han ellers kunne.

Omstendighetene om hvordan børsa til Kristen kom bort etter dette kalaset, kan ikke med sikkerhet sies, men det er fortalt av folk som kjente Kristen og børsa hans godt, at de har sett og kjent igjen børsa hans Kristen hos en av hans jaktkamerater fra denne høsten.

De fikk det til slik at han sjøl hadde tuklet bort børsa si i rusen av «dot-supene».

Tru på det, den som kan, men alle var nok dessverre ikke så helt ærlige i den tiden heller.

J. M.

Styrer og komiteer for driftsåret 1983

Hovedstyre:

Formann: Jon Overmo. Nestformann: Brit S. Fredriksen. Sekretær: Bjørn Gomo. Kasserer: Sigbjørn Ottermo. Styresmedlem: Håvard Elnes. Varamenn: Åsmund Leirset, Grete Ward, Kjell Ottermo.

Skistyre:

Formann: Rolf Green. Nestformann: Lasse Johnson jr. Sekretær: Åsmund Leirset. Kasserer: Stein Sagvold. Styresmedlem: Tor Bjartan. Varamenn: Knut Sørli, Ottar Julnes, Gunnhild Leirset. Oppmann: Per Leirset.

Fotballstyre:

Formann: Andor Kjesbu. Nestformann: Morten Ottermo. Sekretær: John Olav Indahl. Kasserer: Hallvar Nesseemo. Styresmedlem: Magne Holmli. Varamenn: Karl M. Sagvold, Arnt Kjesbu, Brynjar Aksnes.

Frilidrettsstyre:

Formann: Håkon Bjartan, Nestformann: Håvard Elnes. Sekretær: Kjell Kulsli. Kasserer: Kjell Ottermo. Styresmedlem: Ove Morten Haugan. Varamenn: Magnar Bakken, Leif Svartås, Odd Bjartan.

Orienteringsstyre:

Formann: Johannes Overmo. Nestformann: Sturla Green. Sekretær: Sigbjørn Egeland. Kasserer: Lasse Johnson jr. Styresmedlem: Gunnhild Leirset. Varamenn: Asbjørn Leirset, Knut Sørli, Egil Green.

Kvinnegruppa:

Leder: Liv Bjartan. Nestleder: Eldbjørg Nesseemo. Sekretær: Hilde Nymoene. Kasserer: Målfrid Garli. Styresmedlem: Eva Sørli. Varamedl.: Gudny Hallager, Brit Fredriksen, Iris Skoknes.

Grøndemenn:

Øvre Helgådal: Geir Lustad. Skjækerfossen: Arild Helgås. Elnes: Åge Nesseemo. Elneshøgda: Ola Petter Berg. Nordkleiva: Magnar Lillegård. Bjørstadhøgda: Ove M. Haugan. Ulvillå: John O. Indahl.

Lysløypekomiteer:

Bjørstad: Olav Sagvold (formann), Ole Sagvold, John Haugan. Bjartan: Tor Bjartan (formann), Magnar Bakken, Ole J. Haugan. Planleggingskomité Bjørstadhøgda:

Magnus Julnes (formann), Snorre Green, Sturla Green.

Banekomité:

Per Fredriksen (formann), Sverre Leirset, Ola P. Berg.

Vasskomité: Ola P. Berg (formann), John Nonseth.

Forhandlingsutvalg: Jon Overmo (formann), Håvard Elnes, Ola P. Berg.

Tinkomité:

Brynjar Aksnes (formann), Lasse Johnson sen., Alf Åkervold.

Trimutvalg:

Brit S. Fredriksen (leder), Gunnhild Leirset, Kari Elnes.

Maratonkomité:

Kjell Kulsli (formann), Johs. Overmo, Odd Helge Roksvåg, Tor Bjartan, Ove M. Haugan.

Teatergruppa:

Kjell Ottermo (formann), Tor Green, Brit Ness.

Helgådals-Nytt:

Redaksjon: Lasse Johnson sen., Håvard Elnes, Arnt Kjesbu, Brit Ness, Johs. Overmo. Salg/annonse: Kjell Ottermo (sjef), Rolf Green, Andor Kjesbu, Håkon Bjartan, Liv Bjartan.

Hervolkomiteen:

Egil Green (formann), Asbjørn Leirset, Bjørn Skoknes. Varamenn: John Tosteigan, Odd Bjartan.

Vårlokkomiteen:

Johs. Overmo (formann), Per Leirset, Bjørn Skoknes. Varamenn: Pål Holmli, Magnar Bakken.

Veresfestivalkomité:

Jon Overmo (formann), Brynjar Aksnes, Gunnar Grunnmo, Torgeir Bakken, Einar Holmli. Varamenn: Odd Grundmo, Kjell Bjartan.

Løypekomité: Bernhard Olsen (formann), Magnar Bakken, Tom R. Bakken.

Salg/restaurant: Leif Svartås (formann), Liv Bjartan, Brynjar Aksnes.

Friluftaktiviteter: Bjørn Gomo (formann), Arnstein Indahl, Steinar Sellæg.

Stafettkomité: Kjell Ottermo (formann), Ottar Julnes, Geir Lustad.

Revisorer:

Ivar Bjartan, Kjell Bjartan.

Valgkomité:

Kjell Ottermo (formann), Jon Berg, Magnus Julnes.

GLIMT FRA HELGÅDALS-TRIMMEN 1982

Klar til start på årets siste Trimtur, fra Vera samfunnshus til Rensmyrhøgda.

På toppen av Rensmyrhøgda. Er trykken «snill» kan vi skimte Skjækerfjella i bakgrunnen til høyre.

På nedturen fører Bernhard Olsen an foran Jorunn Green og Synnøve Langdal med Steuker (Sandfjellet) som en majestetisk bakgrunn.

Helgåa grev seg nedover

Dei siste åra har vi trykka bilder frå tida etter Herfossen sitt

gjennombrudd. I år bringer vi fire bilder som er tatt mellom Volden og Telsnesset.

Bildet er tatt utover frå Telsnesset i 1895.

Ved Volden juli 1894. Frå høgre kjem Kvernhusbekken.

Bygging av støttemur mot Malså ved Volla-fossen.

Ved Holovikberget. Vi ser lauparstengen som vart strekt over elva i 1896. T.h. ser vi det eine landkaret.